

2019

CRNOGORSKA PRIVREDA

CRNOGORSKA PRIVREDA U 2019. GODINI

UVOD 7

1. STANJE U EKONOMIJI 9

- 1.1. MAKROEKONOMSKI INDIKATORI 11
- 1.2. TEKUĆI RAČUN PLATNOG BILANSA 15
  - 1.2.1. RAZMJENA USLUGA 16
  - 1.2.2. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE 16
- 1.3. CRNA GORA IZ UGLA MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA 18

2. POSLOVANJE PO SEKTORIMA 23

- 2.1. POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA 25
- 2.2. ŠUMARSTVO I DRVOPRERADA 26
- 2.3. ENERGETIKA I RUDARSTVO 27
- 2.4. METALURGIJA I METALOPRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA 29
- 2.5. TRGOVINA 31
  - 2.5.1. UNUTRAŠNJA TRGOVINA 31
  - 2.5.2. SPOLJNA TRGOVINA 32
  - 2.5.3. POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI 37
- 2.6. TURIZAM I UGOSTITELJSTVO 38
- 2.7. SAOBRAĆAJ 42
- 2.8. INFORMACIONO - KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE 43
- 2.9. BANKARSTVO I USLUGE OSIGURANJA 45
- 2.10. GRAĐEVINARSTVO 47
- 2.11. KOMUNALNA PRIVREDA 48
- 2.12. MALA I SREDNJA PREDUZEĆA 49

3. ZAKONODAVNI OKVIR 53

- 3.1. ZAKON O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA 55
- 3.2. ZAKON O RADU 56
- 3.3. ZAKON O ZAŠTITI POTROŠAČA 56
- 3.4. ZAKON O JAVNIM NABAVKAMA 58
- 3.5. ZAKON O JAVNO - PRIVATNOM PARTNERSTVU 58
- 3.6. ZAKON O PUTEVIMA 59

3.7. ZAKON O FISKALIZACIJI U PROMETU PROIZVODA I USLUGA	60
3.8. ZAKON O POREZU NA NEPOKRETNOSTI	60
3.9. ZAKON O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA	61
3.10. ZAKON O ADMINISTRATIVNIM / LOKALNIM KOMUNALNIM TAKSAMA	63
3.11. ZAKON O AKCIZAMA	64
3.12. ZAKON O AUTORSKOM I SRODNIM PRAVIMA	65
3.13. ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O POREZU NA DODATU VRIJEDNOST	66
3.14. ZAKON O ALTERNATIVNIM NAČINIMA RJEŠAVANJA SPOROVA	66
3.15. ZAKON O POREZU NA KAFU	67
3.16. ZAKON O STRANCIMA	67
3.17. ZAKON O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI	68
3.18. ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O PREVOZU U DRUMSKOM SAOBRAĆAJU	68
3.19. ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O TURIZMU I UGOSTITELJSTVU	69
3.20. ZAKON O LUKAMA	69
3.21. ZAKON O POMORSKOJ AGENTURI	70
3.22. ZAKON O APOTEKARSKOJ DJELATNOSTI	70
3.23. ZAKON O KOZMETIČKIM PROIZVODIMA	71
3.24. ZAKON O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI	71
3.25. ZAKON O UPRAVLJANJU OTPADOM	71
3.26. ZAKON O KOMUNALNIM DJELATNOSTIMA / VODNIM USLUGAMA	72
4. OBRAZOVANJE	75
4.1. OBRAZOVANJE	77
4.2. TRŽIŠTE RADA	78
4.2.1. FORMALNA I NEFORMALNA ZAPOSLENOST	79
4.2.2. TROŠKOVI RADA	80
4.2.3. MINIMALNA ZARADA	83
5. PROMOCIJA PRIVREDE	87
5.1. KUPUJMO DOMAĆE	89
5.2. DOMAĆI UKUSI	90
5.3. DOBRO IZ CRNE GORE	90
5.4. SAJMOVI	92
5.5. POSLOVNI FORUMI	93
5.6. KONFERENCIJE	93
6. POSLOVANJE PRIVREDNIH SUBJEKATA SHODNO FINANSIJSKIM BILANSIMA	97
7. KONSTATACIJE I PREPORUKE	103
8. PRILOZI	113

UVOD

Privredna komora Crne Gore, u okviru svojih programskih aktivnosti, kontinuirano prati poslovanje privrede, te kao rezultat analize podataka, saopštenih stavova privrede i sopstvenih istraživanja, godišnje priprema sveobuhvatnu analizu sa prijedlozima mjera za unapređenje poslovnog ambijenta.

Analiza »Crnogorska privreda u 2019. godini« sadrži prikaz stanja ekonomije kroz sagledavanje makroekonomskih pokazatelja i poslovanja privrede po sektorima. U nastavku je analiziran zakonodavni okvir, dat je pregled aktivnosti preduzetih radi promocije privrede i predstavljeni rezultati poslovanja privrede na osnovu predatih finansijskih iskaza. U namjeri da pružimo konkretan doprinos kreiranju povoljnijeg poslovnog ambijenta, u posljednjem dijelu informacije date su konstatacije i preporuke.

1

STANJE U
EKONOMIJI

1.1. MAKROEKONOMSKI INDIKATORI

Rast globalne ekonomije u 2018. godini je usporen i iznosio je 3,6%¹. Promijenjene okolnosti na svjetskim tržištima, usporevanje rasta u SAD-u i Kini, ekonomski protekcionizam, izmjene u monetarnoj politici SAD-a, kao i dešavanja oko Bregzita, uticali su i na usporavanje rasta u velikim ekonomijama Eurozone.

Prema prognozama MMF-a, stopa rasta globalne ekonomije za 2019. godinu iznosi 3,0%. U 2020. se očekuje oporavak uz stopu rasta od 3,4%. Najveći napredak ostvariće zemlje u razvoju sa prognoziranom stopom rasta od 3,9% u 2019. godini, odnosno 4,6% u 2020. Najveći rast, među ovim zemljama, će ostvariti Indija 6,1% i Kina 6,1%.

Prognozirana stopa rasta za razvijene zemlje u 2019. godini iznosi 1,7% i smanjena je za 0,1 p.p. u odnosu na prethodnu.

MMF je značajno snizio prognoze rasta za eurozonu posebno za neke od njenih najvećih ekonomija. Njemačka, kao glavni generator rasta u eurozoni, zabilježiće rast ekonomske aktivnosti od 0,8% u 2019. godini, dok je u 2018. rast iznosio 1,5%. Ekonomija Italije je rasla u 2018. godini po stopi od 0,9%, a u 2019. se predviđa stagnacija budući da je projektovana stopa rasta 0%. Francuska i Španija, u 2019. godini, ostvariće stope rasta od 1,2% i 2,2%. Posebno je vidljiva razlika, između zemalja eurozone, za koje je predviđena stopa rasta od 1,2% i SAD za koju se prognozira rast od 2,4%.

U oktobarskom izvještaju MMF je smanjio prognozu rasta za grupu evropskih ekonomija u razvoju, među kojima je i Crna Gora, te se u 2019. godini očekuje rast od skromnih 1,8% i 2,5% u 2020. Ovakve stope su pod velikim uticajem dešavanja u ekonomiji Turske, za koju je predviđen rast od 0,2% u 2019. godini, dok se oporavak očekuje u 2020. sa stopom rasta 3,0% (tabela u prilogu 1).

Ekonomija EU će, prema prognozama MMF-a, u ovoj godini ostvariti rast od 1,5% odnosno 1,6% u 2020. godini.

Crnogorsku ekonomiju su u 2017. i 2018. godini karakterisale snažne stope ekonomskog rasta od 4,7%, odnosno 5,1%, što je Crnu Goru svrstalo među najbrže rastuće ekonomije Zapadnog Balkana i Evropske unije.

Makroekonomske prilike u našoj zemlji, tokom 2018. godine, karakterisala su pozitivna kretanja, što je rezultiralo visokom stopom ekonomskog rasta, najvećom u posljednjih deset godina, koja nas je pozicionirala na treće mjesto u poređenju sa evropskim državama, poslije Irske 8,3% i Malte 6,8%.

Pozitivna ekonomska kretanja koja su doprinijela rastu BDP-a u prethodnoj godini, nastavila su isti trend i tokom 2019. Povećan je obim aktivnosti u građevinarstvu, trgovini, turizmu, zatim u većini vidova saobraćaja, a veće su i neto strane direktne investicije.

Bruto domaći proizvod u I kvartalu 2019. godine iznosio je 876,5 mil. eura, rastao je po stopi od 3,0%, dok je u drugom kvartalu iznosio 1.138,0 mil. eura i bilježi rast od 3,2%. Dakle, na polugodišnjem nivou crnogorska ekonomija je ostvarila rast od 3,1%, što je značajno više od realnog rasta BDP-a u EU koji je iznosio 2,1%.

Struktura BDP-a u 2018. godini u tekućim cijenama (tabela 1) pokazuje da najveće učešće ima sektor trgovine 12,6%, usluge pružanja smještaja i ishrane 7,3%, zatim poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo 6,7%, državna uprava 6,7%, građevinarstvo 5,7%, i sektor poslovanje sa nekretninama 5,4%.

¹ Prema projekcijama MMF-a, World Economic Outlook, oktobar 2019

Tabela 1: **Struktura BDP-a u tekućim cijenama (u procentima)**

Klasifikacija djelatnosti	2015.	2016.	2017.	2018.
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8,1	7,5	6,9	6,7
Vađenje rude i kamena	1,1	1,1	1,4	1,1
Prerađivačka industrija	4,1	3,8	3,8	4,0
Snabdijevanje el.energijom, gasom parom i klimatizacija	3,5	3,6	2,3	3,5
Snabdijevanje vodom	1,9	1,8	1,8	1,6
Građevinarstvo	3,8	5,6	5,6	5,7
Trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila i motocikala	12,3	12,2	13,0	12,6
Saobraćaj i skladištenje	3,7	4,1	4,2	4,2
Usluge pružanja smještaja i ishrane	7,5	7,1	7,5	7,3
Informisanje i komunikacija	4,2	3,9	3,7	3,7
Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	4,6	4,4	4,1	4,0
Poslovanje nekretninama	6,3	6,0	5,7	5,4
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	2,6	2,4	2,6	3,0
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1,1	1,3	2,1	2,1
Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	7,5	7,4	7,1	6,7
Obrazovanje	4,3	4,3	4,0	3,8
Zdravstvo i socijalna zaštita	3,8	3,8	3,7	3,5
Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	1,5	1,5	1,4	1,8
Ostale uslužne djelatnosti	0,7	1,0	1,0	1,0
Djelatnosti eksteritorijalnih organizacija i tijela	0,9	0,0	0,0	0,0
Ukupno	82,7	82,7	81,8	81,8
Porezi na proizvode minus subvencije na proizvode	17,3	17,3	18,2	18,2
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: MONSTAT

Posmatrano po potrošnoj metodi obračuna BDP-a (tabela 2), ekonomski rast tokom I i II kvartala 2019. godine zasnovan je na rastu potrošnje od 3,1%, i to lične potrošnje domaćinstava 3,8% i potrošnje države 10,1%, zatim rastu zaliha od 152,2%. Negativan uticaj na rast BDP-a ima rast uvoza, prvenstveno roba, dok su na strani izvoza pozitivna kretanja zabilježena zahvaljujući rastu prihoda od usluga (12,6% za pola godine), prvenstveno po osnovu prihoda od turizma, transporta i ostalih poslovnih usluga.

Industrijska proizvodnja je, za devet mjeseci 2019. u odnosu na isti period 2018. godine zabilježila pad od 8,1%, prvenstveno usljed pada proizvodnje u sektoru snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom.

Nepovoljni hidrometeorološki uslovi, sa izuzetno malom količinom padavina, uticali su na nižu proizvodnju električne energije iz hidroelektrana, što je doprinijelo padu proizvodnje u ovom sektoru od 16,8%, u odnosu na isti period prethodne godine. Takođe, i proizvodnja u sektoru prerađivačke industrije zabilježila je pad od 5,0%, dok je sektor vađenja ruda i kamena zabilježio rast od 16,1%.

U prerađivačkoj industriji, u prvih devet mjeseci ove godine, ostvaren je pad u odnosu na isti period prethodne godine. Najveći rast je zabilježen u oblasti proizvodnje namještaja 68,9%, proizvoda od drveta i plute 36,2%, farmaceutskih proizvoda i preparata 25,1%, štampanja i umnožavanja audio i video zapisa 20,7%. Pad je ostvaren u oblasti proizvodnje proizvoda od ostalih nemetalnih minerala 22,1%, mašina i opre-

Tabela 2: BDP po potrošnoj metodi (u milionima eura)

	Kategorije potrošnje	2017.	2018.	I-II Q 2018.	I-II Q 2019.
1=(1.1+1.2)	1 Finalna potrošnja	4.007,7	4.287,5	2.008,0	2.069,9
1.1	1.1 Lična potrošnja domaćinstva	3.215,5	3.424,6	1.619,0	1.681,1
1.2	1.2 Potrošnja države	792,2	862,9	389,0	388,8
2	2 Bruto investicije	1.157,4	1.363,9	666,6	660,9
3	3 Promjene u zalihama	141,9	124,3	25,5	64,3
4=(4.1-4.2)	4 Saldo izvoza i uvoza roba i usluga	-1.007,9	-1.112,6	-765,5	-780,6
4.1	4.1 Izvoz roba i usluga	1.765,0	1.999,3	684,9	749,5
4.2	4.2 Uvoz roba i usluga	2.772,9	3.111,9	1.450,4	1.530,1
5=(1+2+3+4)	5 Bruto domaći proizvod	4.299,0	4.663,1	1.934,6	2.014,5

Izvor: MONSTAT

me 20,3%, proizvodnje osnovnih metala 11,9% i kod proizvodnje papira i proizvoda od papira 9,5%. U oblasti proizvodnje kože i predmeta od kože, kao i proizvoda od gume i plastike, u ovom periodu, ostvareni su rezultati na nivou iz prethodne godine.

Prosječna stopa rasta potrošačkih cijena u prvih devet mjeseci 2019. godine u odnosu na isti period prethodne godine iznosila je 0,3%, dok su potrošačke cijene, na godišnjem nivou, u septembru 2019. godine u prosjeku bile niže za 0,2%.

Najveći rast cijena u prvih devet mjeseci 2019. godine u odnosu na isti period prethodne godine zabilježen je kod grupe hrana i bezalkoholna pića 3,1%, što je dalo i najveći doprinos (1,04 p.p) ukupnoj inflaciji, zatim za stanovanje, vodu, struju, gas i druga goriva 1,6% i ostala dobra i usluge 1,1%, dok je zabilježen pad cijena u grupama alkoholna pića i duvan -6,0%, odjeća i obuća -5,9%, rekreacija i kultura -1,2%.

Na nivou Evropske unije, godišnja stopa inflacije u septembru 2019. mjerena harmo-

Tabela 3: Makroekonomski indikatori

	2015.	2016.	2017.	2018.	I-IX 2019.
BDP u milionima eura	3.655	3.954	4.299	4.663	4.803,3*
BDP po stanovniku	5.873	6.354	6.908	7.495	7.720*
Realan rast u %	3,4	2,9	4,7	5,1	3,1*
Industrija rast u %	7,9	-4,4	-4,2	22,4	-8,1
Zaposlenost	175.617	177.908	182.368	190.131	204.230
Stopa nezaposlenosti %	17,2	21,1	22,4	17,8	15,4
Prosječna neto zarada u eurima	480	499	510	511	514
Priliv SDI u milionima eura	757,4	687,1	659,2	858,1	591,7
Neto SDI u milionima eura	619,3	371,6	484,3	322,5	266,7
Tekući račun platnog bilansa	-482,8	-714,9	-691,7	-792,8	-405,8
Saldo roba u milionima eura	-1.463,5	-1.657,3	-1.860,0	-2.049,2	-1.561,5
Saldo usluga u milionima eura	789,2	769,1	852,1	936,6	960,0
Deficit budžeta u milionima eura	-291,3	-129,4	-236,9	-159,4	-38,4
Deficit/BDP u %	-8,0,	-3,3	-5,6	-3,4	-0,8
Spoljni dug u milionima eura	1.956,4	2.002,0	2.213,9	2.760,0	2.623,4
Spoljni dug /BDP %	53,5	50,6	52,7	59,8	54,5

Izvor: MONSTAT, CBCG, *procjena Ministarstva finansija za 2019. godinu

nizovanim indeksom potrošačkih cijena, iznosila je 1,6%, a u Eurozoni 1,4%. Najveću godišnju stopu inflacije u septembru imala je Rumunija 3,9% dok je najnižu stopu inflacije imala Portugalija 0,5%.

Indikatori na tržištu rada, u posmatranom periodu, bilježe izuzetno pozitivna kretanja i nastavak su kretanja iz 2018. godine. Evidentno je povećanje zaposlenosti i smanjenje broja nezaposlenih lica.

Zaposlenost je tokom devet mjeseci 2019. godine u odnosu na isti period prethodne godine veća 8,2%. U ovom periodu bilo je prosječno zaposleno 204.230 lica, od čega najviše u trgovini 39.903 ili 19,5% ukupno zaposlenih i državnoj upravi 22.033 ili 10,8%.

Rast broja zaposlenih je zabilježen u šesnaest sektora, a najveći je ostvaren u sektoru stručne, naučne i tehničke djelatnosti 23,7%, građevinarstvu 19,2% i sektoru usluga smještaja i ishrane 16,8%.

U samo tri sektora je zabilježen pad prosječnog broja zaposlenih: snadbijevanje električnom energijom 0,8%, finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja 0,5% i snadbijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada 0,3%.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje, početkom novembra 2019. godine ukupan broj nezaposlenih je bio 35.806 što je u odnosu na isti period prethodne godine (42.177) manje za 17,8%. Stopa nezaposlenosti iznosila je 15,4%, dok je u istom periodu prethodne godine iznosila 18,2%.

Prosječna bruto zarada u periodu januar-septembar 2019. godine iznosila je 771 euro, dok je prosječna neto zarada iznosila 514 eura. Nivo zarada, u prvih devet mjeseci tekuće godine, zabilježio je rast od 0,8% u poređenju sa istim periodom prethodne. Najveće prosječne neto zarade ostvarene su u finansijskim djelatnostima 998 eura, sektoru snadbijevanja električnom energijom 856 eura i u sektoru poslovanja sa nekretninama 745 eura, dok su najniže u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti 352 eura i sektoru trgovine 379 eura.

Pozitivni trendovi u makroekonomskom okruženju uticali su na dobru naplatu prihoda budžeta, koji su u periodu januar-septembar 2019. iznosili 1.338,2 mil. eura, što je 65,2 mil. eura ili 5,1% više u odnosu na isti period prethodne godine. Sve najznačajnije kategorije poreskih prihoda zabilježile su rast u odnosu na isti period prethodne godine.

Naplata poreza na dodatu vrijednost veća je 12,2%, poreza na promet nepokretnosti 9,6%, poreza na dohodak fizičkih lica 0,4%, akciza 7,3% i doprinosa 5,5%, dok je naplata poreza na dobit pravnih lica manja 1,6%.

Izdaci budžeta u istom periodu tekuće godine iznosili su 1.376,5 mil. eura, što je u odnosu na isti period prethodne godine više 62,9 mil. eura ili 4,8%.

U periodu januar-septembar tekuće godine ostvaren je deficit budžeta u iznosu od 38,4 mil. eura ili 0,8% BDP-a, što je 2,2 mil. eura ili 5,5% manje u odnosu na isti period prošle godine.

Ukupan državni dug, na kraju trećeg kvartala 2019. godine, sa depozitima, iznosio je 2.970,3 mil. eura, ili 61,7% BDP-a od čega je spoljni dug 2.623,4 mil. eura ili 54,5%, unutrašnji 504,5 mil. eura ili 10,5% BDP-a, a depoziti su 157,6 mil. eura ili 3,3% procijenjenog BDP-a.

1.2. TEKUĆI RAČUN PLATNOG BILANSA

U periodu januar-septembar 2019. deficit tekućeg računa platnog bilansa smanjen je za 3,0% u odnosu na isti period prethodne godine i iznosio je 405,8 mil. eura. Negativno kretanje salda tekućeg računa uslovljeno je visokom stopom rasta robnog deficita nastalog, između ostalog, kao posljedica realizacije velikih infrastrukturnih projekata, kao i drugih značajnih projekata u oblasti energetike i turizma.

Tekući račun platnog bilansa, u posmatranom periodu, karakteriše suficit na računu usluga koji je porastao za 7,0%, kao i rast sekundarnog dohotka od 13,5%.

Deficit na računu roba u prva tri kvartala 2019. godine iznosio je 1.561,5 mil. eura ili 2,4% više usljed bržeg rasta uvoza od izvoza roba. Ukupan izvoz roba iznosio je 336,2 mil. eura, što predstavlja povećanje od 6,5%, a uvoz roba 1.897,7 mil. eura i veći je 3,1%.

Tokom tri kvartala 2019. ukupni prihodi od usluga iznosili su 1.461,4 mil. eura ili 9,8% više u odnosu na isti period prethodne godine, dok su ostvareni rashodi iznosili 501,4 mil. eura što predstavlja rast od 15,6%.

Obim razmjene usluga u prva tri kvartala 2019. iznosio je 1.962,8 mil. eura što je 11,2% više nego u istom periodu prethodne godine. Na računu usluga ostvaren je suficit od 960,0 mil. eura i 7,0% je veći u odnosu na isti period 2018.

Ukupni prihodi od usluga tokom tri kvartala 2019. godine povećani su za 9,8% u odnosu na isti period prethodne godine, zahvaljujući prvenstveno rastu prihoda od transporta od 17,9% i turizma 9,3%.

Ostvareni suficit na računima usluga i sekundarnih dohodaka pokrio je 74,0% spolj-notrgovinskog robnog deficita, što je značajno doprinijelo ublažavanju deficita tekućeg računa.

Tabela 4: Tekući račun platnog bilansa Crne Gore (u milionima eura)

Naziv	2016.	2017.	2018.	I-III Q 2018.	I-III Q 2019.	%
TEKUĆI RAČUN	-714,9	-691,7	-792,8	-418,3	-405,8	-3,0
Saldo roba i usluga	-888,2	-1.007,9	-1.112,6	-627,4	-601,5	-4,1
Robe	-1.657,2	-1.860,0	-2.049,2	-1.524,7	-1.561,5	2,4
- Izvoz, f.o.b.	345,3	382,5	436,0	315,6	336,2	6,5
-Uvoz, f.o.b.	2.002,6	2.242,5	2.485,2	1.840,3	1.897,7	3,1
Usluge	769,0	852,1	936,6	897,3	960,0	7,0
-Prihodi	1.254,5	1.382,5	1.563,3	1.331,0	1.461,4	9,8
-Rashodi	485,5	530,4	626,7	433,7	501,4	15,6
Primarni dohodak	52,8	87,8	54,9	24,6	-13,7	
-Prihodi	257,8	273,9	303,7	221,6	232,9	5,1
-Rashodi	204,9	186,1	248,8	197,0	246,7	25,2
Sekundarni dohodak	120,3	228,4	264,9	184,5	209,4	13,5
-Prihodi	189,3	303,8	342,4	238,3	-271,1	13,8
-Rashodi	68,9	75,4	77,6	53,8	61,7	14,7

Izvor: CBCG

Na računima primarnih i sekundarnih dohodaka tokom prvih devet mjeseci 2019. ostvaren je suficit od 195,7 mil. eura, što je za 6,4% manje nego u istom periodu 2018. godine.

1.2.1. RAZMJENA USLUGA

U razmjeni usluga Crna Gora (tabela 5) konstantno ostvaruje suficit kojim se djelimično ublažava visok robni deficit i deficit na tekućem računu platnog bilansa.

Tabela 5: **Struktura usluga** (u milionima eura)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	I-IIIQ 2018.	I-IIIQ 2019.
Saldo usluga	690,3	789,2	769,1	851,8	936,6	897,3	960,0
Prihodi	1.030,6	1.213,9	1.254,6	1.382,4	1.563,3	1.331,0	1.461,4
Rashodi	340,3	424,7	485,5	530,6	626,7	433,7	501,4
Saldo usluga po vrsti							
Transport	45,6	63,9	48,8	46,0	64,1	50,7	44,3
Turizam - putovanja	646,8	772,8	775,6	862,3	943,0	886,2	978,7
Građevinske usluge	28,2	-2,8	5,9	1,8	7,9	12,1	-2,6
Ostale poslovne usluge	-24,6	-40,2	-37,5	-38,0	-39,1	-26,6	-34,0
Ostale usluge	-5,6	-4,5	-23,7	-20,3	-39,3	-25,2	-26,4

Izvor: CBCG

Ukupni prihodi od usluga za devet mjeseci 2019. iznosili su 1.461,4 mil. eura i veći su 9,8% u odnosu na isti period 2018. godine. Najveći prihodi ostvareni su u oblasti turizma 1.016,2 mil. eura, transporta 269,8 mil. eura, ostalih poslovnih usluga 78,5 mil. eura i ostalih usluga 69,9 mil. eura.

Rashodi od usluga su iznosili 501,4 mil. eura i veći su 15,6% u odnosu na uporedni period prethodne godine. U strukturi rashoda najveće učešće imaju rashodi od transporta 45,0% ili 225,4 mil. eura. U okviru ostalih poslovnih usluga, čije je učešće 22,4% u ukupnim rashodima, najveći rashodi ostvareni su kod profesionalnih i konsultantskih usluga, te tehničkih, trgovinskih usluga i drugih poslovnih usluga.

Ostvareni suficit na računu usluga tokom devet mjeseci 2019. godine posljedica je značajnijeg povećanja prihoda od usluga transporta za 17,9%, ostalih poslovnih usluga 26,8% i turizma 9,3%. Takođe, u posmatranom periodu smanjili su se rashodi sektora turizma za 14,4% ostalih usluga za 5,0% (ličnih, kulturnih i rekreativnih usluga)

1.2.2. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE

Strane direktne investicije jedan su od pokretača rasta crnogorske ekonomije. Ukupan priliv SDI (tabela 6) u periodu januar-septembar 2019. godine iznosio je 591,7

mil. eura i veći je za 0,6% u odnosu na isti period 2018.

U ovom periodu neto priliv SDI je iznosio 266,7 mil. eura, što je 22,5% više u odnosu na uporedni period prethodne godine.

Tabela 6: **Struktura ukupnog priliva SDI (u milionima eura)**

	2016.	2017.	2018.	I-IX 2018.*	I-IX 2019.*	Index
Investicije u kompa. i banke	175,4	228,8	337,2	231,2	206,2	89,2
Nekretnine	133,1	147,1	182,6	133,6	129,7	97,1
Interkompanijski dug	186,9	248,0	300,1	203,8	235,0	115,3
Ostalo	191,9	35,2	38,2	19,6	20,8	106,1
Ukupan priliv	687,1	659,2	858,1	588,2	591,7	100,6
Ukupan odliv	315,6	174,9	535,6	370,5	325,0	87,7
Neto SDI	371,6	484,3	322,5	217,7	266,7	122,5

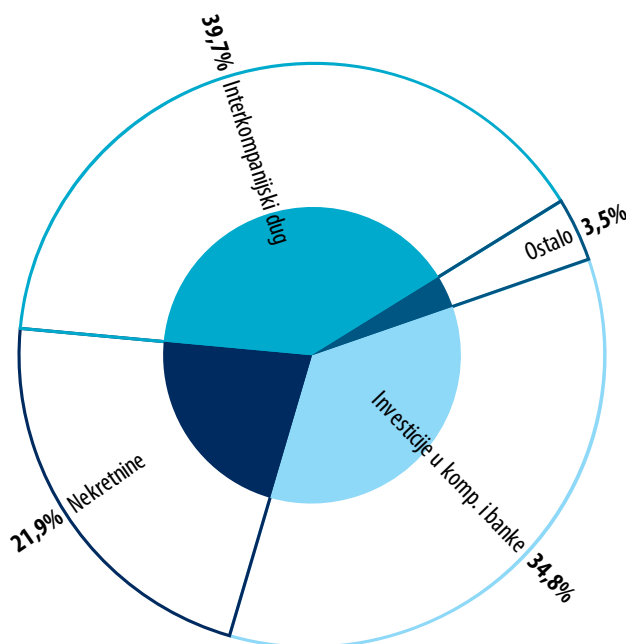
Izvor: CBCG; *preliminarni podaci

Priliv vlasničkih ulaganja u prvih devet mjeseci 2019. iznosio je 335,9 mil. eura, što čini 56,8% ukupno ostvarenog priliva i predstavlja pad od 7,9% u odnosu na isti period prethodne godine. U strukturi vlasničkih ulaganja 206,2 mil. eura se odnosilo na investicije u kompanije i banke (pad od 10,8%), dok je priliv po osnovu ulaganja u nekretnine iznosio 129,7 mil. eura (pad od 2,9%). Priliv SDI u formi interkompanijskog duga iznosio je 235,0 mil. eura, što je za 15,3% više nego u istom periodu 2018. godine.

Ukupan odliv SDI u periodu januar-septembar 2019. iznosio je 325,0 mil. eura, dok je u istom periodu prethodne godine bio na nivou 370,5 mil. eura.

U strukturi ukupnog priliva SDI učešće investicija u kompanije i banke iznosi 34,9%, interkompanijskog duga 39,7%, ulaganja u nekretnine 21,9%, dok je priliv ostalih investicija iznosio 3,5%.

Grafik 1: **Struktura SDI**

Izvor: CBCG

Tabela 7: Priliv SDI po zemljama (u milionima eura)

Zemlja	I - IX 2019.	
	Vrijednost SDI	Učešće u %
1. Mađarska	53,1	9,0
2. Ruska Federacija	52,8	8,9
3. Ujedinjeni Arapski Emirati	34,0	5,8
4. Bosna i Hercegovina	32,1	5,4
5. Holandija	30,0	5,1
6. Švajcarska	28,7	4,9
7. Srbija	23,8	4,0
8. Djevičanska ostrva	22,7	3,8
9. Turska	20,4	3,4
10. Njemačka	20,3	3,4
Ukupno 1-10	317,9	53,7
Ostale zemlje	273,8	46,3
Ukupan priliv	591,7	100,0

Izvor: CBCG

Posmatrano po zemljama (tabela 7), tokom devet mjeseci 2019. godine najviše ulaganja bilo je iz Mađarske 9,0%, Ruske Federacije 8,9%, Ujedinjenih Arapskih Emirata 5,8%, Bosne i Hercegovine 5,4%, Holandije 5,1% i Švajcarske 4,9%.

U cilju ubrzanja ekonomskog rasta, neophodno je nastaviti sa aktivnostima na stvaranju uslova za privlačenje stranih direktnih investicija u nove razvojne projekte.

1.3. CRNA GORA IZ UGLA MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA

Prema izvještaju Svjetske banke, ekonomski rast (tabela 8) na Zapadnom Balkanu se usporava. U 2019. godini predviđa se regionalni rast od 3,2%, što predstavlja pad u odnosu na 3,9% u prethodnoj godini. Usporavanje rasta ekonomija Zapadnog Balkana objašnjava se smanjenjem investicija i izvoza u nekoliko zemalja u regionu.

Svjetska banka je u najnovijim regionalnim prognozama procijenila rast crnogorske ekonomije u 2019. na 3,0%, što je umjereniji rast u odnosu na decenijski rekord od 5,1% u 2018. godini. Usporavanje investicione aktivnosti, praćeno smanjenjem industrijske proizvodnje, dovelo je do usporavanja rasta u prvom kvartalu. Međutim, predviđa se da će privatna potrošnja zajedno sa pozitivnim trendovima na tržištu rada, većim kreditiranjem i rastom u sektoru turizma, doprinijeti ekonomskom rastu od 3 procentna poena.

Podržana rastućim ekonomskim aktivnostima u građevinskom sektoru, turizmu i drugim uslugama, zaposlenost ima stabilan rast, te se procjenjuje da će stopa nezaposlenosti na godišnjem nivou u prosjeku iznositi 14,9%. Minimalna zarada je povećana u 2019. godini, a negativni efekti na zaposlenost su amortizovani istovremeno.

nim smanjenjem doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret poslodavaca.

Uprkos jakom rastu prihoda, visoka tekuća potrošnja rezultirala je fiskalnim deficitom koji je veći od planiranog. U vezi sa tim, potrebno je nastaviti sa implementacijom mjera fiskalne konsolidacije, a očekuje se da će završetak velikih javnih infrastrukturnih projekata smanjiti deficit tekućeg računa.

Tabela 8: Realni rast BDP-a (u procentima)

	2017.	2018.	2019. p	2020. p
Albanija	3,8	4,1	2,9	3,4
BiH	3,2	3,6	3,1	3,4
Kosovo	4,2	3,8	4,0	4,2
BJR Makedonija	0,2	2,7	3,1	3,2
Crna Gora	4,7	5,1	3,0	2,8
Srbija	2,0	4,2	3,3	3,9
Zapadni Balkan	2,6	3,9	3,2	3,6

Izvor: Svjetska banka, Redovni ekonomski izvještaj za Zapadni Balkan br. 16, jesen 2019.

Svjetska banka očekuje se da će u 2020. godini ekonomski rast u Crnoj Gori u izvjesnoj mjeri nastavi da usporava pa je projektovana stopa rasta 2,8%.

U izvještaju MMF-a, koji je objavljen u septembru 2019. godine, predviđaju da će se, nakon snažnog ekonomskog rasta u 2018. godini, rast nastaviti i u srednjem roku iako umjerenijom stopom zbog završetka izgradnje autoputa. Eksperti MMF-a prognoziraju da će u 2019. godini rast iznositi 3,0%, odnosno 2,5% u 2020. godini. Takođe, iz MMF-a predviđaju da bi javni dug trebalo da dostigne vrhunac u 2019. godini nakon čega se očekuje ubrzan pad. Ključni rizici se odnose na postizanje i održavanje stabilnog budžetskog suficita kao i oprezno fiskalno planiranje u vezi sa troškovima dalje izgradnje autoputa.

IZVJEŠTAJ O LAKOĆI POSLOVANJA

U novom izvještaju Svjetske Banke o lakoći poslovanja 2020. Crna Gora zauzima 50. mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja. U odnosu na prošlogodišnji izvještaj, rang pozicija Crne Gore je nepromijenjena, dok je ukupan broj bodova, na osnovu 10 ocjenjivanih oblasti, povećan sa 72,7 na 73,8. Najznačajniji napredak od čak 35 mjesta ostvaren je u oblasti dobijanja građevinskih dozvola, dok je u oblasti prekogranična trgovina Crna Gora poboljšala poziciju za šest mjesta.

GLOBALNI INDEKS KONKURENTNOSTI

Globalni indeks konkurentnosti koji objavljuje Svjetski ekonomski forum nudi uvid u konkurentnost ekonomija u 141 zemlji svijeta. Ovogodišnji izvještaj ispituje odnose između konkurentnosti, zajedničkog prosperiteta i održivosti životne sredine, pokazujući da ovi ciljevi nijesu u koliziji već da ih je, kroz jednu sveobuhvatnu, održivu i inkluzivnu agendu rasta, moguće ostvarivati zajedno. Kao jedan od najvećih aktuelnih izazova na putu unapređenja konkurentnosti zemalja, navode se trgovinske i geopolitičke tenzije koje povećavaju neizvjesnost na međunarodnom robnom i finansijskom tržištu.

Metodološki pristup (GCI 4.0) prilikom mjerenja konkurentnosti ekonomije jedne

zemlje, zasniva se na analizi 103 relevantna indikatora organizovana u 12 tzv. »stubova« konkurentnosti koji pokreću produktivnost i rast.

Crna Gora na ovogodišnjoj rang listi zauzima 73. mjesto, sa ukupnim rezultatom od 60,8 poena što je pozicionira odmah iznad svjetskog prosjeka od 60,7. Posmatrajući region Zapadnog Balkana, najbolje je rangirana Republika Srbija (72), dok je država sa najmanje konkurentnom ekonomijom u regionu Bosna i Hercegovina (92).

Tabela 9: Crna Gora u Izvještaju Svjetske banke o lakoci poslovanja

Indikator	DB 2017	DB 2018	DB 2019
Pokretanje biznisa	60	90	101
Izdavanje građevinskih dozvola	78	75	40
Dobijanje priključka za električnu energiju	127	134	134
Registrowanje nepokretnosti	76	76	83
Dobijanje kredita	12	12	15
Zaštita manjinskih investitora	51	57	61
Plaćanje poreza	70	68	75
Prekogranična trgovina	44	47	41
Izvršenje ugovora	42	44	44
Rješavanje problema nesolventnosti	37	43	43
Rang	42	50	50

Izvor: Svjetska banka Doing Business 2020

Tabela 10: Crna Gora – Globalni indeks konkurentnosti

	Rang (1-141)	Rezultat (1-100)
GCI 2019	73	60,8
GCI 2018 (140)	71	59,6
Institucije	53	57
Infrastruktura	83	64
ICT primjena	57	63
Makroekonomska stabilnost	104	70
Zdravlje	65	81
Obrazovanje i vještine	53	69
Tržište proizvoda	42	59
Tržište rada	26	68
Finansijski sistem	44	68
Veličina tržišta	134	29
Poslovna dinamika	50	64
Inovacije	69	38

Izvor: Svjetski ekonomski forum, Globalni indeks konkurentnosti 2019

SERTIFIKOVANJE OPŠTINA PO BFC SEE STANDARDU

Program sertifikacije se sprovodi od 2012. godine u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Sjevernoj Makedonji, Srbiji, te od 2016. u Crnoj Gori. Opštinama i gradovima ovaj Program daje plan reformi i jasne smjernice kako da kreiraju dobru poslovnu klimu i uvedu međunarodno priznate standarde efikasne i transparentne lokalne administracije. Za privredu i investitore, BFC SEE pomaže u identifikovanju opština i gradova koji nude najbolje uslove za ulaganje i imaju najveći potencijal za razvoj. Broj lokalnih samouprava iz regiona koje su do sada sticale sertifikat je 54, dok su još 33 u procesu dobijanja. Analize su pokazale da su uslovi za poslovanje u tim sredinama 70% bolji nego u gradovima i opštinama koje nemaju ovaj pečat kvaliteta, a gotovo tri puta su uspješnije u privlačenju investicija.

Program je pokrenula mreža institucija iz regiona, uz podršku Njemačke razvojne saradnje – GIZ Otvorenog regionalnog fonda za modernizaciju opštinskih usluga (GIZ ORF MMS), sa ciljem uspostavljanja prvog zajedničkog standarda i pečata kvaliteta poslovnog okruženja u opštinama i gradovima jugoistočne Evrope.

BFC SEE program se dokazao ne samo kao dobar instrument za unapređenje usluga na lokalnom nivou, već i kao odlična platforma za unapređenje regionalne saradnje kroz razmjenu iskustava i dobrih reformskih praksi kao što su elektronske građevinske dozvole, pojednostavljena registracija sezonskih radnika, reforma katastra i druge.

Program sertifikacije opština prema BFC SEE standardu u Crnoj Gori sprovodi Privredna komora koja ima ulogu Tehničkog sekretarijata i Sertifikacionog tijela - akreditovana je za sprovođenje ovog programa.

Partneri Komori u realizaciji ovog projekta su Ministarstvo finansija i Institut za strateške studije i prognoze koji zajednički čine mrežu BFC SEE.

U proces sertifikacije po BFC SEE standard u Crnoj Gori uključeno je šest opština, i to: Podgorica, Danilovgrad, Tivat, Cetinje, Žabljak i Bijelo Polje, za koje je Vlada Crne Gore opredijelila finansijska sredstva kako bi prošle ovaj proces.

Oktobra ove godine opština Bijelo Polje je ispunila sve kriterijume za sticanje regionalnog BFC SEE sertifikata, čime je, prva u Crnoj Gori, stekla status lokalne samouprave sa povoljnim poslovnim okruženjem u jugoistočnoj Evropi. U rekordnom roku od sedam mjeseci uspjela je da ispunii sve uslove standarda dobre javne uprave i pokazala proaktivan pristup u savladavanju izazova sa kojima se susreće.

2

POSLOVANJE PO SEKTORIMA

2.1. POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

Poljoprivreda je strateška razvojna grana crnogorske ekonomije što potvrđuje učešće ovog sektora u BDP-u od 6,7%. Ostvarena vrijednost proizvodnje iznosila je 505,24 mil. eura i ima tendenciju rasta.

Zahvaljujući ulaganjima u razvoj sektora ostvareni su pozitivni efekti. Prosječna površina poljoprivrednog gazdinstva u 2019. godini iznosi 5,8 ha, dok je 2010. godine prosjek iznosio 4,5 ha.

Otkup i prodaja proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva za devet mjeseci 2019. godine iznosi 26,5 mil. eura i manja je 0,5% u odnosu na isti period 2018. U ovom periodu, ukupno otkupljena količina kravljeg mlijeka iznosi 21,2 mil. kg i bilježi smanjenje od 2,0% u odnosu na isti period 2018. Zaklano je 23.079 goveda odnosno 0,6% više u odnosu na isti period prethodne godine. Zabilježen je i rast klanja ovaca i svinja, dok je kod živine zabilježen pad.

Proizvodnja prehrambenih proizvoda za devet mjeseci 2019. godine bilježi rast od 5,2%, a proizvodnja pića 7,9%. Prema PRODCOM-u¹ u 2018. godini ostvaren je rast proizvodnje mlijeka i mlječnih prerađevina, stočne hrane, kakao proizvoda, kafe, piva i vode, dok je smanjena proizvodnja brašna i žestokih pića.

I tokom 2019. godine nastavljena je implementacija IPARD Like 2, IPARD, MIDAS 2 i ADMAS programa sa ciljem jačanja konkurentnosti kroz restrukturiranje i modernizaciju poljoprivrednog i prerađivačkog sektora. U ovoj godini, 274 poljoprivredna proizvođača i preduzetnika² su realizovala ili realizuju investicije vrijedne 28,6 mil. eura, uz bespovratnu podršku EU i Vlade Crne Gore u iznosu od 13,6 mil. eura.

U septembru je objavljen drugi poziv za podršku prerađivačkoj industriji kroz IPARD program tako da je crnogorskim prerađivačima na raspolaganju novih 15,6 mil. eura bespovratne podrške za investicije³.

Takođe, i ove godine nastavljena je realizacija Programa otkupa tržnih viškova jagnjadi u saradnji Vlade Crne Gore, IRF-a, Ministarstva rada i socijalnog staranja i Fonda PIO. IRF je obezbijedio kredit u iznosu od 2,0 mil. eura za finansiranje otkupa, a kompanije Goranović i Mesopromet će vršiti otkup jagnjadi po cijeni od 2,40 eura/kg.

Podaci dobijeni od privrednih subjekata pokazuju da je tokom devet mjeseci 2019. godine ostvaren rast proizvodnje i plasmana u skoro svim oblastima - mesna i mljekarstva industrija, industrija pića, konditorska, pekarska, proizvodnja jaja i ribe. Pad proizvodnje je jedino registrovan kod subjekata koji se bave otkupom i preradom ljekovitog bilja i šumskih plodova. Tokom turističke sezone povećan je plasman domaćih proizvoda kao rezultat bolje povezanosti hotelijera sa domaćim proizvođačima hrane, i realizacije projekata »Kupujmo Domaće« i »Domaći Ukusi«.

¹ PRODCOM je istraživanje kojim se prikazuje proizvodnja i promet u industriji, odnosno prati godišnja promjena fizičkog obima proizvodnje i prodaje industrijskih proizvoda. Termin PRODCOM potiče iz francuskog jezika "PRODUCTION COMMUNAUTAIRE" što znači proizvodnja zajednice i odnosi se na proizvodnju u sektorima vađenje ruda i kamena i prerađivačka industrija po Klasifikaciji djelatnosti 2010.

² Od ukupnog broja korisnika, 152 su iz sjevernog, 106 iz centralnog i 16 iz južnog regiona.

³ Prerađivači u sektorima prerade mlijeka, mesa, voća i povrća (uključujući žitarice, gljive, pečurke, aromatično i ljekovito bilje), maslina, ribe i proizvodnje vina mogu da dobiju bespovratnu podršku do 50% prihvatljivih troškova za projekte od 40.000 do 1.500.000 eura. Podržavaju se i početnici, koji na kraju investicije, odnosno u trenutku podnošenja zahtjeva za isplatu, u zavisnosti od sektora prerade, moraju imati instalirane kapacitete koji su propisani javnim pozivom. Dodatnih 10% bespovratne podrške mogu dobiti za dio ulaganja vezan za upravljanje otpadom, nusproizvodima, prečišćavanje otpadnih voda i iskorišćavanje otpada, što je posebno značajno u cilju sprečavanja incidenatnih situacija u vodotocima.

Ukupna robna razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, za prvih devet mjeseci 2019. godine, iznosila je 472,3 mil. eura, od čega se na uvoz odnosi 439,6 mil. eura, a izvoz 32,7 mil. eura. Uvoz je u odnosu na isti period prethodne godine veći za 7,1%, a izvoz je manji za 5,8%. Deficit je iznosio 406,9 mil. eura, a pokrivenost uvoza izvozom 7,4%.

U uvozu kao i ranijih godina najviše učestvuje svježe i rashlađeno meso sa 14,3% od čega najviše svinjsko meso, zatim pića sa 12,5%, mlijeko i mlječni proizvodi, jaja i med 8,7%, razni proizvodi za ishranu 8,6% i voće i povrće 7,7%.

Najveće učešće u izvozu tradicionalno imaju pića i to 31,8%, zatim dimljeno i sušeno meso, 17,4%, voće i povrće 14,1%, mesne prerađevine 8,9%, kakao proizvodi odnosno konditorski proizvodi 3,7%.

Privredni subjekti u ovom sektoru kao glavna ograničenja poslovanju navode naplatu potraživanja i duge rokove plaćanja, sivu ekonomiju (naročito u vrijeme turističke sezone, te na tržištu otkupa ljekovitog bilja i šumskih plodova⁴), nedovoljnu povezanost turističke privrede i velikih trgovačkih lanaca sa proizvođačima i prerađivačima poljoprivrednih proizvoda, visoki troškovi zarada, nedostatak kvalifikovane radne snage. Takođe, različite stope PDV-a za sirovine i prerađene proizvode čine proizvođače manje konkurentnim.

Ograničenje poslovanju predstavlja i stopa akcize na prirodne rakije, koja je najveća u regionu, te direktno utiče na slab plasman proizvoda i stvaranje sivog tržišta, povećanje cijene energenata, lokalne/opštinske dozvole (komplikovan postupak i vrijeme izdavanja), nemogućnost refundacije akcize na gorivo za proizvođače flaširanih voda, te nemogućnost povlačenja sredstava iz IPARD programa za proizvođače voda i pekarsku industriju. Nadalje, neadekvatan obračun povraćaja akcize za utrošeno gorivo barijera je za proizvođače hljeba, što utiče na povećanje cijene koštanja proizvoda.

2.2. ŠUMARSTVO I DRVOPRERADA

Prema Programima gazdovanja šumama ukupna drvena masa koja može biti predmet korišćenja šuma u 2019. godini iznosi 772.086m³ bruto drvne mase, od čega 580.888m³ u državnim i 191.198m³ u privatnim šumama.

Ukupna ostvarena proizvodnja šumskih sortimenata za devet mjeseci 2019. godine iznosila je 182.460m³ bruto drvne mase, od čega četinar 107.625m³ i lišćara 74.835m³, i manja je za 14,0% u odnosu na isti period 2018.

Ukupan izvoz proizvoda drvne industrije u periodu januar-septembar 2019. iznosio je 27,03 mil. eura što je 13,1% više u odnosu na isti period prethodne godine. Učešće ovih proizvoda u ukupnom crnogorskom izvozu iznosi 9,0%, a najveću stavku predstavlja izvoz drveta i proizvoda od drveta koji je iznosio 23,5 mil. eura.

Proizvodi drvne industrije učestvuju sa 6,9% u ukupnom uvozu realizovanom za devet mjeseci 2019. godine, gdje dominira uvoz namještaja sa 3,8% i drveta i proizvoda

⁴ U vrijeme otkupa ljekobilja i šumskih plodova evidentan je nedostatak finansijskih sredstava radi blagovremene isplate beraća. Uz adekvatna finansijska sredstva uticalo bi se na povećanje otkupljenih količina i eliminisalo prisustvo nakupaca, nelegalno zapošljavanje i neprijavlivanje radnika.

od drveta sa 1,5%. U poređenju sa istim periodom 2018. godine uvoz namještaja je veći 21,1%, a drveta i proizvoda od drveta 25,1%.

Tabela 11: Proizvodi drvne industrije (u milionima eura)

Proizvod	Tarifa	2016.		2017.		2018.		I-IX 2019.	
		Izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
Drvo i proizvodi od drveta	44	29,04	25,91	30,60	29,28	20,45	23,23	23,52	29,07
Drvo neobrađeno ili grubo obrađeno	4403	4,44	0,88	0,11	0,49	0,07	0,49	0,09	0,85
Hartija i karton i proizvodi od hartije i kartona	48	2,84	27,0	2,46	27,31	1,35	21,87	1,43	24,05
Štampane knjige i proizvodi grafičke industrije	49	2,33	10,81	2,11	11,00	1,34	9,45	1,23	8,23
Namještaj, posteljina	94	1,18	15,12	1,15	70,16	0,68	60,45	0,76	73,20
Ukupno		35,39	78,84	36,32	137,75	23,89	115,49	27,03	135,40
% u ukupnom		10,87	3,83	9,78	5,98	5,97	4,52	8,99	6,94

Izvor: MONSTAT

Uslovi i kriterijumima za davanje šuma na korišćenje predviđeni javnim pozivima, značajno su poboljšani u odnosu na uslove iz prethodnih godina, a između ostalog, odnose se na smanjenje obimne dokumentacije koja je bila potrebna ponuđaču kod dostavljanja ponuda (tehnička dokumentacija) i na garanciju ponude od 7% umjesto depozita od 20%. I pored toga, privrednici smatraju da je potrebno propisati nove uslove i kriterijume za davanje šuma na korišćenje, te definisati i odrediti »maksimalnu zapreminu« sirovine u odnosu na broj zaposlenih radnika, koji će se primjenjivati u svim šumskim područjima. Takođe, neophodno je raspoloživi dozvoljeni godišnji sječivi etat, predviđen Programom gazdovanja šumama za 2019. godinu, maksimalno iskoristiti, čime bi se stvorili uslovi za povećanje obima proizvodnje u repro lancu šumarstva i drvne industrije uz optimalno korišćenje proizvodnih kapaciteta, a time i ukupnog prihoda na svim nivoima.

2.3. ENERGETIKA I RUDARSTVO

Energetika je jedna od najznačajnijih privrednih grana i velika razvojna šansa zbog prirodnih potencijala pogodnih za razvoj.

Energetski bilans Crne Gore za 2019. godinu obuhvata bilanse električne energije, uglja i naftnih derivata, a podaci pokazuju da se kreću u okviru zacrtanih planova uz blage oscilacije.

Zbog izuzetno dobrih hidroloških uslova, 2018. godina bila je rekordna u proizvodnji električne energije i nije reper za poređenje. Ostvareni rezultati u ovoj godini su na granicama proizvodnih planova.

Tokom devet mjeseci 2019. proizvodnja električne energije iznosila je 2.246 GWh, a najviše je proizvedeno u TE Pljevlje 1.002 GWh i HE Piva 532 GWh.

Tabela 12: Proizvodnja električne energije u periodu jan. - sep. 2019. godine

	I-IX 2018. GWh	I-IX 2019. GWh	2018/2019
HE Perućica	838	521	-37,8%
HE Piva	839	532	-36,6%
TE Pljevlja	1.008	1.002	-0,6%
Male hidroelektrane	4	3	-25,0%
Obnovljivi izvori energije	135	188	+39,3%
Ukupno	2.824	2.246	-20,5%

Izvor: EPCG

Proizvodnja iz obnovljivih izvora energije u sistemu podsticaja je veća za 39% što je rezultat prije svega stabilnog rada vjetroparka »Krnovo«, probnog rada vjetroparka »Možura« i povećanja broja malih hidroelektrana.

Krajem godine revitalizovana je jedna od najstarijih malih hidroelektrana »Slap Zete« i ugrađena su dva agregata snage po 0,9 MW. Krajem 2018. godine u sistemu podsticaja bilo je trinaest malih hidroelektrana i jedna vjetroelektrana. U 2019. njihov broj je povećan te danas u sistemu imamo dvije vjetroelektrane, dvije solarne elektrane i petnaest malih hidroelektrana.

Podmorski kabl između Crne Gore i Italije pušten je u rad 15. novembra 2019. godine. Energetskim povezivanjem sa Apeniskim poluostrvom, elektroenergetski sistem dobiće na stabilnosti, a napajanje potrošača biće znatno sigurnije i kvalitetnije. Izgradnja drugih kapaciteta u okviru ovog projekta, obuhvatila je izgradnju trafostanice »Lastva«, 400 kV dalekovoda »Lastva-Čevo-Pljevlja« i uvođenje postojećeg 400 kV dalekovoda »Podgorica-Trebinje« u TS »Lastva«. Ukupna vrijednost ovih investicije je 127 mil. eura. Dalekovod »Lastva-Čevo-Pljevlja« biće završen do kraja 2021. godine.

EPCG u konzorcijumu sa kompanijama Fortum i Sterling & Wilson planira gradnju solarne elektrane kod Ulcinja. Prva faza predviđa izgradnju 50 MW, godišnje proizvodnje 90 GWh, a druga faza 200 MW, godišnje proizvodnje 360 GWh.

EPCG je donijela Odluku o ekološkoj rekonstrukciji TE Pljevlja sa rekultivacijom deponije Maljevac, čime će se povećati instalisana snaga postojećeg bloka do 300 MW, te proizvoditi električna energija po najvišim evropskim standardima bez rizika po životnu sredinu.

Pored toga, donijeta je Odluka o odobravanju investicije zajedničke izgradnje vjetroelektrane Gvozd, kapaciteta 55 MW, sa kompanijom Ivicom Holding GmbH iz Austrije. Vrijednost investicije je 58 mil. eura, a lokalitet se nalazi na kompleksnom terenu i biće produžetak vjetroparka Krnovo, snage 72MW.

Ministarstvo ekonomije je avgusta 2019. godine, raspisalo Javni poziv za davanje u dugoročni zakup zemljišta u državnoj svojini, radi izgradnje vjetroelektrane na lokalitetu »Brajčići«, opštine Budva i Bar, čija je minimalna instalisana snaga 70 MW.

Vjetropark »Možura« pušten je u rad 18. novembra 2019. godine. Riječ je o 23 pojedinačne vjetroelektrane ukupne instalisane snage 46MW, koje će značajno doprinijeti stabilnom napajanju električnom energijom opština Ulcinj i Bar.

Crnogorska berza električne energije potpisala je Ugovor o strateškom partnerstvu sa Nord Pool i na taj način postala dio globalno značajne berze. Potipisanje ovog Ugovora važno je, prije svega, za ulaganje u sektor energetike i izgradnju energetskih objekata, jer posredstvom ove berze garantuje se i siguran plasman proizvedene električne energije.

Rudnik uglja Pljevlja ostvario je rekordne rezultate. Približno 7.000.000m³ otkrivke, 1.600.000t uglja, od čega 150.000t uglja za široku potrošnju, garancija su stabilnosti rada ovog privrednog subjekta.

Rudnik uglja Berane ne ostvaruje planirano, zbog čega je potrebno ulaganje u opremu kontinuirane eksploatacije uglja da bi se dobili pozitivni rezultati. Imajući u vidu značaj rudnika za područje Berana nameće se potreba pronalazačenja rešenja od strane države za stimulisanje jamske proizvodnje uglja, kako bi ista bila rentabilna.

Snabdijevanje naftom i naftnim derivatima je uredno i tokom godine nije bilo oscilacija. I pored zakonske regulative nisu formirane obavezne rezerve nafte i naftnih derivata, što je jedan od zahtijeva EU.

2.4. METALURGIJA I METALOPRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

Kretanja u industriji posljednjih desetak godina uticala su na promjenu strukture same industrijske proizvodnje, posebno prerađivačke industrije. Učešće proizvodnje osnovnih metala u ukupnoj industrijskoj proizvodnji je smanjeno sa 45,7% u 2007. godini na 9,2% u 2018. Sa druge strane, učešće proizvodnje proizvoda od ostalih nemetalnih minerala, posljednjih godina raste i u 2018. godini iznosilo je 16,1%.

U prerađivačkoj industriji, u prvih devet mjeseci 2019.godine, zabilježen je pad proizvodnje proizvoda od ostalih nemetalnih minerala od 22,1%, pad proizvodnje osnovnih metala od 11,9%, kao i proizvodnje metalnih proizvoda osim mašina i uređaja od 5,5%.

Razmjena osnovnih metala i metalnih proizvoda tokom devet mjeseci 2019. godine bilježi smanjenje od 5,2% u odnosu na uporedni period 2018. godine. Naime, ukupan izvoz metala i metalnih proizvoda je iznosio 84,1 mil. eura (28,0% ukupnog crnogorskog izvoza) što predstavlja smanjenje od 9,0%, dok je uvoz ovih proizvoda manji za 2,9% i bio na nivou od 150,1 mil.eura (7,7% ukupnog crnogorskog uvoza).

Tabela 13: Osnovni metali i metalni proizvodi (u milionima eura)

Proizvod	Carinska tarifa	2016.		2017.		2018.		I-IX 2019.	
		izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	Izvoz	Uvoz	izvoz	uvoz
Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	76	65,77	26,91	74,96	25,46	77,0	29,8	50,1	24,0
- nelegirani aluminijum	7601	62,32	0,09	71,57	0,08	73,5	0,1	47,4	0,06
Gvožđe i čelik	72	15,94	40,32	24,16	57,27	29,0	71,0	23,3	48,8
Proizvodi od gvožđa i čelika	73	3,32	81,95	6,12	96,50	7,0	103,8	5,8	74,6
Bakar i proizvodi od bakra	74	5,27	2,39	6,02	2,76	5,1	3,3	4,8	2,3
Olovo i proizvodi od olova	78	0,11	0,04	0,20	0,06	0,2	0,03	0,1	0,03
Cink i proizvodi od cinka	79	0,03	0,21	0,04	0,20	0,01	0,5	0,02	0,4
Ukupno		90,44	152,82	111,5	182,25	118,31	208,43	84,12	150,13
% u ukupnom		27,76	7,37	30,05	7,91	29,6	8,2	28,0	7,7

Izvor: MONSTAT

U izvozu ove vrste proizvoda i dalje je dominantan izvoz aluminijuma i proizvoda od aluminijuma u vrijednosti od 50,1 mil. eura, koji je smanjen za 17,3% tokom devet mjeseci ove godine, što se gotovo u cjelini odnosilo na izvoz sirovog aluminijuma (47,4 mil.eura).

Izvoz gvožđa i čelika za devet mjeseci 2019. godine je iznosio 23,3 mil. eura i bilježi rast od 4,0%, dok je izvoz proizvoda od gvožđa i čelika iznosio 5,8 mil.eura i veći je 9,4%. Izvoz bakra i proizvoda od bakra tokom devet mjeseci 2019. godine bilježi rast od 23,1% u odnosu na isti period prethodne godine i bio je na nivou od 4,8 mil. eura.

Kada je u pitanju uvoz metala i proizvoda od metala, u periodu januar-septembar 2019. godine najviše su se uvozili proizvodi od gvožđa i čelika 74,6 mil. eura (pad 2,2% u odnosu na uporedni period), zatim gvožđe i čelik 48,8 mil. eura (pad 9,1%), te aluminijum i proizvodi od aluminijuma 24,0 mil. eura (rast 10,1%).

Ograničenja poslovanju preduzećima iz oblasti metalurgije su naplata potraživanja, te nedostatak specijalističkih zanimanja (varioci, bravari, farbari, rezači, livci, topioci, električari, itd.) na šta je posebno uticala liberalizacija tržišta rada u Njemačkoj. Takođe, izazov za proizvođače predstavlja potreba za ulaganjem značajnih sredstva u modernizaciju proizvodnih procesa i implementaciju standarda u oblasti zaštite životne sredine.

Za devet mjeseci 2019. godine Institut za crnu metalurgiju AD Nikšić prihodovao je 1,02 mil. eura što je 10,3% više u odnosu na isti period 2018. U sektoru proizvodnje (odlivci, EPT ingoti, noževi za snjegočistače) prihodovano je 235,5 hilj. eura, što je 20,7% više u odnosu na isti period prethodne godine. U sektoru usluga (hemijska ispitivanja, ispitivanja metodama bez razaranja, mehanička, metalografska, mašinska kao i električna ispitivanja) prihodovano je 784,6 mil. eura što je povećanje od 7,6%.

Za osam mjeseci 2019. godine kompanija Toščelik Special Steel, Nikšić proizvela je 17.047t ingota i 11.205t gotove robe. U čeličani ovog privrednog društva proizvedeno je 301 šarža ili 17.553t tečnog čelika, dok je u kovačnici proizvedeno 11.089t gotove robe. Investicije za osam mjeseci 2019. godine iznose 347.683 eura.

Količina proizvedenog komercijalnog metala (t-ingoti) u Unipromu KAP za period januar- septembar 2019. iznosi 27.148t. Linija za proizvodnju legura u formi malih ingota kapaciteta 30.000t puštena je u rad jula 2019.godine. Ukupna vrijednost investicije iznosila je 11 mil. eura. U toku ove godine započet je projekat izgradnje i puštanja u rad fabrike za proizvodnju aluminijumskih trupaca kapaciteta 60.000t godišnje. Početak rada fabrike planiran je za drugi kvartal 2020.godine, a ukupna vrijednost investicije iznosiće preko 15 mil. eura.

U kompaniji Gradir Montenegro Pljevlja, za devet mjeseci 2019. prerađeno je 439.640t rude što je 0,7% više u odnosu na isti period prethodne godine. Proizvodnja koncentrata cinka smanjenja je 9,3% i iznosila je 14.525t, a koncentrata olova 3.570t ili 6,5% više u odnosu na isti period 2018.

Ostvarena vrijednost proizvodnje preduzeća Tara Aerospace AD, Mojkovac za osam mjeseci tekuće godine iznosila je 2,8 mil.eura, što je 16,2% manje u odnosu na uporedni period 2018. Pad vrijednosti proizvodnje posljedica je činjenice da su cijene obojenih metala na berzi u 2019. 10% niže u odnosu na prethodnu godinu.

2.5. TRGOVINA

2.5.1. UNUTRAŠNJA TRGOVINA

Sektor trgovine bilježi pozitivne trendove i njegovo učešće u BDP-u iz godine u godinu raste, a u 2018. godini je iznosilo 12,6%.

Ostvareni promet u trgovini na malo u tekućim cijenama za period januar-septembar 2019. godine iznosio je 1.131,9 mil. eura i veći je za 6,1% u odnosu na isti period prethodne godine.

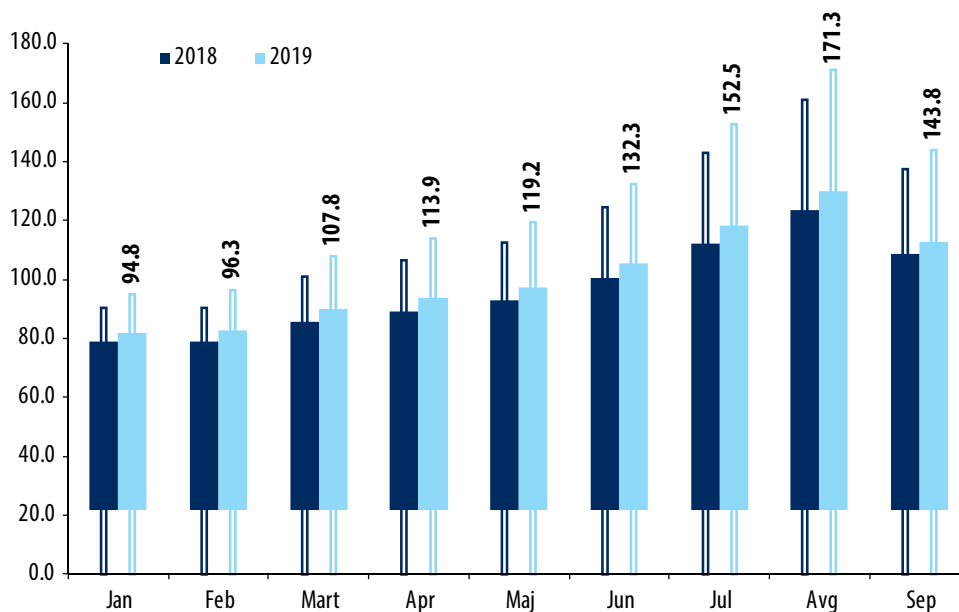
Tabela 14: Indeksi prometa u trgovini na malo u stalnim i tekućim cijenama

Indeksi	Sep 2019. Ø 2015	Sep 2019. Avg 2019.	Sep 2019. Sep 2018.	Jan-Sep 2019. Jan-Sep2018.
Indeks prometa robe u tekućim cijenama	139,0	84,0	104,6	106,1
Indeks prometa robe u stalnim cijenama	132,1	84,0	104,6	

Izvor: MONSTAT

Posmatrano po mjesecima, najveći promet ostvaren je u avgustu 171,3 mil.eura i u julu 152,5 mil.eura. Poređenje sa istim mjesecima prethodne godine pokazuje da je promet u 2019. godini bio veći.

Grafik 2: Promet u trgovini na malo po mjesecima (u milionima eura)

Izvor: CBCG

Prosječna bruto zarada u sektoru trgovine za period januar-septembar 2019. iznosila je 567 eura i u odnosu na isti period 2018. godine bilježi rast od 3,8%, dok je prosječna neto zarada iznosila 379 eura i takođe bilježi rast od 3,8%.

Sektor trgovine zapošljava najveći broj radnika. U periodu januar - septembar 2019. u ovom sektoru u prosjeku je bilo zaposleno 39.904 zaposlena, što predstavlja rast od 7,8% u odnosu na isti period 2018. godine (37.024 radnika).

Ambijent u sektoru trgovine kontinuirano karakterišu otežana naplata potraživanja i blokade računa. Na kraju septembra 2018. godine, u blokadi je bilo 17.789 izvršnih dužnika koji su imali dug od 649,4 mil. eura. Iznos duga 10 najvećih dužnika je 106,2 mil. eura, što čini 16,4% ukupnog iznosa blokade.

Na poslovanje negativan uticaj ima i siva ekonomija koja se manifestuje kroz promet proizvoda i usluga u neregistrovanim objektima, rad »na crno«, primanje dijela zarade »na ruke«, nelegalan rad nerezidenata, nelegalna prodaja putem interneta, društvenih mreža.

Ograničenja u poslovanju predstavljaju i uslovi finansiranja kod poslovnih banaka, nedostatak adekvatno edukovane radne snage, visoki doprinosi na zarade, porez na nepokretnosti (čija se visina razlikuje od opštine do opštine).

Izmjene Pravilnika o listi proizvoda, načinu isticanja i vrsti objekata u kojima se ističu obavještenja o robi na Brajevom pismu usvojene su jula tekuće godine bez prethodnog informisanja privrede. Ovim Pravilnikom je propisana obaveza isticanja obavještenja o robi na pismu za slabovide osobe na način koji ne poznaje uporedna praksa, te za trgovine u Crnoj Gori predstavlja biznis barijeru.

2.5.2. SPOLJNA TRGOVINA

U posljednjih pet godina zabilježeni su trendovi rasta kako u unutrašnjem prometu, tako i u spoljnoj trgovini. Trend rasta ukupne robne razmjene sa inostranstvom, karakteriše rast izvoza, ali i rast uvoza.

Ukupna robna razmjena Crne Gore sa inostranstvom (tabela 15) u periodu januar-septembar 2019. iznosila je 2.250,1 mil. eura, odnosno 3,0% u odnosu na uporedni period prethodne godine. Izvezeno je robe u iznosu od 300,5 mil. eura ili 2,2% više u odnosu na isti period prethodne godine, dok je uvoz iznosio 1.949,6 mil. eura i veći je za 3,1%. Zabilježen je deficit u robnoj razmjeni od 1.649,1 mil. eura, dok je pokrivenost uvoza izvozom iznosila 15,4%.

Tabela 15: Robna razmjena Crne Gore sa inostranstvom (u milionima eura)

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	I-IX 2018.
Ukupno	2.148,9	2.117,4	2.157,7	2.385,1	2.674,1	2.181,6
Izvoz	375,6	333,2	317,1	325,8	371,1	291,2
Uvoz	1.773,4	1784,2	1.840,5	2.059,2	2.303,0	1.890,4
Deficit	-1.397,8	-1.451,0	-1.523,4	-1.733,4	-1.931,9	-1.599,2
% pokrив.uvoza izvozom	21,2%	18,7%	17,2%	15,8%	16,1%	15,4%

Izvor: MONSTAT

STRUKTURA ROBNE RAZMJENE

Struktura izvoza (tabela 16) pokazuje slabu diverzifikaciju, odnosno ograničenost na mali broj proizvoda. Od ukupno realizovanog izvoza 80,8% vrijednosti odnosi se na

deset grupa proizvoda. Glavni izvozni proizvodi su mineralna goriva i ulja sa učešćem od 22,6% u ukupnom izvozu, aluminijum 16,7%, rude 8,1%, drvo i proizvodi od drveta 7,8%, gvožđe i čelik 7,8%, farmaceutski proizvodi 5,5%.

Tabela 16: Deset najzastupljenijih grupa proizvoda u robnoj razmjeni (u milionima eura)

Izvoz				Uvoz			
Tarifa	Naziv	Izvoz	%	Tarifa	Naziv	Uvoz	%
	Ukupan izvoz	263,4	100		Ukupan uvoz	1.726,5	100
27	Mineralna goriva i ulja	67,9	22,6	27	Mineralna goriva i ulja	219,8	11,3
76	Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	50,1	16,7	84	Mašine i mehanički uređaji	157,5	8,1
26	Rude, zgure i pepeo	24,2	8,1	87	Vozila i njihovi djelovi	138,9	7,1
44	Drvo i proizvodi od drveta	23,5	7,8	85	Električne mašine i oprema, djelovi	127,5	6,5
72	Gvožđe i čelik	23,3	7,8	30	Farmaceutski proizvodi	74,7	3,8
30	Farmaceutski proizvodi	16,5	5,5	73	Proizvodi od gvožđa i čelika	74,6	3,8
84	Mašine i mehanički uređaji	13,5	4,5	94	Namještaj, posteljina	73,2	3,8
22	Pića, alkoholi i sirće	10,4	3,5	39	Meso i drugi klanični proizvodi	64,6	3,3
87	Vozila i njihovi djelovi	6,9	2,3	02	Plastične mase i proizvodi od plast.	60,4	3,1
02	Meso i dr. klanični proizvodi	6,1	2,0	22	Pića, alkoholi i sirće	54,9	2,8

Izvor: MONSTAT

Lista proizvoda iz uvoza uglavnom se odnosi na potrošne robe. Tokom devet mjeseci 2019. godine u strukturi uvoza dominirali su mineralna goriva i ulja sa učešćem od 11,3% ukupnog uvoza, mašine i mehanički uređaji 8,1%, vozila 7,1%, te električne mašine i oprema 6,5%.

REGIONALNA USMJERENOST ROBNE RAZMJENE

Posljednjih godina evidentno je smanjenje učešća zemalja CEFTA regiona u robnoj razmjeni, povećanje trgovine sa zemljama EU, uz trend povećanja trgovine sa ostalim zemljama, prvenstveno Kinom i Turskom.

Tabela 17: Robna razmjena Crne Gore sa CEFTA, EU i ostalim zemljama (u milionima eura)

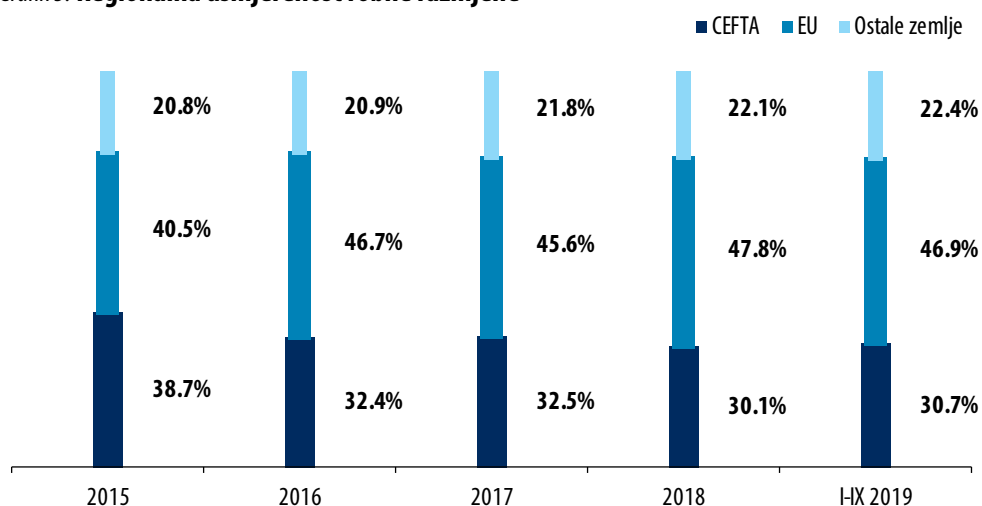
	2015.	%	2016.	%	2017.	%	2018.	%	I-IX 2019.	%
Ukupno	2.158,7	100	2.387,5	100	2.675,0	100	2.953,7	100	2.250,1	100
CEFTA	836,0	38,7	774,3	32,4	870,1	32,5	889,2	30,1	690,3	30,7
EU	873,0	40,5	1.115,0	46,7	1.220,6	45,6	1412,1	47,8	1.055,7	46,9
Ostale zemlje	449,7	20,8	498,2	20,9	584,2	21,8	652,4	22,1	504,1	22,4

Izvor: MONSTAT

Tokom devet mjeseci 2019. godine učešće trgovine sa zemljama EU iznosilo je 46,9% ukupne robne razmjene, sa potpisnicama CEFTA sporazuma 30,7%, a sa ostalim zemljama 22,4%.

Izvoz proizvoda iz Crne Gore tokom devet mjeseci 2019. godine realizovan je u 80 zemalja, pri čemu izvoz u deset zemalja pokriva 75,9% ukupnog izvoza. Istovremeno je realizovan uvoz iz 176 zemalja svijeta, od čega je iz deset zemalja realizovano 72,1%

Grafik 3: Regionalna usmjerenost robne razmjene

Izvor: CBCG

ukupnog crnogorskog uvoza (tabela 17).

Glavni uvozno-izvozni partner Crne Gore je Srbija sa kojom je realizovano 24,0% ukupnog izvoza ili 72,1 mil. eura (mineralna goriva i ulja 16,5 mil. eura, farmaceutski proizvodi 13,5 mil. eura, aluminijum 7,2 mil. eura) i 19,6% ukupnog uvoza ili 381,2 mil. eura (pića, alkohol i sirće 34,5 mil. eura, mineralna goriva i ulja 21,4 mil. eura, plastične mase i proizvodi od njih 20,8 mil. eura, namještaj 19,3 mil. eura, te žive životinje 16,7 mil. eura).

Tabela 18: Deset zemalja sa najvećim obimom robne razmjene (u milionima eura)

R.br.	Zemlja	Izvoz	% učešća	Zemlja	Uvoz	% učešća
	UKUPNO	300,5	100,0	UKUPNO	1.949,6	100,0
1.	Srbija	72,1	24,0	Srbija	381,2	19,6
2.	Mađarska	34,8	11,6	Njemačka	177,7	9,1
3.	BiH	22,9	7,6	Kina	164,8	8,4
4.	Kosovo	19,6	6,5	Italija	141,7	7,3
5.	Slovenija	18,0	6,0	BiH	122,6	6,3
6.	Češka	15,7	5,2	Grčka	119,8	6,1
7.	Turska	12,3	4,1	Hrvatska	112,8	5,8
8.	Njemačka	12,2	4,1	Turska	99,9	5,1
9.	Poljska	10,6	3,5	Francuska	44,0	2,3
10.	Albanija	10,0	3,3	Slovenija	40,9	2,1
	Svega 1-10	228,3	75,9	Svega 1-10	1.405,2	72,1

Izvor: MONSTAT

Drugo po vrijednosti izvozno područje je Mađarska sa učešćem od 11,6% u ukupnom izvozu, odnosno 36,9 mil. eura, što se dominantno odnosi na izvoz aluminijuma 34,7 mil. eura. Treće izvozno područje je Bosna i Hercegovina, gdje je realizovano 7,6% ukupnog izvoza ili 22,9 mil. eura, što se odnosilo na izvoz mineralnih goriva i ulja, rude, te pića.

Njemačka je druga zemlja po vrijednosti uvoza iz koje je uvezeno raznih roba u vri-

jednosti od 177,7 mil. eura ili 9,1% crnogorskog uvoza. Iz Njemačke se najviše uvoze vozila i njihovi djelovi (56,6 mil.eura), mašine i mehanički uređaji (25,6 mil.eura) i farmaceutski proizvodi (15,3 mil. eura).

Iz Kine (treća po vrijednosti uvoza) je realizovan uvoz od 164,8 mil. eura ili 8,4% ukupnog crnogorskog uvoza. Najviše su se uvozile električne mašine (44,3 mil.eura), mašine i mehanički uređaji (7,5 mil.eura), odjeća (14,0 mil.eura) i obuća (9,3 mil. eura).

ROBNA RAZMJENA SA CEFTA POTPISNICAMA

U periodu januar-septembar 2019. sa CEFTA potpisnicama razmjenjeno je robe u vrijednosti od 690,3 mil. eura ili 5,1% više u odnosu na uporedni period prethodne godine. Izvoz je iznosio 128,3 mil. eura (42,7% crnogorskog izvoza) i veći je 14,6%, a uvoz 562,0 mil. eura ili 28,8% ukupnog uvoza, odnosno 3,2% više u odnosu na uporedni period 2018. godine.

U robnoj razmjeni sa zemljama CEFTA, Crna Gora konstantno ostvaruje deficit koji je za devet mjeseci 2019. godine iznosio 433,7 mil. eura ili 0,3% više u odnosu na uporedni period. Stepen pokrivenosti uvoza izvozom iznosio je 22,8%.

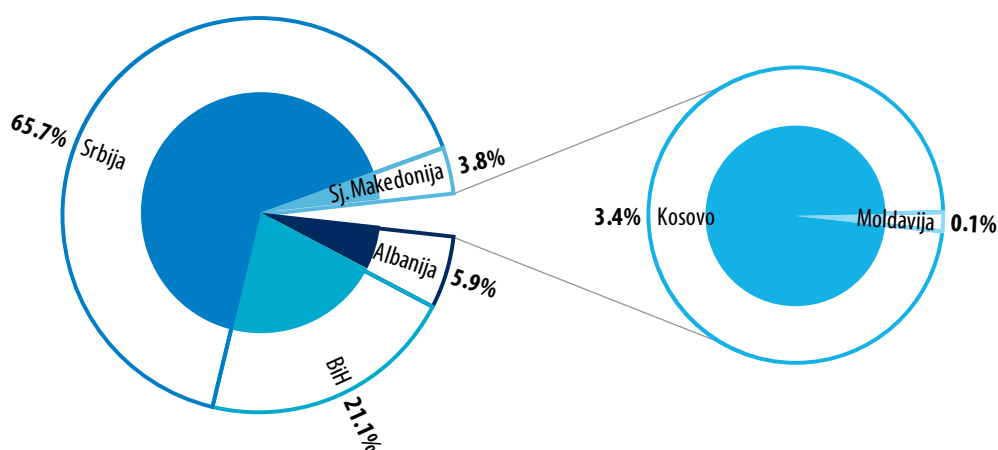
Tabela 19: Robna razmjena Crne Gore sa potpisnicama CEFTA Sporazuma (u milionima eura)

	2015.	%	2016.	%	2017.	%	2018.	%	I-IX 2019.	%
CEFTA	836,0	38,7	774,3	32,4	870,1	32,5	889,2	30,1	690,3	30,7
Izvoz u CEFTA	137,5	43,3	146,8	30,4	152,5	41,1	160,8	40,2	128,3	42,7
Uvoz iz CEFTA	698,5	37,9	627,5	45,1	717,6	31,2	728,4	28,5	562,0	28,8
Deficit	-561,0		-480,7		-565,1		-567,6		-433,7	
Stepen pokrив. %	19,7		23,4		21,3		22,1		22,8	

Izvor: MONSTAT

Tokom devet mjeseci 2019. godine zabilježen je rast robne razmjene sa svim potpisnicama CEFTA Sporazuma, osim sa Sjevernom Makedonijom (smanjenje 4,4%). Robna razmjena sa Albanijom je veća 2,5%, sa Bosnom i Hercegovinom 5,1%, sa Srbijom

Grafik 4: Robna razmjena Crne Gore sa potpisnicama CEFTA Sporazuma (I-IX 2019.)

Izvor: MONSTAT

4,4%, sa Kosovom 48,4%, a sa Moldavijom 79%.

U Srbiju je realizovano 56,3% ukupnog izvoza u zemlje CEFTA, 17,9% u BiH, a 15,3% na Kosovo. Srbija (sa 67,8% ukupnog uvoza iz CEFTA zemalja) je takođe i glavno uvožno područje među zemljama CEFTA. Na drugom mjestu je BiH sa 21,8% i Albanija sa 5,5%.

U periodu januar-septembar 2019. zemlje CEFTA (tabela 20) su se najviše izvozili sledeći proizvodi: mineralna goriva i ulja 25,3 mil. eura, drvo i proizvodi od drveta 19,9 mil. eura, farmaceutski proizvodi 16,5 mil.eura, te aluminijum 8,5 mil.eura. Iz regiona CEFTA najviše su se uvozile sljedeće grupe proizvoda: pića, alkoholi i sirće, gvožđe i čelik, mineralna goriva i ulja, te proizvodi od gvožđa i čelika.

Tabela 20: Deset najzastupljenijih grupa proizvoda u robnoj razmjeni sa CEFTA potpisnicama (u milionima eura)

Tarifa	Naziv	Izvoz	Tarifa	Naziv	Uvoz
27	Mineralna goriva i ulja	25,3	22	Pića, alkoholi i sirće	37,8
44	Drvo i proiz. od drveta	19,9	72	Gvožđe i čelik	35,2
30	Farmaceutski proizvodi	16,5	27	Mineralna goriva i ulja	31,7
76	Alum. i proizvodi od alumin.	8,5	73	Proizv. od gvožđa i čelika	31,2
22	Pića, alkoholi i sirće	7,8	04	Mlijeko, med i jaja	26,2
02	Meso i drugi klan. proizvodi	6,0	94	Namještaj, posteljina	25,7
84	Mašine i mehanički uređaji	5,4	39	Plastične mase	25,6
73	Proizv. od gvožđa i čelika	3,5	25	So, sumpor, kamen, cement	19,6
72	Gvožđe i čelik	3,5	01	Žive životinje	16,9
87	Vozila i njihovi djelovi	2,6	19	Proiz. od žitarica, brašna, mlijeka	17,1

Izvor: MONSTAT

ROBNA RAZMJENA SA ZEMLJAMA EU

Robna razmjena Crne Gore sa zemljama EU (tabela 21) u periodu januar-septembar 2019. iznosila je 1.055,6 mil. eura ili 0,5% više u odnosu na uporedni period prethodne godine. Ukupan izvoz u EU je iznosio 121,4 mil. eura (40,4% ukupnog crnogorskog izvoza) ili 10,5% manje u odnosu na isti period 2018. dok je uvoz iz EU iznosio 934,2 mil. eura (47,9% ukupno realizovanog uvoza) i veći je 2,2%.

Tokom devet mjeseci 2019. zabilježen je deficit u robnoj razmjeni sa zemljama EU od 812,8 mil.

Tabela 21: Robna razmjena Crne Gore sa zemljama EU (u milionima eura)

	2015.	%	2016.	%	2017.	%	2018.	%	I-IX 2019.	%
EU	873,0	40,4	1.115,0	46,7	1.220,6	45,6	1.412,1	47,8	1.055,6	46,9
Izvoz u EU	113,2	35,7	122,4	37,6	129,0	34,7	179,6	44,9	121,4	40,4
Uvoz iz EU	759,8	41,3	992,6	48,1	1.091,6	47,4	1.232,5	48,3	934,2	47,9
Deficit	-646,6		-870,2		-962,6		-1.052,9		-812,8	
Stepen pok. %	14,9		12,3		11,8		14,6		13,0	

Izvor: MONSTAT

Tokom devet mjeseci 2019. godine robna razmjena sa većinom zemalja EU bilježi

rast. Najveći rast robne razmjene zabilježen je sa Letonijom 125%, Litvanijom 84%, zatim Estonijom 81%, Belgijom 54%, Češkom 27%, Danskom 16% i Njemačkom 10%. Duplo manja robna razmjena tokom devet mjeseci ove godine, u odnosu na isti period prethodne, ostvarena je sa Švedskom, dok je sa Rumunijom i Austrijom zabilježeno smanjenje od 22% odnosno 13%.

U Mađarsku je realizovano 28,7% ukupnog izvoza na tržište EU, 14,8% u Sloveniju i 12,9% u Češku. Njemačka je glavno uvozno područje među zemljama EU sa kog se uvozi 19,0% roba, zatim Italija sa 15,2%, Grčka 12,8% i Hrvatska 12,1%.

U periodu januar-septembar 2019. godine u zemlje EU najviše su se izvozili aluminijum i proizvodi od alumijuma 40,6 mil. eura, mineralna goriva i ulja 25,2 mil. eura, gvožđe i čelik 13,1 mil. eura, te rude 10,6 mil. eura. U uvozu iz EU najviše su zastupljena mineralna goriva i ulja 174,4 mil.eura, vozila i njihovi djelovi 112,5 mil. eura, mašine i mehanički uređaji 86,8 mil.eura, te farmaceutski proizvodi 48,9 mil.eura.

Tabela 22: Deset najzastupljenijih grupa proizvoda u robnoj razmjeni sa EU (u milionima eura)

Tarifa	Naziv	Izvoz	Tarifa	Naziv	Uvoz
76	Alum. i proizvodi od alumin.	40,6	27	Mineralna goriva i ulja	174,4
27	Mineralna goriva i ulja	25,2	87	Vozila i njihovi djelovi	112,5
72	Gvožđe i čelik	13,1	84	Mašine i mehanički uređaji	86,8
26	Rude, zgure i pepeo	10,6	30	Farmaceutski proizvodi	48,9
84	Mašine i mehanički uređaji	7,8	02	Meso i drugi klanični proizvodi	44,1
87	Vozila i njihovi djelovi	4,0	85	Električ. mašine i njihovi djelovi	42,9
44	Drvo i proizvodi od drveta	3,5	94	Namještaj, posteljina	26,3
74	Bakar i proiz. od bakra	3,4	73	Proizv. od gvožđa i čelika	27,2
73	Proizv. od gvožđa i čelika	2,2	39	Plastčne mase i proiz. od njih	24,3
25	So, sumpor, kamen, kreč, cement	1,8	21	Razni proizvodi za ishranu	20,0

Izvor: MONSTAT

2.5.3. POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI

Poslovima zastupanja pred carinskim organom bave se 143 privredna društva, kojima je od Uprave carina izdato odobrenje za obavljanje djelatnosti. Primarna djelatnost, 13,3% ovih preduzeća je trgovina, proizvodnja, prevoz, a poslove zastupanja obavljaju uglavnom za sopstvene potrebe. Pružanjem logističkih usluga i zastupanjem pred carinskim organom, kao osnovnom djelatnošću, bavi se 124 privredna subjekta koji zapošljavaju 840 radnika. U ovom sektoru većinom posluju mikro i mala preduzeća.

S obzirom na prirodu djelatnosti zastupanja i posredovanja u spoljnoj trgovini, poslovanje ovih privrednih društava u velikoj mjeri zavisi od organizacije rada i efikasnosti državnih organa na graničnim prelazima i carinskim terminalima u unutrašnjosti.

Ograničenja u realizaciji spoljnotrgovinskih poslova su najizrazitija tokom ljetnje turističke sezone. Veliki priliv gostiju i povećan uvoz proizvoda u ovom periodu stvara gužve na graničnim prelazima, što dovodi do dodatnog opterećenja graničnih ispostava i terminala u unutrašnjosti. Ograničenost infrastrukturnih kapaciteta, nedo-

statak brzih saobraćajnica i spora željeznica, čine da cijene transporta od barske luke ka unutrašnjosti budu nekonkurentne, čime i sama luka gubi gorak sa konkurencijom iz regiona.

Slobodna zona Luke Bar bi trebalo da omogući efikasno poslovanje i značajne uštede objedinjavajući sve pogodnosti za investiranje i poslovanje na jednom mjestu. Međutim, ocjena je da potencijali Slobodne zone nijesu valorizovani na najbolji način, a na to su uticala različita ograničenja sa kojima se privredni subjekti suočavaju: način prijavljivanja robe, način vođenja evidencije, unos domaće robe namijenjene izvozu, carinjenju iste i zadržavanju robe u slobodnoj zoni, kao i nedovoljan broj službenika koji obavljaju poslove nadzora što usporava realizaciju carinskih postupaka.

U cilju potpune valorizacije Slobodne zone potrebno je sinergijsko djelovanje svih privrednih subjekata i državnih organa koji posluju u barskoj luci. Osim podsticajnih mjera od strane države, opštine i lučkih operatera, privrednici ukazuju na potrebu unaprijeđenja efikasnosti u radu pružalaca usluga, kao i carinskog i inspekcijских organa, a sve u cilju zadržavanja postojećih i privlačenja novih korisnika, posebno u proizvodnim djelatnostima.

Pored navedenog, kompanije u ovom sektoru ukazuju da barijere poslovanju predstavljaju i nemogućnost naplate potraživanja, siva ekonomija i neloyalna konkurencija, česte i skupe analize roba, spora administracija na lokalnom nivou, poreze i doprinose na zarade, poreze na nepokretnosti, visoku stopu PDV-a, visoke takse i naknade na državnom i lokalnom nivou, kao i nedostatak stručnog kadra.

U cilju prevazilaženja ograničenja koje privredni subjekti imaju zbog nedostatka stručnog kadra, sredinom 2019. godine, organizovana je obuka za polaganje stručnog ispita za sticanje licence za obavljanje poslova zastupanja pred carinskim organom. Ovu obuku već osmu godinu zaredom organizuje Komora, u saradnji sa Ministarstvom finansija, Upravom carina i Upravom za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove. Na ovaj način se profesionalno osposobljavaju kadrovi u realizaciji poslova zastupanja pred carinskim organom, sa ciljem da im se približe evropski standardi, carinski sistem i postupak, uz korišćenje carinskih isprava, poznavanje robe i carinske tarife, spoljnotrgovinski sistem i međunarodne carinske konvencije, osnove sistema poreskih propisa i njihove primjene u postupku carinjenja, kao i osnove sanitarnih, fitosanitarnih, veterinarskih i drugih propisa koji se primjenjuju u postupku carinjenja robe.

2.6. TURIZAM I UGOSTITELJSTVO

Turizam opravdava ulogu strateške privredne grane, posebno imajući u vidu činjenicu da njegovo učešće u BDP-u kontinuirano raste. Uspješan razvoj turizma ima multiplikativan efekat i na druge privredne grane prije svega trgovinu, poljoprivredu i saobraćaj.

U periodu januar-septembar 2019. godine, u kolektivnom i individualanom smještaju je ostvareno 18,3% više dolazaka i 11,3% više noćenja u odnosu na isti period pretho-

---

LOGISTIČKE AKTIVNOSTI PREKO LUKE U BARU KAO IZVOZNI PROIZVOD CRNE GORE

Barska luka je izuzetno važna za sve logističke subjekte odnosno privredni sistem Crne Gore u cjelini. Osim lučkih operatera, djelatnost 40 privrednih subjekata iz Bara, koji se bave poslovima zastupanja pred carinskim organom, je direktno zavisna od obima posla u luci. Na jedan euro koji zaradi luka, okolni subjekti zarade 12 eura. Desetine ili stotine drugih firmi, iz Crne Gore i regiona, takođe su vezane za barsku luku.

Problemi koji usporavaju potpunije korišćenje kapaciteta Luke Bar su nepostojanje strategije za praćenje tranzitnog robnog saobraćaja preko luke, kao jednog od glavnih izvoznih proizvoda Crne Gore, mali stepen praćenja aktivnosti konkurentskih logističkih pravaca i organizovanih komercijalnih aktivnosti na regionalnim tržištima, te loša infrastruktura povezanost sa regionom.

Ključne šanse za promjenu sadašnje situacije su povećanje aktivnosti željezničkog prevoza koji je glavni generator razvoja logističkih aktivnosti preko luke čemu će doprinijeti rekonstrukcija pruge Bar-Beograd. Željeznica je u 2018. godini prevezla 271 kontejner preko luke Bar, što je 0,9%. U okruženju taj procenat iznosi od 40 do 55%. Takođe, veoma je značajan završetak izgradnje auto puta Bar-Beograd, kao i ostala infrastrukturna koja će nas povezati sa zemljama u okruženju.

Ciljevi koje bi trebalo postići su: skraćanje »praznog hoda« kontejnera na kopnu, povećanje konkurentnosti intermodalnog pravca preko Bara, veći promet i niži troškovi u uvozu/izvozu kontejnera preko barske luke, konkurentniji logistički pravac, dodatno sniženje troškova i povećanje konkurentnosti, te veće upošljavanje logističkih subjekata iz Crne Gore.

Puno je faktora uticaja koji određuju pravac robe ka ili od neke luke, što zahtijeva koordinaciju svih subjekata koji u toj oblasti djeluju. Tokove roba treba posmatrati kao lanac u kojem svaki subjekat treba da prepozna interes kako bi dao doprinos usmjeravanju roba.

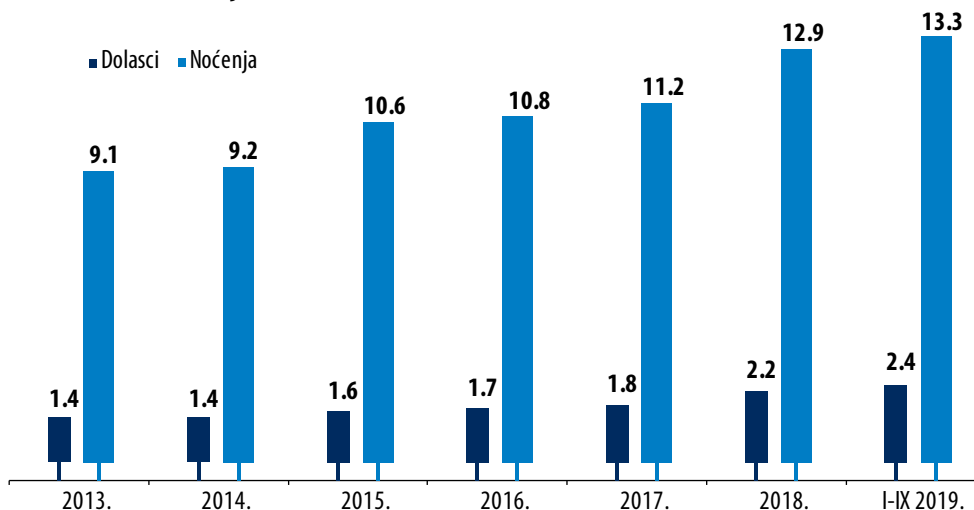
U cilju rješavanja izazova i adekvatnog korišćenja mogućnosti ove vrste prevoza, posrednici u realizaciji poslova spoljnotrgovinskog prometa predlažu formiranje radnog tijela koje će u kontinuitetu aktivno djelovati.

---

dne godine⁵. Od ukupnog broja noćenja, u posmatranom periodu, 31,4% ostvareno je u kolektivnom, a 68,6% u individualnom smještaju.

U strukturi noćenja stranih turista u kolektivnom i individualnom smještaju, u periodu januar - septembar 2019. godine, najviše noćenja ostvarili su turisti iz: Rusije (24,6%), Srbije (22,1%), Bosne i Hercegovine (8,8%), Kosova (5,5%), Njemačke (4,4%), Ukrajine (3,4%), Francuske (3,2%) i Velike Britanije (3,0%).

Grafik 5: Dolasci i noćenja turista (u milionima)

Izvor: MONSTAT

U kolektivnom smještaju, u periodu januar-septembar 2019. godine boravilo je 1.079.186 turista⁶, što predstavlja rast od 16,5%, koji su ostvarili 4.188.641 noćenja ili 7,6% više. Od ukupnog broja noćenja u kolektivnom smještaju, 79,2% ostvarili su strani, a 20,8% noćenja ostvarili su domaći turisti. Prosječan boravak turista u kolektivnom smještaju, za posmatrani period, iznosio je 3,88 dana.

U strukturi noćenja stranih turista u kolektivnom smještaju, u posmatranom periodu, najviše noćenja ostvarili su turisti iz: Rusije (15,8%), Srbije (13,2%), Francuske (8,2%), Njemačke (7,0%), Velike Britanije (6,8%), Poljske (5,0%).

Prihodi od turizma, prema procjenama Ministarstva održivog razvoja i turizma, za 2019. godinu procijenjeni su na 1,1 milijardu eura.

Prema procjenama Svjetskog savjeta za putovanja i turizam, za naredni desetogodišnji period očekuje se rast sektora turizma po prosječnoj stopi od 3,9% godišnje.

U stvaranju kompleksne turističke ponude potrebno je povezati primorje i zaleđe, produžiti sezonu, čime bi i sjever dobio dodatan razvojni impuls. Istovremeno potrebni su dodatni hotelski objekti visoke kategorije koji generišu najveće ekonomske efekte za BDP, zaposlenost, prihode države i produženje sezone. Crna Gora ima nepovoljnu strukturu smještajnih kapaciteta gdje dominira individualni smještaj (oko 70%). Turisti koji pretežno borave u privatnom smještaju na dnevnom nivou ostvaruju nižu potrošnju, što ukazuje da rast broja ostvarenih noćenja ne prati istim intezitetom rast ukupnih prihoda.

Razvoj novih visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta i povećanje udjela hotela u ukupnim kapacitetima je cilj čije ostvarenje će povećati kvalitet turističke ponude.

⁵ Preliminarni podaci NTO

⁶ Preliminarni podaci MONSTAT-a

S obzirom na teritorijalnu ograničenost zemlje, potrebno je stvarati uslove za strukturne promjene u smještajnim kapacitetima odnosno osavremenjavanje hotela niže kategorije kako bi se prekategorisali u hotele više kategorije. Posljednjih godina je došlo do unapređenja kvaliteta smještajnih kapaciteta. Naime, hotelski smještajni kapaciteti od 3 do 5* u 2014. godini činili su 58% ukupnih hotelskih kapaciteta, a danas čine 78%, dok je 56% hotelskih smještajnih kapaciteta kategorije kvaliteta 4 i 5*. Prema podacima Ministarstva održivog razvoja i turizma, broj kategorisanih ugostiteljskih objekata za smještaj je 459, koji imaju 44.253 kreveta⁷. Tokom 2019. godine kategorisano je 46 novih objekata sa ukupno 3.602 kreveta, od čega šest objekata sa 5* (686 kreveta), trideset tri objekta sa 4* (2.626 kreveta) i sedam objekata sa 3* (290 kreveta).

Crna Gora je nastavila trend rasta dolazaka i noćenja u ovom periodu kao rezultat poboljšanja infrastrukture u zimskim turističkim centrima i sve bolje avio povezanosti sa glavnim evropskim tržištima. Šezdeset avio kompanija povezuje Crnu Goru sa 68 destinacija.

Nacionalne parkove Crne Gore je u periodu januar - oktobar 2019. godine posjetilo 574.058 posjetilaca što je 30% više u odnosu na isti period prethodne godine, čime je ostvaren rast prihoda od 29%. Porast broja posjetilaca zabilježen je u svim nacionalnim parkovima: NP Durmitor za 22%, NP Skadarsko jezero za 52%, NP Biogradska gora za 21%, NP Lovćen za 32% i NP Prokletije za 21% više nego u istom periodu prethodne godine.

Zdravstveni turizam predstavlja jedan od najbrže rastućih segmenata svjetske turističke ponude s godišnjim rastom od 15-20%. Crna Gora ima značajan potencijal u ovom segmentu, posebno imajući u vidu činjenicu da su infrastruktura i stručni ljudski potencijal naša komparativna prednost. Okosnicu razvoja medicinskog turizma predstavlja Intitut »Dr Simo Milošević«, zatim Specijalna bolnica »Dr Jovan Bulajić« iz Brezovika, JU Kakaricka gora, Opšta bolnica Meljine, te veliki broj privatnih zdravstvenih ustanova. Poseban doprinos zdravstvenom turizmu može dati dentalni, wellness i spa, kao i sportsko-rekreativni turizam, sa već osmišljenim programima planinarenja i biciklizma. S tim u vezi, Ministarstvo održivog razvoja i turizma se opredijelilo za izradu Programa razvoja zdravstvenog turizma Crne Gore 2020-2023, koji ima za cilj da usaglas i uspostavi djelovanje glavnih razvojnih subjekata u javnom, privatnom i civilnom sektoru. Takođe, Strategijom pametne specijalizacije (S3) oblast održivog i zdravstvenog turizma je utvrđena kao jedan od prioriteta razvoja.

Krajem 2018. godine usvojen je Program razvoja ruralnog turizma, čiji je cilj razvoj diverzifikovane i autentične ruralne turističke ponude koja će stvoriti osnov za poboljšanje životnog standarda stanovništva u ruralnom području i zaustavljanje depopulacije ovih područja. Trenutno je u Crnoj Gori registrovano 91 seosko domaćinstvo sa 247 soba i 647 ležajeva.

Vlada Crne Gore je marta 2019. godine, usvojila Program razvoja kulturnog turizma Crne Gore s Predlogom akcionog plana 2019-2021. Imajući u vidu sve veću tražnju savremenog turista za osmišljenijom i cjelokupnijom turističkom ponudom, ovim Programom se nastoji razvijati kulturni turizam, bilo kao samostalni ili u kombinaciji sa drugim turističkim proizvodima.

U segmentima nautičkog i kruzing turizma bilježe se pozitivni trendovi. U periodu od maja do kraja septembra 2019. godine u Kotorsku luku uplovila su 324 velika kruzera ili 15% više u odnosu na isti period prethodne godine, sa 422.469 putnika što predstavlja rast od 31%. Kada je u pitanju nautički turizam, tokom ljetnje sezone (maj-septembar) u kotorsku luku uplovilo je 1.377 jahti ili 14% manje u odnosu na uporedni 7 Objekti sa 5* u ukupnom broju ležaja kategorisanih smještajnih jedinica učestvuju sa 8,67%, 4* učešće iznosi 47,37%, sa 3* - 24,71%, 2* - 17,19% i sa 1* 2,07%.

period, sa 7.789 putnika što predstavlja rast od 10%. U istom periodu u Lučkoj kape-taniji Bar izdato je 1.505 vinjeta, dok je luku Bar posjetilo 26 putničkih brodova i 465 drugih brodova. Od ove godine i Barska plovidba je počela sa prihvatom kruzera što dodatno govori o značaju razvoja ovog vida turizma.

Turizam se prepoznaje i kao važan instrument regionalne saradnje. Dinamično ok-ruženje regiona podstiče saradnju kroz kreativna partnerstva, nove inicijative, sa ci-ljem stvaranja novih mogućnosti za jačanje regionalne konkurentnosti, odgovoran i održivi turistički razvoj, s fokusom na diverzifikaciju turističkih proizvoda i rješavanje pitanja sezonalnosti. Samo na taj način države regiona mogu biti atraktivne i konku-rentne za privlačenje turista iz dalekih destinacija.

Turistički poslenici ukazuju da na uspješnost turističke sezone naročito utiču: siva ekonomija, buka na otvorenom u blizini smještajnih kapaciteta, zapošljavanje stra-naca, nečistoća duž magistralnih i regionalnih puteva i u samim gradovima, saob-raćajne gužve (putni pravac Budva – Tivat i Sutomore, Bijelo Polje – Ribarevina), građevinski radovi tokom turističke sezone, zadržavanje turista na graničnim pre-lazima (Debeli Brijeg, Sukobin), turistička signalizacija, nedostatak parking prostora, rad taksi službi, poteškoće u napajanju električnom energijom zimskih centara, odr-žavanje i čišćenje putne infrastrukture, te obezbjeđenje javnog prevoza od gradova do skijališta.

2.7. SAOBRAĆAJ

Povoljan prirodno-geografski i saobraćajni položaj Crne Gore je komparativna pred-nost i dobra osnova za razvoj svih vidova prevoza i privlačenje robnog tranzita. Razvoj sektora saobraćaja, pored unapređenja infrastrukture, u kontinuitetu treba da prati povećanje nivoa bezbjednosti i smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu.

Sektor saobraćaja i skladištenja je u 2018. godini učestvovao sa 4,2% u BDP-u. U pe-riodu januar-septembar 2019. godine u ovom sektoru prosječno je radilo 12.538 za-poslenih ili 6,1% ukupno zaposlenih, što je 10,6% više u odnosu na uporedni period prethodne godine. Prosječna bruto zarada je iznosila 830 eura, a prosječna neto za-rada 554 eura i veća je 1,7% u odnosu na isti period 2018. godine.

Broj prevezenih putnika u drumskom saobraćaju u prvih devet mjeseci 2019. godine iznosio je 5,9 miliona i veći je 1,0% u odnosu na isti prošlogodišnji period, dok je pre-voz robe iznosio 667 hilj. tona i bilježi rast od 10,3%.

U željezničkom saobraćaju je tokom devet mjeseci ove godine prevezeno 775 hilj. putnika, što je na nivou iz prethodne godine, a prevezeno je 797 hilj. tona robe, od-nosno 10,5% više u odnosu na uporedni period 2018.

Broj prevezenih putnika u vazdušnom saobraćaju raste iz godine u godinu. U periodu januar-septembar 2019. prevezeno je 2,3 mil. putnika, što je 7,1% više u odnosu na uporedni period prethodne godine, dok je promet robe manji za 8,9%.

Ukupan promet u lukama tokom prvih devet mjeseci tekuće godine, iznosio je 1,5 mil. tona, što je za 7,4% više u odnosu na uporedni period iz prethodne godine, od

čega je izvoz veći 45,2%, a uvoz manji 14,5%.

Unapređenje ekonomske povezanosti zemalja Zapadnog Balkana, zajedno sa kreiranjem zajedničkih turističkih proizvoda, ključni je faktor za povećanje konkurentnosti čitavog regiona. Međutim, neadekvatna saobraćajna povezanost jedan je od najvećih limitirajućih faktora u tom pogledu. Saradnja na polju saobraćajnog povezivanja nameće se kao imperativ, dok značaj usaglašenog razvoja saobraćajne mreže u regionu potvrđuje i nedavno osnivanje Transportne zajednice za Zapadni Balkan.

U prethodnom periodu, dosta je urađeno u smislu politika, strategija i realizacije projekata. U drumskom saobraćaju realizuje se najvažniji infrastrukturni projekat u Crnoj Gori - auto put Bar - Boljare.

Željeznička pruga se intenzivno rekonstruiše i modernizuje. Preko 45% pruge je modernizovano, sa projektovanom brzinom od 80 km/h, što će istovremeno doprinijeti povećanju bezbjednosti i skraćanju vremena putovanja.

Luka Bar kao jedan od najznačajnijih potencijala Crne Gore, prepoznata je kao vrlo značajna na Jadranu i dio je plavog koridora. Povezivanje barske luke sa jadranskim i mediteranskim lukama, kao i završetak izgradnje auto-puta, značajno će doprinijeti većoj iskorišćenosti njenih kapaciteta koja je trenutno ispod optimalnog nivoa.

Takođe, važan projekat za Crnu Goru je Jadransko-jonski koridor koji će zemlju povezati sa Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom i Albanijom. U okviru ovog projekta planirana je izgradnja prelaza preko Bokokotorskog zaliva i obilaznica oko primorskih gradova Herceg Novog, Tivta, Budve i Bara. Crna Gora je od EU dobila 40 mil. eura bespovratnih sredstava za izgradnju obilaznice oko Budve, a počekat radova je planiran 2021. godine.

Bezbjednost saobraćaja na putevima prioritet je zemalja Zapadnog Balkana, a Crna Gora nije izuzetak u tom pogledu. Intenzivno i u kontinuitetu se radi na unapređenju ove oblasti kako kroz izradu i usvajanje novih propisa koji se odnose na vozila i tehničke standarde, tako i kroz realizaciju samih infrastrukturnih projekata, sve u cilju očuvanja ljudskih života, materijalnih vrijednosti i javnih sredstava i minimiziranja negativnog uticaja na životnu sredinu i društvo u cjelini.

2.8. INFORMACIONO - KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE

ICT sektor u Crnoj Gori je dobro razvijen i konkurentan na regionalnom nivou, prije svega zahvaljujući postojanju snažnih telekomunikacionih operatera sa stranim kapitalom. Tzv. »C« dio ICT sektora jedan je od zamajaca crnogorske privrede, i značajno je razvijeniji u odnosu na IT kojeg karakteriše mali broj zaposlenih, skromni finansijski, a samim tim i razvojni potencijali.

Većina kompanija je u smislu korišćenja izvoznog potencijala orijentisana na region. Kao najveće izvozne prepreke prepoznaju nedovoljnu podršku od strane vladinih institucija, neadekvatan branding domaće IT industrije u inostranstvu, nedovoljnu informisanost o inostranim tržištima i nedostatak obuka i konsultantskih usluga.

U poređenju sa zemljama regiona Crna Gora ima najmanji prosječan broj zaposlenih

---

DIGITALIZACIJA PREDUSLOV DIGITALNOJ TRANSFORMACIJI

Crna Gora je prva država, van konteksta EU, koja je usvojila Strategiju pametne specijalizacije. Strateška vizija razvoja Crne Gore, kao modernizovane i konkurentne države, bazirana je na tri ključna strateška pravca i to:

1. Zdrava Crna Gora,
2. Održiva Crna Gora,
3. Digitalizovana Crna Gora.

Strateški pravac »Digitalizovana Crna Gora« treba da, u skladu sa Industrijskom politikom Crne Gore 2019-2023, nacionalnom Strategijom razvoja informacionog društva 2016-2020. i nacionalnom Strategijom sajber bezbjednosti Crne Gore 2018-2021, omogući dostizanje standarda EU koji su povezani sa Digitalnom agendom 2020, Strategijom za jedinstveno digitalno tržište i EU inoviranom Industrijskom politikom.

Agendom za digitalnu Evropu 2021-2027 planiran je fond od preko 100 milijardi evra za istraživanje, inovacije, obrazovanje i osposobljavanje-nosioce digitalne transformacije.

Digitalizacija više nije samo želja, već neophodnost da se naša ekonomija prilagodi i učestvuje u digitalnoj revoluciji svih sektora ekonomija. Crna Gora se nalazi na samom početku digitalne transformacije, za čije uspješno sprovođenje je neophodan razvijen ICT sektor.

Informaciono komunikacione tehnologije predstavljaju izvor ekonomskog rasta i dinamike, višeg nivoa konkurentnosti, otvaranja novih radnih mjesta. Polazište uspješne digitalizacije je razvijena telekomunikaciona infrastruktura, što je slučaj kod nas. Dalje, neophodan je razvijen IT sektor, kao pružalac informacionih usluga. Neophodna je promjena ekonomskog sistema zemlje koji će biti u mogućnosti da podrži nove poslovne modele zasnovane na digitalnim tehnologijama.

Proces uspješne digitalne transformacije, kako u brzini tako i u obimu, je u direktoj zavisnosti od spremnosti Države da usvoji i podrži savremene principe poslovanja. Zakon o elektronskoj upravi definiše infrastrukturne preduslove za digitalizaciju javne uprave, koja građanima i privredi nudi e-servise, kao savremen, efikasan i efikasan način komunikacije.

U cilju uspješnog sprovođenja procesa digitalne transformacije potrebno je:

- Oformiti stručno tijelo pri Vladi Crne Gore čiji bi zadatak bio da koordinira Digitalnom transformacijom i da našu zemlju pozicionira među top države po razvijenosti u oblasti softver- inženjeringa;
- Povećati stopu digitalne transformacije privrede - povećati primjenu digitalnih tehnologija kako u velikim preduzećima tako i u MSP kako bi transformisali svoje poslovanje i postojeće operativne modele rada kojima bi povećali svoju produktivnost i podigli nivo konkurentnosti;
- Kreirati digitalnu preduzetničku kulturu - unaprijediti poziciju i imidž digitalnog preduzetništva i promovisati ulogu preduzetnika u društvu i ekonomiji;
- Privući, razviti i zadržati visoko obrazovane radnike – pokloniti pažnju ukupnom obrazovanju i posebno informatičkom obrazovanju i talentima;
- Olakšati pristup finansijama i povećati investicije – podržati uvođenje digitalnih tehnologija u svim fazama razvoja preduzeća i povećati investicije u razvoj digitalnih tehnologija;
- Razviti digitalno podržan tržišni ambijent - olakšati lakoću digitalnog poslovanja tako što će se paralelno raditi na razvoju i ponude i tražnje digitalnih tehnologija i kreiranju ekonomije obima u tržišnom ambijentu.

Neophodno je kroz kontakte sa državnim institucijama i međunarodnim donatorima i fondovima omogućiti da ovaj proces bude novčano podržan jer mnoga preduzeća nemaju mogućnosti da finansiraju edukaciju kadrova, infrastrukturno i softversko opremanje.

---

u IT kompanijama. U funkciji procesa digitalizacije potrebna je veća upotreba ICT tehnologija u MMSP koja je trenutno na relativno niskom nivou. Poseban nedostatak na IT tržištu predstavlja mali broj inovativnih start-up kompanija.

Prema istraživanju MONSTAT-a o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u preduzećima u 2018. godini, 98,5% koristi računare u svom poslovanju. Rast bilježi dostupnost, korišćenje širokopojasnog interneta i trgovina putem interneta.

Jedan od stubova razvoja, koji su identifikovani u Strategiji razvoja informacionog društva od 2016-2020. godine, jeste elektronska uprava, čiji je osnovni cilj povećanje dostupnosti javnih službi građanima i privredi. E-uprava treba da pospješi efektivnost države u upravljanju, kao i da omogući bolji uvid pri raspoređivanju ekonomskih i socijalnih resursa.

Evropska regulativa iz oblasti e-uprave prepoznata je u crnogorskom zakonodavstvu budući da su sve relevantne direktive i propisi EU transponovani u važeće propise. Takođe, aktivnosti iz Digitalne agende i drugih strateških dokumenata EU prepoznate su u ključnim strateškim planovima naše zemlje.

Razvoj e-uprave, iz perspektive ICT sektora, znači povećanu potrebu za ovim uslugama. Ukupan broj e-usluga na portalu e-uprava (na dan 31.12.2018. godine) je 564, od čega su 388 e-usluge informativnog tipa, a 176 e-usluga elektronskog tipa. U odnosu na prethodnu godinu broj usluga se povećao za 126%.

Privredna komora Crne Gore je, u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje marta 2019. organizovala Mini sajam zapošljavanja, zbog velike potražnje za kadrovima ICT profila zanimanja, a istovremeno velikog broja nezaposlenih lica ovog profila. Nakon evaluacije ove aktivnosti zaključeno je da nezaposlena lica ne posjeduju zadovoljavajući (čak ni dovoljan) kvalitet znanja.

Jedan od razloga velikog broja nezaposlenih lica ICT struke leži u činjenici da obrazovni programi nisu u skladu sa potrebama tržišta rada, zapravo ne prate intezivnu dinamiku razvoja ICT-a. Stoga, ICT kompanije već godinama o svom trošku organizuju obuke zaposlenih, a za potrebe poslovnih procesa.

2.9. BANKARSTVO I USLUGE OSIGURANJA

Bankarski sektor karakteriše sigurnost i stabilnost u poslovanju, uprkos činjenici da je kod dvije banke, u 2019. godini, pokrenut stečajni postupak. Trend rasta svih monetarnih indikatora, visoka likvidnost, dobra solventnost kao i oporavak kreditne aktivnosti banaka obilježili su 2019. godinu. Takođe, evidentan je i kontinuirani trend pada nekvalitetnih kredita i prosječne aktivne efektivne kamatne stope.

U septembru tekuće godine nekvalitetni krediti su dostigli istorijski minimalnu vrijednost od 4,67%. Pored opadajućeg trenda, koji je u određenoj mjeri ostvaren otpisom ili prodajom loše aktive, nekvalitetni krediti i dalje predstavljaju ranjivost bankarskog sistema, ali sada na nivou individualnih banaka.

U strukturi finansijskog sektora, banke (13) imaju ključni udio, i čine oko 92,5% ukupne aktive finansijskog sistema. Većina kapitala u bankarskom sektoru je u stra-

nom vlasništvu (82,1% u 2018.godini). Pored banaka, druga po značaju su osiguravajuća društva (9), gdje dominiraju ona koja se bave neživotnim osiguranjem. Ostatak finansijskog sektora je mali i relativno nerazvijen, a čine ga mikrokreditne finansijske institucije (7), penzioni fondovi (2), investicioni fondovi (9) i lizing kompanije (2).

Bilansna suma banaka na kraju septembra 2019. godine iznosila je 4.588,0 mil. eura i na godišnjem nivou bilježi rast od 4,0%, dok je ukupan kapital banaka iznosio je 594,2 mil. eura i bilježi rast od 14,8%⁸.

Depoziti u bankama na kraju septembra 2019. iznosili su 3.514,8 mil. eura i veći su 1,6% u odnosu na septembar prethodne godine. Depoziti privrede su iznosili 1.113,6 mil. eura i bilježe pad od 2,6%, a depoziti stanovništva od 1.299,9 mil. eura, takođe bilježe pad od 0,7%. U ročnoj strukturi ukupnih depozita, najveće učešće imali su depoziti po viđenju 60,1%, dok su oročeni depoziti činili 39,9% ukupnih depozita.

Ukupno odobreni krediti banaka na kraju septembra 2019. godine iznosili su 3.036,0 mil. eura i bilježe rast od 1,6%. Banke su od stanovništva i nefinansijskog sektora potraživale 77,5% ukupnih kredita. Odobreni krediti privredi iznosili su 1.036,1 mil. eura i bilježe rast od 2,1%, dok su odobreni krediti stanovništvu iznosili 1.319,0 mil. eura i veći su 8,6%.

Koeficijent krediti/depoziti iznosio je 0,86 na kraju septembra 2019. i ostao je na istom nivou kao 2018. godine.

Ukupna likvidna sredstva, koja obuhvataju gotovinu i sredstva po viđenju, predstavljaju skoro četvrtinu ukupne aktive banaka, što ukazuje na izuzetno jaku likvidnu poziciju bankarskog sistema.

Trend smanjenja aktivnih kamatnih stopa se i dalje nastavlja. Prosječna ponderisana nominalna kamatna stopa banaka na ukupno odobrene kredite u septembru 2019. godine iznosila je 5,60%, dok je prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa iznosila 6,17%. Na godišnjem nivou nominalna kamatna stopa bilježi pad od 0,20%, dok efektivna kamatna stopa bilježi pad od 0,23%. Međutim, i pored opadajućeg trenda kamatnih stopa, banke i dalje imaju percepciju visokog kreditnog rizika kod realnog sektora što se ogleda u relativno ograničenoj kreditnoj aktivnosti.

Na kraju septembra 2019. godine bilansna suma mikro-finansijskih institucija je iznosila 68,9 mil. eura i veća je 2,4 mil. eura ili 3,6% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. U ovom periodu krediti MFI-a iznosili su 67,3 mil. eura, što čini rast od 14,7%.

Ukupan promet ostvaren na Montenegroberzi u oktobru je iznosio 2.383,2 mil. eura, što na godišnjem nivou predstavlja pad od 58%. Tokom 23 dana trgovanja zaključeno je 289 transakcija. Ukupna tržišna kapitalizacija akcija iznosila je 3.455 mil. eura, što predstavlja rast od 14,9% u odnosu na isti period prethodne godine, dok berzanski indeksi bilježe pad od 5,3% na godišnjem nivou.

Na tržištu osiguranja u 2019. godini poslove osiguranja obavlja devet društava za osiguranje, 23 društva za zastupanje, dva preduzetnik-zastupnika u osiguranju i osam banaka.

Fakturisana bruto premija u periodu januar-septembar 2019. godine iznosila je 72,3 mil.eura i veća je za 11,4% u odnosu na isti period prethodne godine, od čega se 83,8% odnosi na premije neživotnih osiguranja.

U izvještaju Doing business 2020 Svjetske banke Crna Gora je u podindikatoru »dobijanje kredita«, koji uključuje i procjenu kvaliteta kreditnog registra Centralne banke

⁸ Podatak za septembar 2018. uključuje i Invest banku Montenegro AD u stečaju i Atlas banku AD u stečaju. Od januara 2019. godine iz monetarne statistike je isključena Invest banka Montenegro AD u stečaju, a od aprila 2019. je isključena Atlas banka AD u stečaju.

Crne Gore, rangirana na 15. mjestu, znatno ispred zemalja u okruženju. Takođe, Crna Gora zajedno sa Novim Zelandom, ima najveći stepen kvaliteta zakonskih rješenja zaštite klijenata (korisnika kredita i zajmodavca)⁹. Crna Gora u odnosu na razvijene OECD zemlje ima bolju pokrivenost kreditnim registrom s obzirom da su istim kod nas obuhvaćeni svi korisnici.

2.10. GRAĐEVINARSTVO

U sektoru građevinarstva u posljednje tri godine zabilježen je dvocifreni rast pokazatelja. Realizacija projekata u oblasti putne i energetske infrastrukture, projekata izgradnje turističkih kapaciteta, a posebno nastavak radova na prioritetnoj dionici autoputa Bar - Boljari doprinijeli su pozitivnim rezultatima i u 2019. godini.

Ukupna vrijednost izvršenih građevinskih radova za devet mjeseci 2019. godine iznosila je 591,6 mil. eura i veća je za 18,7% u odnosu na uporedni period prethodne godine, dok je vrijednost radova mjerena efektivnim časovima rada veća 6,2%.

U periodu januar-septembar 2019. godine u sektoru građevinarstva prosječno je radilo 13.961 zaposlenih, što čini 6,8% ukupnog broja zaposlenih, i predstavlja povećanje od 19,2%. Prosječna bruto zarada je iznosila 671 euro, dok je prosječna neto zarada iznosila 449 eura i manja je 1,5% u odnosu na uporedni period.

Tokom devet mjeseci ove godine izdato je 136 građevinskih dozvola i prijava radova za predviđenih 1.030 stanova ukupne površine od 46.343 m².

Uvoz građevinskog materijala (tabela 23) u prvih devet mjeseci 2019. godine je iznosio 91,5 mil. eura, što je 9,0% manje u odnosu isti period 2018. Najviše se uvozilo željezo 32,4 mil. eura, manje za 16,5% i cement 30,3 mil. eura ili 22,3% manje u odnosu na uporedni period prethodne

Tabela 23: Izvoz i uvoz građevinskog materijala (u milionima eura)

Proizvod	Tarifa	2016.		2017.		2018.		I-IX 2019.	
		Izvoz	Izvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz
Cement	2523	0,06	0,06	-	41,14	-	53,1	-	30,3
Mermer	680221	0,01	0,01	0,02	1,30	0,2	1,1	0,04	2,4
Granit	680223	-	-	0,01	0,49	-	0,5	-	0,7
Kamen	6801/2	-	-	2,88	4,28	2,6	6,5	1,7	8,1
Židarske opeke	6904	-	-	-	6,21	0,01	6,1	-	3,7
Keramičke pločice	6907/8	0,06	0,06	0,12	15,25	0,02	17,2	0,02	13,9
Željezo	7213/14	5,46	5,46	2,54	38,30	1,4	51,0	3,0	32,4
Ukupno		5,59	5,59	5,56	106,97	4,23	135,50	4,76	91,50
% u ukupnom		1,72	1,72	1,50	4,64	1,06	5,31	1,6	4,7

Izvor: MONSTAT

⁹ Ovaj indeks mjeri stepen do kojeg zakoni o kolateralu i stečaju i likvidaciji banaka štite prava korisnika kredita i zajmodavca i na taj način olakšavaju proces kreditiranja.

Za devet mjeseci 2019. godine izvezeno je građevinskog materijala u vrijednosti od 4,8 mil. eura, što je 50,0% više u odnosu na isti period 2018. Najviše se izvezilo željezo 3,0 mil. eura i kamen 1,7 mil. eura.

Učešće uvoza građevinskog materijala u ukupnom crnogorskom uvozu tokom devet mjeseci 2019. godine je iznosilo 4,7%, a učešće izvoza građevinskog materijala svega 1,6%.

U posljednjih nekoliko godina u građevinskom sektoru, kao izvođači velikih projekata pojavljuju se neke od najvećih svjetskih kompanija, kao što su kineska kompanija CRBC koja gradi prvu dionicu autoputa Bar-Boljari, zatim italijanska kompanija Pizzarotti koja je glavni izvođač radova na projektu Portonovi, belgijska kompanija BESIX Group koja radi na projektu Luštica Bay, te austrijski Strabag i dr. Na svim navedenim projektima prisutne su i crnogorske kompanije kao podizvođači, što u mnogome utiče na veće zapošljavanje domaće radne snage, usvajanje standarda, dobijanje međunarodnih sertifikata, te poboljšanje nivoa gradnje i stručnog nadzora. Već sada naše kompanije stižu značajne reference za učešće kako na domaćem tako i na međunarodnom tržištu.

2.11. KOMUNALNA PRIVREDA

Sektor komunalne privrede nalazi se pred brojnim izazovima posebno imajući u vidu činjenicu da ovaj sektor mora uskladiti poslovanje sa standardima EU u oblasti zaštite životne sredine. Krajem prethodne godine otvoreno je pregovaračko Poglavlje 27 »Životna sredina i klimatske promjene«. Otvaranje ovog poglavlja značajno je zbog činjenice da je Crna Gora 2007. godine definisana kao ekološka država posvećena zaštiti životne sredine. Procjena ukupnih investicija za usklađivanje shodno zahtjevima koji proizilaze iz Poglavlja 27 iznosi 1,4 milijarde eura, a odnose se na ulaganja u mrežu postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda, mrežu postrojenja za upravljanje komunalnim i opasnim otpadom, postrojenja za snabdijevanje vodom za piće, kao i unapređenje industrijskih procesa i tehnologija.

Vlada Crne Gore je krajem novembra 2018. godine donijela odluku o osnivanju Fonda za zaštitu životne sredine (EKO fond), čiji je zadatak obezbjeđenje sredstava za realizaciju projekata iz oblasti očuvanja životne sredine i korišćenje prirodnih resursa, kao temelja održivog razvoja.

Zakon o upravljanju otpadom još uvijek je u proceduri izrade, jer se kontinuirano prilagođava direktivama Evropske unije koje su mijenjane tokom faze izrade.

Predstavnici komunalne privrede kao ograničenja poslovanju navode naplatu potraživanja, dotrajalu mehanizaciju i infrastrukturu, gubitke na mreži. Takođe, ograničenja postoje u primjeni važećeg Zakona o komunalnim djelatnostima, te se marta ove godine pristupilo izradi novih zakonskih propisa koji će regulisati ovu oblast - Zakona o komunalnim djelatnostima i Zakona o vodnim uslugama.

Predstavnici vodovodnih preduzeća izrazili su rezervu prema pojedinim odredbama Nacrta Zakona o vodnim uslugama, kojim se predlaže ukрупnjavanje i regionalizacija vodovoda i postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda, kao i davanje

nadležnosti Regulatornoj agenciji za energetiku u ovoj oblasti po pitanju izdavanja i oduzimanja licenci za pružanje vodnih usluga, te određivanje cijena tih usluga i vršenje kontrole poslovanja. Smatraju da Nacrt Zakona nije primjenljiv u praksi i radu vodovodnih preduzeća, koja se suočavaju sa problemima u naplati potraživanja, prekomjernim brojem zaposlenih, te dotrajalom vodnom infrastrukturom koja prouzrokuje velike gubitke na mreži.

2.12. MALA I SREDNJA PREDUZEĆA

Savremeni uslovi tržišnog poslovanja zahtijevaju od preduzeća progresivnost preduzetničkog ponašanja kroz unapređenje produktivnosti i konkurentnosti. Dugoročno unapređenje poslovnog ambijenta, sprovođenjem strukturnih reformi, kao i ulaganje dodatnog napora privrednih subjekata na uvođenju i korišćenju novih tehnologija i inovacija, osnova su za kreiranje profitnih preduzeća, te stvaranje održivog ekonomskog rasta.

Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća (MMSP) pokazuje dinamičan razvoj, što potvrđuju indikatori kojima se mjeri kretanje i trendovi u ovoj oblasti. Prema podacima MONSTAT-a, broj MMSP u 2018. iznosio je 33.760 i veći je 11,6% u odnosu na 2017. Rast broja MMSP praćen je i porastom broja zaposlenih. Prema podacima Poreske uprave Crne Gore, u ukupnoj zaposlenosti, MMSP učestvuju sa 76% i u 2018. u njima je bilo zaposleno 138.839 radnika, odnosno 6,4% više nego u 2017.

Tabela 24: Broj zaposlenih u periodu od 2011-2018.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Mikro	40.882	42.797	45.494	47.447	49.132	50.600	50.946	57.005
Mala	34.737	33.161	35.666	35.515	36.689	37.364	38.794	44.007
Srednja	30.736	30.504	34.042	33.138	33.823	35.565	34.912	37.827
Velika	34.461	33.949	34.880	35.638	37.228	40.865	40.107	43.021
UKUPNO	140.816	140.411	150.082	151.738	156.872	164.394	164.759	181.860

Izvor: Poreska uprava Crne Gore

Kontinuirani trend rasta broja MMSP rezultat je i sve većih ulaganja u ovaj sektor. Investiciono-razvojni fond Crne Gore je unaprijeđujući kreditnu podršku za MMSP, od osnivanja do kraja septembra 2019.godine plasirao 997,6 mil. eura. Za devet mjeseci 2019. godine IRF je finansirao projekte vrijednosti 173,9 mil. eura, što iznosi 96,6% godišnjeg plana. Prioriteti u ovoj godini su bili: pružanje podrške razvoju preduzetništva, dinamiziranje rasta privrednih subjekata, ravnomjerniji regionalni razvoj, podsticaj konkurentnosti i poboljšanje likvidnosti privrednih subjekata, podrška proizvodnji i uslugama orijentisanim prema izvozu kao i proizvodnji kojom se smanjuje uvozna zavisnost, podrška realizaciji green field i brown field investicija. IRF je nedavno uveo i posebnu kreditnu liniju namijenjenu za zaštitu životne sredine i obnovljive izvore energije.

Ministarstvo ekonomije je sve programe namijenjene razvoju preduzetništva i biznis sektora objedinilo u Program za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019. godinu. Programom su, kroz 10 linija, definisane aktivnosti i mjere za realizaciju finansijske i nefinansijske podrške potencijalnim i postojećim preduzetnicima, mikro, malim, srednjim i velikim preduzećima, kao što je podrška klasterima u cilju povećanja konkurentnosti na nacionalnom i međunarodnom tržištu; unapređenje razvojnih i biznis performansi; modernizacija industrije; razvoj inovativnih potencijala; afirmacija preduzetništva i zanatstva; kao i mjere za implementaciju međunarodnih standarda. Ukupan budžet za realizaciju Programa je 1,6 milijardi eura bespovratnih sredstava koja će se dodjeljivati kao subvencije, dok su pojedinačni iznosi, kao i način i dinamika dodjele podrške, definisani pojedinačnim programskim linijama.

Barijere sa kojima se MMSP suočavaju su: siva ekonomija, nelojalna konkurencija, nemogućnost naplate potraživanja, nedostatak stručnog kadra, visoka poreska opterećenja (porezi i doprinosi na zarade, porez na nepokretnosti, PDV), visoki iznosi naknada, nedovoljno razvijena infrastruktura, kao i problemi u vezi planske dokumentacije.

Iako je pristup finansijama značajno unaprijeđen i dalje postoje ograničenja i na strani ponude i na strani tražnje. MMSP povlače nedovoljno finansijskih sredstava, posebno preduzetnici i start up preduzeća. Finansijske institucije u ponudi imaju instrumente koji nisu u dovoljnoj mjeri prilagođeni potrebama MMSP, alternativni izvori finansiranja nisu raspoloživi, procedure odobravanja sredstava su dugotrajne, a zahtjevi za sredstvima obezbjeđenja često neadekvatni mogućnostima preduzetnika. Uslovi kreditiranja u većini banaka su i dalje neadekvatni sa aspekta visine kamatnih stopa i sredstava obezbjeđenja, skupih i zahtjevnih procedura, posebno za potencijalne preduzetnike i novoosnovana preduzeća, ali i nedovoljne ponude kredita sa dužim rokovima otplate.

ZELENA EKONOMIJA

Zelena ekonomija predstavlja alternativnu viziju rasta i razvoja. Definisana je kao niskokarbonski, resursno efikasni i socijalno inkluzivni ekonomski model u kojem se rast, razvoj i zaposlenost baziraju na privatnim i javnim investicijama koje doprinose razvoju infrastrukture i ostalih prostora. Te omogućavaju smanjenje emisije CO₂, zagađenja, poboljšavaju efikasnost, te doprinose prevenciji gubitka biodiverziteta i održivim ekosistemima.

Privrede razvijenih evropskih zemalja sve više se udaljavaju od modela linearne ekonomije zasnovane na principu »uzmi – napravi - odloži« i usvajaju model cirkularne ekonomije kao ekonomskog i ekološki održivog modela razvoja u svim procesima proizvodnje. Crna Gora je još uvijek u inicijalnoj fazi razvoja zelene ekonomije i kreiranja zelenih radnih mjesta. Imajući u vidu prirodna bogatstva i opšte pravce razvoja crnogorske privrede, čini se da je transformacija ka zelenim alternativama najbolji način za postizanje dugoročne održivosti privrede, ali i blagostanja građana.

Pred Crnom Gorom kao budućom članicom EU su finansijski izuzetno zahtjevne obaveze na području zaštite životne sredine. U cilju organizovanog, djelotvoranog i efikasnog objedinjavanja brojnih aktivnosti koje tretiraju oblast energetske efikasnosti i zaštite životne sredine Komora je 2009. godine formirala Koordinacioni odbor, kojeg pored privrednika čine predstavnici organa uprave, institucija, nevladinih i drugih organizacija. Tokom 2019. godine u saradnji sa relevantnim institucijama, Privredna komora je organizovala niz okruglih stolova, prezentacija i javnih rasprava u okviru kojih su razmatrani zakoni, pravilnici, studije na temu energetske efikasnosti, zaštite životne sredine, te preuzela aktivnu ulogu u procesu transformacije crnogorske privrede ka zelenim alternativama poslovanja i sa njima povezanim reformskim procesima.

Crna Gora je već integrisala koncept zelene ekonomije kroz Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. godine, te kao ključne oblasti za uvođenje koncepta zelene ekonomije prepoznaju se energetika, građevinarstvo, poljoprivreda i turizam. Kao potpisnica Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC), Crna Gora nastoji sprovesti aktivnosti koje dovode do smanjenja emisija u skladu s mogućnostima i uzimajući u obzir nacionalne okolnosti, politike i aktivnosti u skladu sa potrebama adaptacije i mitigacije na klimatske promjene.

Ublažavanje klimatskih promjena (mitigacija) sprovedena u drugom dvogodišnjem izvještaju (SBUR) predstavlja nastavak dosadašnjih politika, akcija i mjera mitigacije. Akcije mitigacije klimatskih promjena najviše se sprovode u sektoru energetike. Dekarbonizacija energetskog sektora predstavlja jednu od bitnih komponenti razvoja i put ka stvarnju energetske nezavisnosti. Komora prati procese koji se odnose na unapređenje energetike i valorizaciju energetske potencijala, a sve u cilju bržeg rasta i razvoja crnogorske ekonomije. Proces tranzicije ka održivim sistemima u energetici velika je šansa za razvoj Crne Gore imajući u vidu da raspolaže velikim potencijalima. Crna Gora se na putu pristupanja EU opredjelila da doprinese aktivnostima koje se sprovode u okviru energetske politike EU, a koje imaju za cilj prelazak na tzv. čistu energiju. Potpisujući Ugovor o osnivanju energetske zajednice obavezala se da prati procese i smjernice koje važe u energetske politike EU sa ciljem stvaranja stabilnog regulatornog i tržišnog okvira u zemljama Jugoistočne Evrope i EU.

Razvojem projekata proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora, Crna Gora je značajno zakoračila u energetske tranziciju. Sektor energetike dao je znatan doprinos nacionalno utvrđenom doprinosu smanjenja emisija GHG, čije je cilj smanjenje od 30% do 2030. Već sada se može reći da je Crna Gora ostvarila ovaj cilj. Vlada Crne Gore je tokom 2019. donijela i četvrti Akcioni plan energetske efikasnosti za period 2019-2021. godine, kojim su osim mjera unapređenja energetske efikasnosti na strani finalne potrošnje, uključene i mjere energetske efikasnosti na strani ponude energije. Nova pravila u Energetskoj zajednici u fokus stavljaju ulogu prosumera. Koncept proi-

---

---

zvodnje iz obnovljivih izvora energije za sopstvenu potrošnju i predavanje viškova proizvedene električne energije u mrežu (proizvođač + kupac = prosumer) postaće obavezujući i za Crnu Goru u okviru Četvrtog energetskeg paketa EU, što će zahtijevati sredstva i političku odluku o njihovom uvođenju. Na osnovu studije koju je sproveo UNDP, u saradnji sa Ministarstvom ekonomije, u Komori je prezentovan po prvi put koncept prosumera, kao naredni korak u energetskim reformama.

Ipak, jedan od najvećih izazova na putu energetske tranzicije je povećanje energetske efikasnosti u saobraćaju. Crnogorski sektor saobraćaja trenutno je odgovoran za 20% nacionalnih emisija gasova sa efektom staklene bašte, koji će prema predviđanjima dalje rasti, i do 2030. činiti do 30% nacionalnih emisija. UNDP je u saradnji sa EIHV spoveo Studiju e-mobilnosti u Crnoj Gori sa ciljem da se predlože najpovoljnija rješenja, politike i podsticajne mjere za omogućavanje prelaska na energetski efikasan saobraćaj. Prepoznajući potrebu uvezivanja javnog, privatnog i civilnog sektora, Komora je sa relevantnim institucijama preuzela aktivnu ulogu u ovom procesu kako bi se doprinjelo smanjenju GHG emisija u sektoru saobraćaja, smanjila zadagađenost vazduha i doprinjelo ublažavanju globalnih klimatskih promjena. Takođe, Komora je preuzela aktivnu ulogu u oblikovanju Plana održive urbane mobilnosti u zemljama Jugoistočne evrope (SUMSEEC).

U saradnji sa Vladom Crne Gore i UNDP-om, 5. i 6. juna, Privredna komora je organizovala Konferenciju Zeleni dani 2019, na kojoj su učešće uzeli istaknuti stručnjaci iz povezanih oblasti, sa preko 300 učesnika Konferencije, gdje se po prvi put na ovako tematski organizovanom skupu govorilo o izazovima, mogućnostima, te budućim koracima za postepeno i efektivno uvođenje koncepta zelene ekonomije u Crnoj Gori i Regionu.

Zelena ekonomija u poslednjih desetak godina postaje bitna funkcija modernog i društveno-odgovornog poslovanja. Prepoznajući značaj ostvarivanja balansa između ekonomskog i ekološkog razvoja, i sa njim vezanim privrednim rastom neophodno je podsticanje »ozelenjivanja« glavnih sektora ekonomije, naglašavajući značaj novih zelenih poslovnih modela kroz zelenu gradnju, održivu poljoprivredu, energetsku efikasnost, održivi transport i upravljanje zemljištem i vodama. S tim u vezi, neophodno je nastaviti i ojačati inicijative u sektorima za smanjenje emisija i ozelenjavanja privrede posebno u sektorima industrije, poljoprivrede, šumarstva i otpada.

3

ZAKONODAVNI OKVIR

Aktivnosti na unapređenju poslovnog ambijenta predstavljaju permanentan proces koji zahtijeva partnerstvo državne administracije i privrede, sa ciljem kreiranja adekvatnog zakonodavnog okvira, te efikasnih mjera i instrumenata za jačanje konkurentnosti ekonomije i pojednostavljenje administrativnih procedura.

Tokom 2019. godine na tijelima i organima Komore analizirani su brojni propisi sa aspekta njihovog uticaja na poslovanje privrede, inicirane izmjene, a sve u cilju otklanjanja ograničenja i jačanja konkurentnosti domaće privrede. Propisi koji su, pored ostalih, bili predmet pažnje dati su u nastavku.

3.1. ZAKON O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

Predlog zakona o privrednim društvima jedan je od najznačajnijih pravnih akata za funkcionisanje i rad privrede. Usvajanje ovog zakona treba da predstavlja važan korak u usaglašavanju sa pravnom tekovinom iz oblasti kompanijskog prava, a sve u cilju da se poslovanje privrede pojednostavi te učini efikasnijim i bržim.

Novinama u Predlogu zakona otklanjaju se brojni problemi koji se tiču poslovanja privrede. U Privrednoj komori je više puta vođen dijalog po pitanju ovog zakona koji je rezultirao otklanjanjem najvećeg dijela nedorečenosti i nejasnoća važećeg propisa.

Ipak, smatramo da neka od rješenja koja su ostala u Predlogu zakona nijesu adekvatna. Navodimo samo neka.

Jedna od novina odnosi se na izbor sistema upravljanja privrednim društvima između jednodomnog i dvodomnog, u kojem, pored skupštine, postoji uprava i nadzor.

Iako je za zemlje evropsko-kontinentalne pravne tradicije tipičan dvodomni sistem, što je dominantno rješenje na nivou Evropske unije, mora se uzeti u obzir činjenica da u Crnoj Gori više od 85% privrednih društava ima do pet zaposlenih, a preko 53% samo jednog zaposlenog, što čini neracionalnim nametanje obaveze ustanovljavanja skupštine i opterećuje preduzeća prekomjernim administrativnim troškovima koje neminovno proizvodi funkcionisanje takve upravljačke strukture.

Zahtjev Privredne komore je da inokosni organ upravljanja faktički obavlja funkciju skupštine preduzeća.

Predlogom Zakona je predviđeno da povjerilac društva čije je potraživanje dospjelo može podnijeti tužbu radi naplate potraživanja nastalog zloupotrebom nadležnom sudu, u roku od šest mjeseci od dana saznanja za zloupotrebu, što ne predstavlja dobro rješenje jer se time oštećuje strana koja je aktivno legitimisana za podnošenje tužbe. Ako se dogodi zloupotreba svojstva pravnog lica odgovornost prelazi na člana društva dok god se ne ispuni obaveza, čime član društva postaje solidarni dužnik. Predlog je da se izostavi rok za podnošenje tužbe, jer se povjericima ne može ograničavati pravo na podnošenje tužbe do isteka roka zastarjelosti.

3.2. ZAKON O RADU

Predlagač Zakona o radu prepoznao je kao opravdane zahtjeve privrede u dijelu korigovanja odredbi koje su regulisale obaveznost postojanja akta o sistematizaciji i nepuno radno vrijeme. Takođe, Predlogom Zakona su unaprijeđena rješenja koja se odnose na otkaz ugovora o radu od strane poslodavaca, tzv. individualni otkaz, bez vođenja disciplinskog postupka.

Privrednici smatraju ograničavajućom odredbu Predloga zakona kojom se poslodavcu uskraćuje pravo da svojim aktom uređuje pitanje zarada, i to samo zbog činjenice da kod sebe ima reprezentativni Sindikat. Kada je u pitanju minuli rad, predlog privrede je da se uvećanje zarade zaposlenom po tom kriterijumu ostvaruje kod svakog poslodavca, pojedinačno, u cilju poštovanja standarda jednake zarade za isti rad ili rad iste vrijednosti, rasterećenja poslodavaca i istovremeno afirmacije principa lojalnosti kompaniji. Definicija ugovorene zarade u Predlogu zakona predstavlja korak unazad u odnosu na važeći, jer se smanjuje krug lica sa kojima poslodavac može ugovoriti zaradu, te predlažemo da se ugovorena zarada određuje ugovorom o radu i da ne može biti niža od minimalne zarade.

Predlogom Zakona o radu je propisano da se sporazumni prestanak radnog odnosa mora ovjeriti kod notara, suda ili organa lokalne uprave čime se uvode dodatne procedure, koje će se u praksi pokazati kao nepraktično rješenje za odgovorne poslodavce i zaposlene.

Privrednici su ukazali da norma kojom se obračunu zarade daje snaga izvršne isprave nije usklađena sa odredbama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju.

Privrednici imaju primjedbu i na odredbu kojom se nameće obaveza poslodavcu da u mjestu izvođenja radova ima odobrenje za vršenje djelatnosti, odnosno prijavu rada izdatu od nadležnog organa i primjerak ugovora o radu zaposlenog, odnosno drugog ugovora o radnom angažovanju, kao i prijave na obavezno socijalno osiguranje. S obzirom da se navedeni podaci mogu veoma jednostavno i u najkraćem roku pribaviti i provjeriti telefonskom ili elektronskom komunikacijom između Inspekcije rada i Poreske uprave, predloženo je da se iz Predloga zakona briše navedena obaveza.

Kada su u pitanju otpremnine, Predlogom zakona o radu je predviđeno mnogo više osnova za isplatu nego što je to slučaj u važećem Zakonu. Privrednici smatraju da je Predlogom zakona potrebno propisati minimum 3 godine trajanja radnog odnosa kod poslodavca kao uslov za sticanje prava na otpremninu i to po svim osnovama za koje je utvrđeno to pravo.

3.3. ZAKON O ZAŠTITI POTROŠAČA

Crna Gora je jedina zemlja na svijetu koja u Zakonu o zaštiti potrošača propisuje obavezu da na određenim proizvodima obavještenja budu odštampana na Braje-

vom pismu. Usporedna praksa pokazuje da se jedino na Brajevom pismu obilježavaju ljekovi, shodno Zakonu o ljekovima, i to jedino naziv lijeka. Deklaraciju ove vrste izrađuje direktno proizvođač ljekova koji je ujedno i odgovoran za ispravnost iste. Čak ni u najrazvijenijim privredama i demokratijama poput Njemačke, Danske, Finske, Japana, Švedske, Norveške, Amerike, gdje potrošači uživaju najveća ljudska prava ne postoji ovakva obaveza jer je ista ekonomski neracionalna i funkcionalno neprimjenljiva.

Shodno Zakonu o zaštiti potrošača donesen je Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o listi proizvoda, načinu isticanja i vrsti objekata u kojima se ističu obavještenja o robi na Brajevom pismu, kojim je propisana obaveza isticanja obavještenja o robi na Brajevom pismu za sredstva za ličnu higijenu i sredstva za higijenu prostora, u objektima u kojima se nalaze ovi proizvodi, i to na način da obavještenja budu istaknuta na minimum 50% proizvoda i da se obezbijedi da u prvom redu izloženih proizvoda na polici, bude izložen najmanje jedan artikal sa nazivom proizvoda na Brajevom pismu.

Privrednici su od samog početka isticali da je deklarisanje robe na Brajevom pismu ekonomski neracionalno jer bi dovelo do povećanja troškova poslovanja što bi doprinijelo uvećanju cijene maloprodajnih proizvoda. Naime, ovakav način deklarisanja proizvoda stvara dodatne troškove: štampe, logistike, radne snage i operative, pa samim tim predstavlja biznis barijeru i opterećenje za privredne subjekte. Opšta je procjena da bi navedena primjena važećeg Pravilnika imala za posljedicu dodatne milionske troškove koji bi se po prirodi stvari prenijeli na uvećanje cijene koštanja samih proizvoda, a sve na štetu velikog broja potrošača.

Takođe, broj potrošača sa oštećenim vidom koji čitaju Brajevo pismo, prema podacima kojima raspolaže Privredna komora manji je od 200, što dovodi u pitanje ekonomsku isplativost obimnih ulaganja koje zahtijeva primjena ovog propisa.

Proizvode deklarisan na Brajevom pismu trgovcima u Crnoj Gori ne isporučuje niti jedan proizvođač ili distributer iz čitavog svijeta budući da takva obaveza ne postoji u međunarodnoj praksi.

Praksa koju su privrednici u prethodnom periodu imali po pitanju deklaracija na Brajevom pismu za samo dva proizvoda: šampon i deterdženta za veš/suđe od 500 ml su najbolji pokazatelj funkcionalne neprimjenljivosti. Sledeći razlozi dodatno govore u prilog tome:

- Proizvodi su najvećim dijelom funkcionalno neprikladni za ovakvu vrstu deklarisanja.
- Nemogućnost provjere ispravnosti samih deklaracija. Privredni subjekt ne može znati da je dobio ispravnu deklaraciju od štamparije, kad ne zna da čita Brajevo pismo.
- Nemogućnost kontrole lijepljenja deklaracija jer se ne može utvrditi da je proizvod u magacinu ispravno deklarisan.
- Nedefinisana odgovornost u dijelu navedene greške, ko je odgovoran ako radnik koji lijepi deklaracije na Brajevom pismu na »sredstvo za čišćenje poda« zalijepi deklaraciju za »šampon«.
- Nemogućnost tržišnih inspektora da utvrde ispravnost deklarisan robe kada ne znaju da čitaju Brajevo pismo.
- Ko je odgovorno lice u slučaju pogrešnog deklarisanja robe i posledica koje mogu biti izazvane tim povodom, i ko snosi odgovornost kad firme nemaju mogućnost kontrole?

Zbog svega navedenog, Komora je imala niz sastanaka sa predstavnicima Ministarstva ekonomije i Saveza slijepih Crne Gore za stavljanje van primjene predmetnog Pravilnika, ali i nalaženje drugog načina i mehanizma za podršku i servisiranje potreba osoba sa oštećenim vidom. Nuđena su mnoga kompromisna rešenja kako bi ovi potrošači na adekvatan način bili obaviješteni o proizvodima, pa je predloženo da trgovci angažuju asistenta za slabovide osobe za obavljanje trgovine, da im se obezbijedi on-line kupovina i dostava na kućnu adresu i slično.

3.4. ZAKON O JAVNIM NABAVKAMA

Vlada Crne Gore je oktobra 2019. godine utvrdila Predlog Zakona o javnim nabavkama, čime je stvorila osnov za dalje unapređenje cjelokupne politike javnih nabavki, kroz uvođenje potpune elektronske komunikacije i povećanje transparentnosti. Novina koju donosi Zakon je da će u sistemu vrednovanja ponuda osnovni i jedini kriterijum biti ekonomski najpovoljnija ponuda, što naručiocima otvara prostor da se vrednovanje obavlja, ne samo na osnovu najniže cijene, već i ostalih kriterijuma, prvenstveno kvaliteta.

Pored datih novina, privrednici ukazuju na potrebu da se sektorski naručilac koji obavlja djelatnosti od javnog interesa, a istovremeno je izložen tržišnoj konkurenciji, oslobodi primjene odredaba ovog zakona, uz ispunjavanje odgovarajućih uslova.

Nadalje, Predlogom zakona propisano je da se garancija za dobro izvršenje ugovora određuje u iznosu koji ne može biti veći od 10% vrijednosti ugovora. Privrednici smatraju da će predloženo rješenje u praksi dovesti do situacije da npr. naručilac u tenderskoj dokumentaciji propiše garanciju u iznosu od 1%, što može biti na štetu naručioca, odnosno države. Takođe, ukoliko se na tenderima bude zahtijevala garancija od 10%, privredni subjekti će biti izloženi dodatnim finansijskim opterećenjima (kolateral), što će uticati na smanjivanje poslovnih aktivnosti. Zahtjev privrede je bio da garanciju za dobro izvršenje ugovora treba odrediti u fiksnom iznosu od 5% vrijednosti ugovora.

U konačnom, privrednici su sugerisali da iz Predloga zakona treba brisati normu kojom naručilac određuje maksimalan broj partija koje se mogu dodijeliti jednom ponuđaču, što je i prihvaćeno od strane predlagača.

3.5. ZAKON O JAVNO - PRIVATNOM PARTNERSTVU

Cilj Zakona o javno-privatnom partnerstvu je da prepozna i sistemski riješi pitanja koja se odnose na ugovorno ulaganje između privatnog i javnog partnera, radi po-

većanja kvaliteta usluga za krajnjeg korisnika.

Zakon propisuje proceduru zaključivanja ugovora o javno-privatnom partnerstvu, kao i rok trajanja ovih ugovora (3 do 30 godina), te predviđa osnivanje Agencije za investicije čime se stvara institucionalni okvir za njegovu primjenu. Agencija će, pored djelokruga koji se odnosi na javno-privatno partnerstvo, obuhvatiti postojeća tijela iz oblasti investicione politike odnosno Agenciju za promociju stranih investicija i Sekretarijat za razvojne projekte. Zakon posebno reguliše pitanja koja se odnose na oblast izrade tenderske dokumentacije i analizu opravdanosti, odnosno cijelu proceduru kroz koju predlog jednog projekta prolazi do konačnog usvajanja.

Privrednici smatraju da Zakon treba da sadrži obavezu izrade elaborata o troškovima projekata koje sprovodi javni sektor, a rokove za realizaciju projekata javno-privatnog partnerstva je potrebno skratiti.

3.6. ZAKON O PUTEVIMA

Komora je prethodne godine sprovela istraživanje, koje se, između ostalog, odnosilo na uslove i ograničenja u poslovanju. Od anketiranih subjekata 61% njih je navelo da najveće opterećenje poslovanju predstavljaju naknade koje se plaćaju za:

- priključenje prilaznog puta na javni put,
- izgradnju komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa puta, i
- godišnja naknada za korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa puta.

Privrednici smatraju da navedene naknade ne treba da budu predmet pažnje ovog, već Zakona o komunalnim djelatnostima. Naime, odredbama člana 3 stav 1 tačka 8 Zakona o komunalnim djelatnostima (»Sl. list Crne Gore«, br. 55/16,74/16 i 2/18), propisano je da se ovim djelatnostima smatra i održavanje opštinskih puteva (lokalni putevi, gradske ulice i ulice u naseljima). Korisnik komunalne usluge, shodno odredbama člana 13 stav 1 tačka 8 navedenog zakona je fizičko i pravno lice, koje ima prebivalište ili boravi na području jedinice lokalne samouprave, odnosno vlasnik nepokretnosti (stambenog, poslovnog i/ili proizvodnog prostora), koje koristi komunalne usluge. Obavljanje komunalnih djelatnosti na svojoj teritoriji obezbjeđuje i bliže uređuje jedinica lokalne samouprave, a u slučajevima predviđenim ovim zakonom i Vlada Crne Gore.

Finansiranje obavljanja komunalne djelatnosti i tekućeg održavanja komunalne infrastrukture, opreme i sredstava, kao i investicionog održavanja komunalne infrastrukture, shodno članu 52 citiranog propisa obezbjeđuje se iz sredstava naplaćenih od pruženih komunalnih usluga, budžeta jedinice lokalne samouprave i drugih izvora u skladu sa zakonom. Zajednička komunalna potrošnja, shodno članu 58 predmetnog propisa finansira se iz komunalne naknade koja je prihod budžeta jedinice lokalne samouprave i plaćaju je vlasnici stambenog, poslovnog i garažnog prostora, kao i vlasnici pomoćnih objekata koji služi korišćenju stambenog i drugog objekta.

Dakle, iz odredbi ovog zakona nedvosmisleno proizilazi zaključak da jedinica lokalne

samouprave propisuje način i uslove organizovanja i obavljanja ove komunalne usluge - održavanja opštinskih puteva (lokalni putevi, gradske ulice i ulice u naseljima), te prava i obaveze korisnika komunalne usluge.

Takođe, odredbama člana 10 stav 1 tačka 10 Zakona o državnoj imovini (»Sl. list Crne Gore«, br. 21/09 i 40/11), koji kaže da su dobra u opštoj upotrebi dobra koja su dostupna svima pod jednakim uslovima i njihova upotreba se vrši bez posebnih dozvola ili odobrenja nadležnih organa (putevi, trgovi, vodotoci, luke, aerodromi, gradski parkovi i drugo). Imajući u vidu navedenu odredbu iz Zakona o državnoj imovini, postavlja se pitanje opravdanosti postojanja naknade za održavanje puteva privrednim subjektima propisanih Zakonom o putevima (npr. godišnje naknade za korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa javnog puta), naročito ako se imaju u vidu već navedene odredbe Zakona o komunalnim djelatnostima.

Nadalje, upućujemo na odredbe Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, kojima je, između ostalih, uređena oblast finansiranja i građenja lokalnih puteva, pa je potrebno razmotriti mogućnost, a u skladu sa EU praksom (Hrvatska i drugi), da se lokalna putna mreža - lokalni putevi finansiraju kroz Zakon o komunalnim djelatnostima, kako izgradnja tako i buduća rekonstrukcija odnosno održavanje istih.

3.7. ZAKON O FISKALIZACIJI U PROMETU PROIZVODA I USLUGA

Zakon o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga usvojen je avgusta ove godine, a odlaganje primjene najavljeno je za 1. januar 2021.godine. S tim u vezi, privreda smatra da "dobijeno" vrijeme treba iskoristiti za donošenje podzakonskih propisa koji će na kvalitetan i sveobuhvatan način riješiti određene nedoumice na koje privrednici već sada ukazuju.

Takođe, privrednici smatraju da nakon donošenja svih propisa iz ove oblasti, treba odrediti testni period za njihovu primjenu, koji ne bi trebao biti kraći od tri mjeseca, kako bi se poreski obveznici prilagodili novonastaloj situaciji. Na kraju, imajući u vidu da većinu crnogorskih preduzeća čine mala i srednja (99,8%), potrebno je da Vlada razmotri mogućnost subvencionisanja nabavke opreme neophodne za proces fiskalizacije ovoj kategoriji preduzeća.

3.8. ZAKON O POREZU NA NEPOKRETNOSTI

Kada je riječ o Zakonu o porezu na nepokretnosti, privrednici najviše primjedbi imaju na tretman proizvodnih objekata od strane pojedinih lokalnih samouprava, u kojima se primjenjuje maksimalna Zakonom dozvoljena poreska stopa od 1%. Na ovaj način

se stvara nelojalna konkurencija, jer proizvođači istih ili sličnih proizvoda imaju različit fiskalni tretman u zavisnosti od toga u kojoj opštini posluju. Uvidom u opštinske odluke koje regulišu ovu materiju dolazi se do podatka da 17 crnogorskih opština na proizvodne objekte primjenjuje stopu poreza od 0,25% do 0,4% tržišne vrijednosti nepokretnosti.

Imajući u vidu navedeno, privrednici smatraju da u Zakonu o porezu na nepokretnosti treba smanjiti raspon poreske stope, na način da gornja granica iznosi 0,5% od tržišne vrijednosti nepokretnosti (0,25-0,50% tržišne vrijednosti).

3.9. ZAKON O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA

Poslije dvije godine od donošenja Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata mogu se detaljnije sagledati uticaji na privredu i predložiti smjernice za njegove izmjene i dopune, a u cilju dodatnih ubrzanja procedura u odnosu na realizaciju investicija.

Jedna od novina Zakona je bilo ukidanje građevinske i upotrebne dozvole i uvođenje prijave radova sa dokumentacijom propisanom zakonom kao uslova za građenje, što je privrednicima iz oblasti građevinarstva dalo, znatna prava, ali i odgovornost u procesima projektovanja i građenja objekata.

Ipak, obaveza izdavanja građevinske i upotrebne dozvole ostala je za građenje složenog inženjerskog objekta.

Privrednici smatraju da je u narednom periodu potrebno raditi na daljim izmjenama i dopunama ovog Zakona u dijelu koji se odnosi na složene inženjerske objekte, sa potrebom izrade Pravilnika o klasifikaciji objekata i ostalog seta pravilnika koji bi preciznije definisali ovu oblast.

Kod poslova legalizacije, privrednici su mišljenja da treba pojednostaviti procedure. Naime, veliki broj privrednih subjekata obavlja svoje aktivnosti u objektima koji su građeni bez ili sa prekoračenjem građevinske dozvole. Samo je hotela više desetina, koji se trebaju legalizovati, pa se predlaže da se svi objekti legalizuju najkraćim putem, kroz izradu geodetskog elaborate, upisa u katastar nepokretnosti, te plaćenih dažbina (komunalije, regionalni vodovod, naknada za uzurpirano državno zemljište, taksu za bespravnost – 5% od vrijednosti komunalija – za izradu planova urbane sanacije), a da se pitanja urbanističkih parametara ostave za naredni period - i urede kroz Plan generalne regulacije (PGR) odnosno kroz izradu Urbanističkih projekata.

Ovakvim pristupom izmjene Zakona, veliki broj objekata će se staviti u legalnu funkciju, a opštine će imati povećanu poresku osnovicu za naplatu poreza na nepokretnosti. Takođe, opštine će ostvariti i značajan priliv sredstava po osnovu naknada za komunalije, jer će 50.000 vlasnika pristupiti jednovremeno plaćanju ove naknade.

Time će se i urbani i poslovni ambijent značajno izmijeniti, kroz izradu i realizaciju planova urbane sanacije prostora, što je za sada izostalo zbog nedostatka sredstava za ovu namjenu.

Kada je u pitanju naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, Zako-

nom o planiranju prostora i izgradnji objekata, na nov način je uređena ova materija, tako da naknadu za uređivanje neuređenog građevinskog zemljišta plaćaju svi vlasnici zemljišta (ne samo, kao do sada investitori pri građenju objekata) u jednakim mjesečnim ratama za period važenja Plana generalne regulacije (PGR), a za uređeno građevinsko zemljište plaća se gradska renta.

Ovaj dio Zakona će se primjenjivati od momenta donošenja PGR, a do tada je na snazi dio koji se odnosi na komunalno opremanje shodno Zakonu o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl.list Crne Gore br. 51/08).

Odlukom Ustavnog suda Crne Gore U-I br. 13/16 od 29. januara 2019. godine (Sl. list Crne Gore br. 011/19), ukinuta je odredba¹ kojom je bilo uređeno da lokalna samouprava može propisati i druge slučajeve u kojima investitor ne plaća naknadu za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, te je potrebno urgentno riješiti ovo pitanje.

S obzirom da je Zakonom propisan postupak donošenja PGR, a da je u prelaznim i završnim odredbama unijeta mogućnost izrade tj. izmjene planskih dokumenata (DUP, LSL, UP...) za iste treba predvidjeti jednostavnije i kraće procedure, koje ne smiju trajati više od šest mjeseci, jer u suprotnom se obesmišljava investicija i ne rijetko investitori zbog zastoja u donošenju planskog dokumenta, odustaju od investicije, a planiranu investiciju sele u države okruženja.

Privrednici predlažu da se ovi planovi mogu mijenjati i u dijelu plana, odnosno u dijelu plana koji je planiran za privredne subjekte i investiranje.

Privrednici smatraju da, neka rešenja koja su ranije bila u propisima o planiranju prostora, a koja su se pokazala efikasnim, kao određenje lokacije sa urbanističko tehničim uslovima, kroz konkursno rešenje, osobito za lokalitete koji nisu razrađeni planovima detaljne regulacije, treba dati kao ponovno zakonsko rešenje, te time dodatno ubrzati procese realizacije planiranih investicija. Ovo osobito je potrebno kod realizacije investicija za objekte od opšteg interesa, kako državne, tako i lokalne.

PRAVILNIK O BLIŽIM USLOVIMA I NAČINU PRILAGOĐAVANJA OBJEKATA LICIMA SA INVALIDITETOM I LICIMA SMANJENE POKRETLJIVOSTI

Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, propisano je da se izgradnja stambenih, stambeno-poslovnih objekata i poslovnih objekata vrši na način kojim se licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom obezbjeđuje nesmetan pristup i kretanje u zajedničkim prostorijama. Takođe, istim Zakonom, propisano je da se stambeni i stambeno poslovni objekti sa deset i više stanova, moraju izgrađivati na način kojim se obezbjeđuje jednostavno prilagođavanje objekta, najmanje jedne stambene jedinice na svakih deset stanova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom.

Kako se navedene odredbe tiču privrednika koji obavljaju djelatnost u oblasti turizma i ugostiteljstva, a pri tom imajući u vidu da su hoteli isključivo poslovni objekti i da ni u jednom slučaju ne predstavljaju stambeno poslovni objekat, privrednici smatraju da pristup zakonskog određivanja obaveznog broja pristupačnih soba u poslovnim objektima, predstavlja barijeru koja rezultira visokim troškovima, a koje nemaju porijeklo u potrebama konzumenata.

Stav privrede po ovom pitanju jeste da poslovni objekti ne mogu biti obuhvaćeni propisanom obavezom obezbjeđivanja pristupačnih jedinica u istom broju kao stambeni i stambeno poslovni objekti iz razloga što su ovi objekti dužni posjedovati samo projekat pristupačnih stanova, a jednostavno ih prilagođavaju u izgradnji u

¹ Član 66 stav 3 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl. list Crne Gore br. 51/08, 34/11, 35/13, 39/13 i 33/14)

skladu sa potrebama tržišta.

Shodno prethodno navedenom, a u skladu sa iskustvima iz Hrvatske, predloženo je da se 2% soba za hotele i turistička naselja sa preko 25 smještajnih jedinica, izvedu kao jednostavno prilagodljive sobe, pri čemu se broj tih soba određuje zaokruživanjem na prvi viši cijeli broj. Takođe je predloženo da hostele i hotele koji su sagrađeni u starim jezgrima (radi zaštite autentičnosti tih hotela), kao i objekte koji su pod zaštitom države, treba izuzeti od primjene.

U konačnom, zbog velikih troškova rekonstrukcije, Pravilnikom ne bi trebali da budu obuhvaćeni ranije izgrađeni hoteli i turistička naselja.

3.10. ZAKON O ADMINISTRATIVNIM / LOKALNIM KOMUNALNIM TAKSAMA

Komora je inicirala smanjenje visine administrativnih taksi na državnom i lokalnom nivou koje su neproporcionalne uslugama koje se pružaju za plaćanje istih, te lokalnih komunalnih taksi koje se razlikuju po jedinicama lokalnih samouprava i ne predstavljaju realan trošak.

S tim u vezi, marta ove godine usvojeni su novi zakoni - Zakon o administrativnim taksama i Zakon o lokalnim komunalnim taksama.

Zakonom o administrativnim taksama smanjene su 72 takse ili 11% i ukinuto 49 taksi odnosno 7% ukupnog broja. Zakonom je predviđeno smanjenje taksi za zahtjev, molbu i predlog, prijavu i drugi podnesak, za žalbe protiv rješenja, za opomenu kojom se obveznik poziva da plati taksu, za sva rješenja, za uvjerenja koja izdaju organi, za ovjeru ugovora, i za ovjeru punomoćja. Pored toga, smanjenjen je i značajan broj administrativnih taksi u nadležnosti Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove² i Zavoda za intelektualnu svojinu³.

Zakonom o lokalnim komunalnim taksama ukinute su mogućnosti lokalnim samoupravama da uvedu takse za:

- držanje (priređivanje) muzike u ugostiteljskim objektima, osim muzike koja se reprodukuje mehaničkim sredstvima (gramofon, magnetofon, radio, TV i sl.);
- držanje plovnih postrojenja, plovnih naprava i drugih objekata na vodi;
- držanje brenti, gatera i cirkulara za rezanje građe⁴;
- držanje restorana i drugih ugostiteljskih i zabavnih objekata na vodi;
- držanje asvaltnih betonskih baza i baza za drobljenje i preradu kamena i proizvodnju pijeska.

Ukidanjem mogućnosti za uvođenje ovih taksi doprinijeće se smanjenju troškova po-

² Tarifni brojevi 40, 41, 42, 46, 49, 50, 53, 57, 58 predloga Zakona. Npr. taksa za izdavanje rješenja o utvrđivanju ispunjenosti prethodnih veterinarsko - sanitarnih uslova za uvoz životinja, proizvoda životinjskog porijekla, nus proizvoda životinjskog porijekla i pratećih predmeta koja je smanjena sa 100 na 50 eura.

³ Tarifni brojevi 90, 96, 98, 102, 103 predloga Zakona

⁴ Ova odredba je brisana iz postojećeg Zakona shodno Odluci Ustavnog suda Crne Gore U-II broj 64/12, od 27. marta 2018. godine, "Sl. list CG", br. 33/18

slovanja, posebno kod MMSP, te jačanju konkurentnosti domaće privrede. Nadalje, Zakon propisuje da lokalne samouprave mogu uvesti komunalnu taksu za korišćenje reklamnih panoa i bilborda van poslovnog prostora na objektima i javnim površinama koji pripadaju opštini, osim pored magistralnih i regionalnih puteva. Ovakvom normom ukinuta je mogućnost lokalnim samoupravama da naplaćuju komunalne takse za reklamne panoe koje privredni subjekti postavljaju na sopstevnim objektima. Takođe, odredbama novog Zakona utvrđeni su i maksimalni iznosi lokalnih komunalnih taksi.

Sve lokalne samouprave su imale obavezu da usklade odluke o administrativnim i lokalnim komunalnim taksama sa novim zakonima do 31. jula 2019. U fazi usklađivanja Komora je imala mogućnost da daje mišljenja na predloge ovih odluka. S tim u vezi, u prethodnom periodu razmatrane su odluke o administrativnim i lokalnim komunalnim taksama Glavnog grada Podgorica, Prijestonice Cetinje, te opština Nikšić, Tuzi, Bijelo Polje, Budva, Tivat, Bar, Ulcinj, Mojkovac, Andrijevica, Gusinje, Šavnik, Pljevlja, Herceg Novi, Berane i Žabljak. Shodno važećim zakonima do sada je šest lokalnih samouprava⁵ usaglasilo odluke o lokalnim komunalnim taksama odnosno dvije opštine⁶ odluke o administrativnim taksama.

3.11. ZAKON O AKCIZAMA

Izmjenama Zakona o akcizama iz jula 2017. godine, koje se odnose na pravo povraćaja dijela akcize na gasna ulja koja se koriste kao motorno gorivo za industrijske i komercijalne svrhe, proizvođači iz sektora proizvodnje prehrambenih proizvoda su dovedeni u neravnopravan položaj u odnosu na one koji ne koriste ovakvu vrstu goriva. Naime, ranijim zakonskim rješenjem povraćaj dijela akcize je bio vezan za litar kupljenog gasnog ulja, dok se novim vezuje za vrijednost ostvarenog prometa. Iz tog razloga, visina vraćene akcize za pravne subjekte koji koriste ovu vrstu goriva je smanjena 2 do 3 puta. Stoga, smatramo potrebnim da se povraćaj akcize vezuje za stvarni utrošak gasnih ulja, a ne za ostvareni promet.

Proizvođači kraft piva u Crnoj Gori su mala preduzeća (svoga ih je sedam) koja proizvode kvalitetno pivo, ali u mnogo manjim količinama od velikih industrijskih proizvođača. Akcizna politika kod nas je jednaka za sve proizvođače piva, što nije slučaj u većini evropskih, a i država regiona. S tim u vezi, potrebno je izmijeniti Zakon na način da se ovoj kategoriji proizvođača obezbijedi povoljniji tretman, odnosno da se akciza plaća po posebnoj tarifi.

Visoka akciza na rakiju sa 50% alkohola je dovela do drastičnog pada prodaje u regionu, koji je glavno tržište za najvećeg crnogorskog proizvođača, kompaniju Plantaže. Akciza za ovaj proizvod je 3 do 5 puta veća nego u regionu i velikom broju evropskih zemalja. Stoga je predlog da se akciza na rakiju sa 50% alkohola smanji za 50%, što će imati direktan uticaj na povećanje prodaje, a samim tim i na prihode budžeta.

⁵ Glavni grad Pogorica, opštine Bijelo Polje, Danilovgrad, Tivat, Nikšić i Tuzi.

⁶ Opštine Danilovgrad i Tuzi.

3.12. ZAKON O AUTORSKOM I SRODNIM PRAVIMA

U primjeni važećeg Zakona o autorskom i srodnim pravima privrednici su ukazali na potrebu izmjene člana 168/Obaveze korisnika stav 5. u djelu Solidarne odgovornosti i zbog lošeg iskustva sa NVO PAM⁷, te člana 146 i 147, 149 da država štiti i kolektivna prava autora tako što bi osnovala pravno lice (Agenciju) koja bi obavljala pomenute poslove, zbog transparentnog rada i raspodjele sredstava autorima, te potpunog, blagovremenog i pravilnog načina rada i postupanja organizacije.

Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskim i srodnim pravima, kojeg je Vlada Crne Gore usvojila 29.novembra 2019. godine, predviđene su sljedeće novine:

- Pojačana transparentnost rada organizacija za kolektivno ostvarivanje, kako u odnosu prema autorima i nosiocima srodnih prava koje zastupa, tako i u odnosu prema korisnicima.
- Pojačan nadzor nad radom organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava od strane nadležnog organa;
- Pojačan inspekcijski nadzor nad neovlašćenim korišćenjem autorskih djela i predmeta srodnih prava;
- Strožija prekršajna politika;
- Unaprjeđenje postupka zaključivanja zajedničkih sporazuma o tarifama tj. sporazuma o naknadama za korišćenje autorskih djela i predmeta srodnih prava između organizacija za kolektivno ostvarivanje prava i udruženja korisnika, uz uvođenje obaveze odobrenja takvih sporazuma od strane nadležnog organa, kao i povećana transparentnost prilikom zaključivanja istih;
- Uvođenje mogućnosti utvrđivanje nove sporazumne tarife ukoliko je prethodna primjenjivana najmanje godinu dana, kao i izmjene privremene tarife utvrđene od strane nadležnog organa, po službenoj dužnosti ili na zahtjev reprezentativnog udruženja korisnika ili organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava.
- Uvođenje obaveze organizacijama za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava prava da daju mogućnost podnošenja prigovora i obezbijede efikasne i blagovremene postupke za odlučivanje po prigovorima svojim članovima i organizacijama za kolektivno ostvarivanje prava u čije ime upravljaju pravima na osnovu sporazuma o zastupanju.

Privrednoj komori Crne Gore se maja 2019. godine obratila organizacija za kolektivnu zaštitu prava autora pisanih djela - Organizacija za ostvarivanje reprografskih prava Crne Gore (ORPCG) sa zahtjevom za otpočinjanje pregovora za zaključivanje zajedničkog sporazuma.

ORPCG je ponudila predlog sporazuma o kojem su se izjasnili odbori udruženja Privredne komore. Ističući da uvažavaju potrebu zaštite prava autora pisanih djela i afirmacije njihovog rada, privrednici smatraju da je sporazum u predloženom obliku opterećujući za njihovo poslovanje, te da je potrebno preciznije definisati korisnike

⁷ U maju 2018. godine upućena je Ministarstvu ekonomije i Zavodu za zaštitu intelektualne svojine Inicijativa za oduzimanje dozvole za obavljanje djelatnosti kolektivnog ostvarivanja autorskih i srodnih prava NVO Organizacije za zaštitu prava autora muzike Crne Gore – PAM CG i prijedlog za izmjenu i dopunu Zakona o autorskom i srodnim pravima ("Službeni list Crne Gore", br. 37/2011 i 53/2016.) od strane Odbora za turizam Privredne komore i CTU, NTO a, JP za upravljanje morskim dobrom, udruženja kompozitora i organizatora "Sea dence" festival.

reprografskih prava, te prilagoditi naknade mogućnostima domaćih kompanija⁸.

Budući da do zaključenja zajedničkog sporazuma nije došlo u predviđenom roku, shodno članu 174 Zakona o autorskom i srodnim pravima, može se očekivati da nadležni državni organ utvrdi privremenu tarifu na osnovu koje će svi korisnici pisanih djela biti u obavezi da plaćaju naknadu za korišćenje pisanih djela.

3.13. ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O POREZU NA DODATU VRIJEDNOST

Privrednici iz sektora poljoprivrede i turizma već duži vremenski period ukazuju na potrebu izmjene Zakona o porezu na dodatu vrijednost u dijelu primjene snižene stope na određene proizvode odnosno usluge. Naime, mišljenja su da bi primjena snižene stope PDV-a na ribu, jaja i mesne prerađevine uticala na veća ulaganja u proizvodne kapacitete, povećanje proizvodnje, a u konačnom i na sniženje cijene ovih proizvoda.

Takođe, privrednici smatraju da je uslove poslovanja crnogorskih hotelijera potrebno približiti onim koji postoje u evropskim zemljama. Stoga je predloženo uvođenje snižene stope PDV-a od 7%, za usluge pripremanja i usluživanja hrane, pića i napitaka u svim hotelima, bez obzira na kategoriju i teritorijalnu određenost. Primjena niže stope PDV-a u skladu je sa direktivama EU, što je i prihvaćeno i propisano ovim Zakonom, osim u dijelu koji se odnosi na kategorizaciju i teritorijalnu određenost.

U cilju daljeg razvoja zimskog turizma, predloženo je tretiranje žičare kao sredstva javnog prevoza, čime bi se omogućila primjena snižene stope PDV- a na usluge prodaje ski pas-a. Dosadašnji koncept rada skijaških centara je neefikasan i nerentabilan uz velike fiksne troškove (ski centri moraju zimi da rade najmanje 100 dana kako bi rentabilno poslovali), te bi primjena snižene stope uticala na unapređenje poslovanja turističke privrede u sjevernom region, rast zapošljavanja, što bi u krajnjem uticalo na ravnomjeran regionalni razvoj.

3.14. ZAKON O ALTERNATIVNIM NAČINIMA RJEŠAVANJA SPOROVA

Sam naziv ovog zakona je sporan budući da je definisan tako da se može šire tumačiti. Naime, u alternativne načine rješavanja sporova ubrajaju se arbitraža, concilija-

⁸ Privrednici posebno smatraju problematičnim što se polazi od pretpostavke da većina njih u svakodnevnom poslovanju koristi autorska djela koja su predmet zaštite, kao i to što se za osnov određivanja visine mjesečne naknade uzima broj zaposlenih, računara i opreme za umnožavanje, bez obzira na to da li autorska djela koriste ili ne. Privreda već izdvaja sredstva za podršku osobama sa invaliditetom, pa pošto je ista obaveza predviđena i ovim predlogom sporazuma, predstavnici kompanija smatraju da je riječ o dvostrukom opterećenju.

cija, medijacija i rana neutralna ocjena spora. Stoga, naziv zakona treba prilagoditi predmetu istog, a to je rješavanje sporova putem medijacije i rana neutralna ocjena spora. U našem pravnom sistemu postoji poseban propis koji reguliše arbitražu kao alternativni način rješavanja sporova, i to je Zakon o arbitraži.

Jedna od ključnih primjedbi odnosi se na odredbu koja propisuje da sud može posebnim rješenjem uputiti stranke na medijaciju i u slučaju kada stranka koja je pokrenula postupak pred sudom dokaže da je preduzela odgovarajuće radnje radi mirnog rješavanja spora. Primjenom ove odredbe, doći će do dupliranja postupaka, čime se narušava cilj ovog Zakona tj. podsticanje alternativnog rješavanja sporova, kao brzog i ekonomičnog načina ostvarivanja prava na pravnu zaštitu i pristup pravdi.

Povodom nacрта ovog Zakona organizovana je javna rasprava na kojoj su, pored predstavnika Arbitražnog suda pri Privrednoj komori Crne Gore i Komore, prisustvovali predstavnici relevantnih institucija. Predstavnici Komore ukazali su na činjenicu da bi se u slučaju obaveznog uvođenja postupka posredovanja, prije sprovođenja arbitražnog postupka, primjenjivala Pravila o mirenju Arbitražnog suda pri Privrednoj komori Crne Gore, koja su nezavisna od odredaba ovog zakona.

3.15. ZAKON O POREZU NA KAFU

Usvajanjem Zakona o porezu na kafu 2015. godine došlo je do povećanja cijene uvezene tona sirove kafe za oko 25% u odnosu na prvobitni Zakon o akcizama. Za uvoz kilograma sirove kafe plaća se porez od 1 euro, a za uvoz kilograma pržene kafe 0,80 eura, što je povoljnije za uvoznike ovakvog proizvoda. Stoga se predlaže izmijena visine poreza kako se ne bi favorizovali uvoznici pržene u odnosu na uvoznike sirove kafe.

3.16. ZAKON O STRANCIMA

U cilju daljeg pojednostavljenja primjene Zakona o strancima, privrednici smatraju potrebnim omogućavanje elektronskog podnošenja zahtjeva za njihov boravak i rad. Shodno važećim odredbama stranac mora lično da podnese zahtjev za dozvolu za boravak i rad, što posebno tokom sezone dovodi do stvaranja ogromnih gužvi na šalterima Ministarstva unutrašnjih poslova. Istovremeno, za vrijeme čekanja odobrenja za rad poslodavac mora strancu da obezbjedi smještaj i hranu, a nerijetko se dešava da poslodavci u tom periodu stranca zaposle ili on nađe povremeni posao, čime ulaze u zonu sive ekonomije.

Takođe, potpuna implementacija Zakona o strancima odnosno odredbe propisane

članom 81 zahtijeva da se blagovremeno tehnički opreme i edukuju zaposleni u ambasada i konzularnim predstavništvima, obzirom će od 1. januara 2021. godine oni biti zaduženi za primanje zahtjeva za izdavanje dozvole za privremeni boravak i rad radi sezonskog zapošljavanja, te uzimati biometrijske podatke, fotografije, otisak prstiju i elektronski potpis.

3.17. ZAKON O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI

Na sjednicama Odbora udruženja trgovine u 2019. razmatran je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini, koji je usvojen u julu ove godine. Ovim zakonom je propisana norma kojom se uvodi neradna nedjelja za privredne subjekte koji posluju u sektoru trgovine. Odredba je stupila na snagu tri mjeseca nakon usvajanja Zakona, odnosno oktobra tekuće godine, uz definisane izuzetke koji se odnose na apoteke, specijalizovane prodavnice ili kioske za prodaju hljeba, pekarskih proizvoda i kolača, cvijeća, suvenira, štampe, sredstava za zaštitu bilja ili pogrebne opreme, benzinske stanice, kao i na pijace, štandove, tezge, vitrine. Izuzeci se odnose i na prodavnice, kioske i automate smještene unutar zatvorenih područja, autobuskih, željezničkih stanica, aerodroma i luka, zatim štandova i kioska u kojima se prodaje roba za vrijeme održavanja priredbi, festivala i manifestacija, sajмова i javnog prikazivanja kinematografskih djela, kao i skladišta za trgovinu na veliko.

Privrednici smatraju da u skladu sa dobrim poslovnim običajima, privredni subjekti koji su izuzeti od primjene ovog Zakona, ne bi trebali proširivati asortiman proizvoda koje prodaju i na taj način zloupotrebljavati navedenu normu, te stvarati nelojalnu konkurenciju.

Iako je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini donesen na inicijativu Odbora za trgovinu jedan dio privrednika smatra neracionalnom odredbu o neradnoj nedjelji posebno u vrijeme trajanja turističke sezone.

3.18. ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O PREVOZU U DRUMSKOM SAOBRAĆAJU

Zakonom o prevozu u drumskom saobraćaju propisani su uslovi i način obavljanja djelatnosti javnog prevoza putnika i tereta u drumskom saobraćaju. Osnovni razlog i cilj izmjena i dopuna ovog zakona jeste preciznije normiranje i utvrđivanje načina obavljanja auto taksi prevoza, sa akcentom na suzbijanje sive ekonomije i nelojalne konkurencije. Međuresorna radna grupa zajedno sa predstavnicima privrede je analizirala ovu oblast i sve što je prepoznato kao mogućnost zloupotrebe u cilju stvaranja nelojalne konkurencije ovim zakonskim rješenjem je preduprijeđeno.

Na inicijativu Komore, rok za sticanje sertifikata po skraćenoj obuci za lica odgovorna za prevoz i za vozače biće produžen godinu dana. Na taj način, svim licima koja i dalje ispunjavaju uslove za skraćenu obuku, produžiće se mogućnost sticanja sertifikata u periodu od godinu dana od dana stupanja na snagu predloženog Zakona.

3.19. ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O TURIZMU I UGOSTITELJSTVU

U toku je izrada Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o turizmu i ugostiteljstvu kojim će se izvršiti transponovanje EU direktive 2015/2302 o putovanjima u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, kao i prevazići određene nejasnoće koje su uočene u njegovoj primjeni. Neke od njih odnose se na djelatnost turističkih vodiča, koja nije adekvatno regulisana Zakonom, što destimulišuće djeluje na poznavaoce crnogorske kulturne i istorijske baštine koji se tim poslom bave kao dodatnim. Takođe, privrednici smatraju problematičnim rješenje kojim je turistička agencija dužna da obezbijedi jemstvo u obliku neopozive bankarske garancije, polise osiguranja ili novčanog depozita za svaku svoju poslovnicu i ekspozituru.

3.20. ZAKON O LUKAMA

Predlog Zakon o lukama bio je predmet pažnje privrednih subjekata iz sektora saobraćaja i pomorstva. S tim u vezi, sugerisano je da se iz definicije »gradske luke« izbrišu pojmovi *privredni ribolov i prevoz putnika*, jer ne pripadaju komunalnom vezu, te da budu dio definicije koji opisuje komercijalni vez. Mišljenje privrede je i da se osnovna infrastruktura mora koristiti pod jednakim uslovima i da to treba definisati zakonom.

Ovim Zakonom je potrebno precizno definisati u kojim lukama moraju biti dodijeljeni komunalni vezovi. Pored toga, privrednici smatraju da se strani investitori moraju obavezati da jedan dio novoizgrađenih marina opredijele za komunalne vezove ili ih na kraju ugovorom obavezati da na drugom mjestu van marine izgrade određeni broj komunalnih vezova.

Nadalje, potrebno je jasnije definisati obaveze Lučke uprave, jer je to organ koji vrši izgradnju, rekonstrukciju i glavni je kontrolor svih koncesionara. Lučka uprava bi trebalo da prihoduje naknade za upotrebu obale komercijalnih vezova, sidrišta i ležarije za luke od nacionalnog značaja, isto kao što bi Morsko Dobro trebalo da prihoduje iste takse u lukama od lokalnog značaja. Prema saznanjima privrednika, navedene takse ubira investitor, a država od toga nema koristi.

Jedna od primjedbi privrednika odnosi se na koncesiju za lučke usluge, koju je neophodno preciznije definisati, na način da koncesija za lučke usluge može biti dodi-

jeljena svim zainteresovanim stranama na zahtjev privrednog društva koje ispunjava uslove za obavljanje istih.

3.21. ZAKON O POMORSKOJ AGENTURI

Privrednici ukazuju da treba unaprijediti i uslove za obavljanje pomorsko-agencijske djelatnosti, te predlažu da predmetni propis sadrži i odredbu koja će pomorskom agentu, odnosno pomorskom agentu posredniku omogućiti brisanje iz Upisnika na sopstveni zahtjev. U dijelu koji se odnosi na izdavanje licence za obavljanje poslova pomorskog agenta odnosno pomorskog agenta posrednika sugerisano je da, izdavanje licence ne mora biti uslovljeno polaganjem stručnog ispita za fizička lica koja imaju minimum 5 godina radnog iskustva na opisanim poslovima. S obzirom da nacionalni osiguravatelji, prema mišljenju privrednika nijesu u mogućnosti da adekvatno odgovore kompleksnim zahtjevima pomorskog sektora, a naročito kod poslovanja pomorskih agenata posrednika, predloženo je da se predmetnim zakonom omogući da se ugovor o osiguranju profesionalne odgovornosti može zaključiti i sa stranim osiguravateljem.

3.22. ZAKON O APOTEKARSKOJ DJELATNOSTI

Ovim Zakonom se propisuje način organizovanja i obavljanja apotekarske djelatnosti, kao dijela zdravstvene zaštite, u cilju pune kontrole kvaliteta i bezbjednosti lijekova i obavljanje farmaceutskih usluga, odnosno snadbijevanje stanovništva lijekovima, bolja dostupnost, tržišna isplativost, jednaki uslovi za pružaoce farmaceutskih usluga, kao i transparentan rad apoteke.

Privrednici smatraju ograničavajućom odredbu koja propisuje obavezno prisustvo farmaceuta u svakoj organizacionoj jedinici apoteke. Osim lijekova, asortiman jedne apoteke čine i medicinska sredstva, mjerni instrumenti, hrana za bebe, čajevi i kozmetika, te se rad apoteke u privremenoj odsutnosti farmaceuta onemogućava, a time i prodaja više od 80% asortimana apoteke jer farmaceuti predstavljaju deficitarni kadar.

Pored toga, privrednici smatraju da je podzakonskim aktom neophodno propisati da se lijek može izdavati na osnovu izvještaja ljekara specijaliste, što je naročito značajno i zbog turista koji nemaju izabranog doktora.

3.23. ZAKON O KOZMETIČKIM PROIZVODIMA

Zakonom o kozmetičkim proizvodima se po prvi put na sveobuhvatan način reguliše ova oblast. Njime je, pored ostalog, propisano da proizvođač, uvoznik, odnosno distributer koji je stavio kozmetički proizvod na tržište, dokumentaciju o bezbjednosti i usklađenosti čuva 10 godina od dana stavljanja posljednje serije kozmetičkog proizvoda na tržište. Privrednici smatraju da je ovu odredbu potrebno dopuniti na način da uvoznik odnosno distributer ovu obavezu ima dok su predmetni kozmetički proizvodi dio njihovog asortimana/ponude, ali ne duže od 10 godina.

Privrednici nisu saglasni sa odredbom Zakona koja propisuje da distributer ne smije da isporuči na tržište kozmetički proizvod za koji zna ili bi, na osnovu informacija kojima raspolaže i svog profesionalnog iskustva, trebalo da zna da je opasan i da predstavlja rizik za zdravlje ljudi, zbog činjenice da distributeri ne mogu da imaju ovaj vid odgovornosti, jer nisu stručno osposobljeni da prepoznaju takve stvari.

3.24. ZAKON O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI

Kada je u pitanju ovaj zakon, predmet pažnje privrednika bila je odredba koja se odnosi na video nadzor, jer ista nije precizirana u dijelu koji se odnosi na radne prostorije. Naime, da bi takva obrada podataka o ličnosti bila zakonita, osim pravnog osnova za obradu, mora da postoji i opravdana svrha obrade koja je jasno određena i koja se na drugi način ne može ostvariti. Dakle, potrebno je navesti razlog za uvođenje video nadzora u radnim prostorijama zaposlenog, jer ako vršenje video nadzora za cilj ima isključivo nadzor nad redovnim aktivnostima i ponašanjem zaposlenih u toku radnog vremena, takva obrada podataka o ličnosti nije dozvoljena, jer se narušava privatnost zaposlenih. U slučajevima kada postoji legitimna svrha za uvođenje video nadzora, kao što je zaštita lica i imovine, privrednici smatraju da nije potrebno mišljenje reprezentativnog sindikata, odnosno predstavnika zaposlenih kod poslodavca prije donošenja odluke o uvođenju video nadzora, osim ako video nadzor indirektno omogućava i nadzor nad aktivnostima i ponašanjem zaposlenih.

3.25. ZAKON O UPRAVLJANJU OTPADOM

Privrednici smatraju da značajan broj privrednih subjekata koji posluje u ovoj oblasti nije u dovoljnoj mjeri osposobljen za potpunu implementaciju Predloga zakona o

upravljanju otpadom. Naime, privreda je rezervisana po pitanju realizacije postavljenih rokova sa naglaskom na ponovnu upotrebu i recikliranje, dovodeći u pitanje procjenu da se do 2030. godine može pripremiti najmanje 50% ukupne mase cjelokupnog otpada.

Kada je u pitanju depozitni sistem vraćanja otpadne ambalaže, koji svojom primjenom može donijeti određene benefite građanima i pravnim licima, koji bi dalje motivisani finansijskim interesom adekvatno odlagali otpad, sugerisano je da se željeni efekat može ostvariti samo uz značajnu finansijsku podršku u početnoj fazi, sa nivoa državne uprave i lokalne samouprave.

Što se tiče pribavljanja saglasnosti na planove o upravljanju otpadom, privrednici ističu da i sada postoji problem u smislu traženih pojašnjenja od strane nadležnih organa, prvenstveno u vezi sa planom zbrinjavanja mulja iz postrojenja otpadnih voda. Stoga, Zakonom treba jasno definisati za koje vrste otpada su planovi neophodni.

3.26. ZAKON O KOMUNALNIM DJELATNOSTIMA / VODNIM USLUGAMA

Obzirom na probleme u primjeni važećeg Zakona o komunalnim djelatnostima, pokazalo se neophodnim da se izvrše izmjene ovog zakonskog rješenja. Zbog obima predloženih izmjena, posebno u dijelu odnosa kojima se uređuju regulisane komunalne djelatnosti, ocijenjeno je da je najbolje ova pitanja urediti kroz dva posebna zakona: Zakon o vodnim uslugama, koji uređuje odnose u oblastima vodosnabdjevanja i upravljanja otpadnim vodama i Zakon o komunalnim djelatnostima koji uređuje odnose u svim ostalim komunalnim djelatnostima. Privrednici su saglasni da je neophodno mijenjati važeći Zakon, ali da se obavezno mora na određeni način testirati implementacija oba predložena Nacrta zakona. Obzirom da je riječ o djelatnostima od javnog interesa, svako prolongiranje ili eventualna nejasna primjena bi ugrozila poslovanje privrednih subjekata iz oblasti komunalnih i vodnih usluga, a time uopšte privrede i građana.

POSJETE LOKALNIM SAMOUPRAVAMA

U okviru programskih aktivnosti na razvijanju institucionalnog partnerstva sa donosiocima odluka na lokalnom nivou, delegacija Privredne komore, predvođena predsjednikom Vlastimirom Golubovićem, u proteklom dijelu 2019. posjetila je opštine Pljevlja, Žabljak, Nikšić, Danilovgrad, Bar, Ulcinj, Kotor, Herceg Novi, Budvu, Tivat, Prijestonicu Cetinje i Glavni grad Podgoricu. Sa predsjednicima opština i predstavnicima kompanija koje su nosioci lokalnog razvoja, razgovarano je o mogućnostima unapređenja biznis ambijenta i snaženja privrednih aktivnosti.

Tom prilikom su prezentovane aktivnosti Komore na kreiranju povoljnog privrednog ambijenta, prije svega kroz unapređenje regulatornog okvira, potencirana njena značajna uloga u promociji domaćih preduzeća/proizvoda, reformi obrazovanja i realizaciji dualnog sistema, projekti koje realizuje, te benefiti alternativnog rješavanja poslovnih sporova pred Arbitražnim sudom pri Privrednoj komori. Predstavljeni su rezultati analize poslovanja privrednih subjekata koju je Privredna komora uradila za sve crnogorske opštine. Lokalne samouprave su pozvane da pristupe procesu sertifikacije po BFC standardu, kojim se potvrđuje povoljan ambijent za poslovanje.

Predstavnici privrede i lokalnih samouprava su saglasni da je siva ekonomija glavni izazov crnogorske ekonomije. Njeno suzbijanje u svim segmentima, sinergijom privrede i nadležnih organa, značajno bi doprinijelo širenju poreske osnovice, većim lokalnim i državnim prihodima, što je preduslov da se privreda dodatno oslobodi finansijskih opterećenja. Nedostatak stručne radne snage je takođe ograničenje poslovanju u svim opštinama.

4

OBRAZOVANJE

4.1. OBRAZOVANJE

Cilj obrazovnog sistema je da obezbijedi svakom pojedincu kvalitetno obrazovanje, adekvatno potrebama tržišta rada i sa odgovarajućim osnovama za nastavak školovanja i usavršavanja. Reforma obrazovanja se sprovodi u skladu sa trendovima u Evropskoj uniji i potrebama privrednog sistema koji se stalno mijenja razvojem i svakodnevnim napretkom nauke i tehnologije.

Pored formalnog sistema obrazovanja sve više na značaju dobija obrazovanje odraslih. Naime, ovaj segment obrazovanja treba da omogući usavršavanje postojećeg znanja i vještina, kao i sticanje novih znanja kako bi se olakšalo korišćenje novih tehnologija i obezbijedio bolji položaj pojedinca na tržištu rada. Privredni subjekti se pozicioniraju kao sve važniji partneri, koji uključivanjem u obrazovni proces, preuzimaju proaktivnu ulogu u razvoju radne snage.

Brojni benefiti za privredu i ukupan sistem obrazovanja postignuti su većim uključivanjem poslodavaca u praktični i dualni sistem obrazovanja. Veća zastupljenost ovih vidova obrazovanja doprinosi efikasnijem uključivanju mladih na tržište rada i obezbjeđuje kvalifikovanu radnu snagu. Osnovni cilj je da se pomogne učenicima da steknu i razviju kompetencije u poslu, kako bi se mogli suočiti sa budućim profesionalnim izazovima. Zbog stalnih promjena u društvu, ekonomiji i na radnim mjestima, dualni sistem se mora stalno prilagođavati potrebama vremena kako bi se održala njegova djelotvornost.

Školske 2018/2019. godine, po dualnom sistemu obrazovalo se 577 učenika kod 236 renomiranih poslodavaca. U ovom procesu učestvovalo je 26 stručnih škola iz 18 crnogorskih opština, i to sa 15 obrazovnih programa, odnosno smjerova. Tokom ove školske godine (2019/2020.) po dualnom sistemu obrazuje se 838 učenika, kod 279 poslodavaca.

Radi unapređenja kvaliteta dualnog obrazovanja, a u skladu sa Programom osposobljavanja instruktora praktičnog obrazovanja kod poslodavca, tokom oktobra i novembra 2018. godine obučeno je 88 instruktora praktičnog obrazovanja stručnih škola iz Andrijevice, Bijelog Polja, Berana, Podgorice, Bara i Herceg Novog. Takođe, organizovana je obuka za 28 organizatora praktičnog obrazovanja.

U cilju podsticanja učenika da se upisuju na obrazovne programe nivoa III, koje je tržište rada prepoznalo kao deficitarne, u školskoj 2019/2020. godini dodijeljeno je 665 stipendija. Privredna komora Crne Gore izdvojila je sredstva za 30 stipendija.

Tokom 2019. godine usvojena su 54 standarda zanimanja koji su osnova za izradu obrazovnih programa. Takođe, urađeno je 50 standarda kvalifikacija, u čijoj izradi su učestvovali i predstavnici privrede, kao i 12 modularizovanih obrazovnih programa iz različitih oblasti kao što su građevinarstvo, poljoprivreda, rudarstvo, metalurgija, hemijska industrija, i dr.

U okviru Programa za institucionalnu evaluaciju (IEP), a za potrebe Ministarstva prosvjete, tim nezavisnih međunarodnih eksperata, angažovanih od strane Evropske asocijacije univerziteta (EUA), sproveo je evaluaciju devet ustanova visokog obrazovanja. Evaluacioni izvještaji su dostupni na sajtu Programa za institucionalnu evaluaciju.

Vlada je oktobra 2018. potpisala ugovor o finansiranju sa Univerzitetom Crne Gore, čiji je cilj praćenje efikasnosti i djelotvornosti javnih izdvajanja usmjerenih na nacionalne prioritete, poboljšanje pristupa visokom obrazovanju, kao i podsticanje istraživanja.

U skladu s posljednjim izmjenama Zakona o visokom obrazovanju, a u cilju unapređenja kvaliteta, osnovan je Fond za kvalitet i talente, iz kojeg će na godišnjem nivou biti izdvajana sredstva za nagrade najboljim nastavnicima i učenicima. Prvih 500 nagrada iz ovog Fonda dodijeljeno je u decembru 2018. godine. Dobitnici nagrada su iz 23 opštine i 125 škola, što pokazuje ujednačeni kvalitet obrazovanja u Crnoj Gori. Najveći značaj Fonda je u tome da se pitanje talenata prvi put tretira sistemski, odnosno transparentno i na osnovu jednakih i svima poznatih kriterijuma, dodjeljuju nagrade najboljima u obrazovanju.

U cilju unapređenja zapošljivosti mladih i ove godine se realizuje Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem. Pravo na stručno osposobljavanje imaju lica sa stečenim visokim obrazovanjem, koja nemaju radno iskustvo u određenom nivou obrazovanja i na evidenciji su Zavoda za zapošljavanje Crne Gore. Stručno osposobljavanje traje devet mjeseci i priznaje se kao radno iskustvo u trajanju od godinu dana. Program se pokazao kao vrlo uspješan, s obzirom na to da je oko 50% korisnika nastavilo radni angažman, što nesumnjivo doprinosi smanjenju nezaposlenosti mladih.

4.2. TRŽIŠTE RADA

Tržište rada karakteriše dugoročna nezaposlenost, visok procenat nezaposlenosti mladih, neusklađenost između ponude i tražnje na tržištu, sezonski karakter zapošljavanja, rast broja nezaposlenih visokoškolaca, veliki broj stranih radnika i značajne regionalne razlike u nezaposlenosti.

Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, u drugom kvartalu 2019. godine u Crnoj Gori aktivnog stanovništva bilo je 289,5 hiljada od kojih je 248,0 hiljada ili 85,7% zaposlenih i 41,5 hiljade ili 14,3% nezaposlenih lica. Broj zaposlenih u odnosu na isti kvartal prethodne godine bilježi rast od 3,3%, dok broj nezaposlenih u odnosu na isti period 2018. godine bilježi rast od 2,5%. Neaktivno stanovništvo čini 211,4 hiljada lica, što u odnosu na isti period prethodne godine bilježi pad od 3,5%. Stopa aktivnosti za drugi kvartal 2019. bila je 57,8%, stopa zaposlenosti je 49,5%, stopa nezaposlenosti je 14,3% i stopa neaktivnosti je 42,2%.

Najveće učešće u obrazovnoj strukturi aktivnog stanovništva imaju lica sa završenim srednjim obrazovanjem i to 61,2%, zatim 28,9% lica sa završenim višim ili visokim obrazovanjem, i 9,9% lica sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem. Najveće učešće u obrazovnoj strukturi neaktivnih lica starijih od 15 godina imaju lica sa završenim srednjim obrazovanjem i to 51,4%, zatim 38,5% lica sa završenom osnovnom školom ili niže, a preostalih 10,1% su lica sa završenim višim ili visokim obrazovanjem. Obrazovna struktura zaposlenih osoba pokazuje da 60,8% lica imaju završenu srednju školu, slijede zaposleni sa završenim višim ili visokim obrazovanjem 30,5%, te osobe sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem 8,7%. Obrazovna struktura nezaposlenih osoba pokazuje da 63,7% lica imaju završenu srednju školu, slijede nezaposleni sa završenim višim ili visokim obrazovanjem 19,2%, te osobe sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem 17,1%.

Struktura zaposlenih lica prema sektorima djelatnosti pokazuje da je najveće učešće

zaposlenih u sektorima uslužne djelatnosti 73,1%, zatim u sektorima nepoljoprivredne djelatnosti (industrija i građevinarstvo) 19,6% i u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribolova 7,4%.

Rad stranaca u Crnoj Gori je uređen kroz izdavanje dozvola shodno godišnjim kvotama. Vlada Crne Gore je decembra 2018. godine donijela Odluku o utvrđivanju godišnjeg broja dozvola za privremeni boravak i rad stranaca za 2019. (»Sl. list CG«, broj 2/19). Godišnja kvota za tekuću godinu, utvrđena je u ukupnom broju od 20.454 dozvole. Do 14.11.2019. godine ukupan broj izdatih dozvola je 24.891 od čega je broj izdatih dozvola u kvoti 14.286, a van kvote 10.605.

4.2.1. FORMALNA I NEFORMALNA ZAPOSLENOST

Prema Anketi o radnoj snazi 2018 MONSTAT-a, stopa aktivnosti stanovništva¹ u Crnoj Gori je 56,0% i među najnižim je u Evropi, dok u regionu Albanija i Sjeverna Makedonija imaju veću stopu aktivnosti.

Uprkos trendu rasta, stopa zaposlenosti u Crnoj Gori i dalje je niska i iznosi 47,5%. U poređenju sa zemljama regiona na približno istom nivou je sa Srbijom i Hrvatskom, a veća u odnosu na BiH i Sjevernu Makedoniju. Albanija ima značajno veću stopu zaposlenosti od 57,3%.

Tabela 25: Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti u regionu

	Stopa aktivnosti (%)	Stopa zaposlenosti (%)	Stopa nezaposlenosti (%)
Crna Gora	56,0	47,5	15,2
Srbija	54,5	47,6	12,7
Hrvatska	51,2	46,9	8,4
BiH	42,1	34,3	18,4
Albanija	66,8	57,3	14,3
Sjeverna Makedonija	56,9	45,9	19,4

Izvor: Ankete o radnoj snazi 2018, nacionalni zavodi za statistiku

Korelacija između poreskog opterećenja i ukupnog broja formalno zaposlenih u Crnoj Gori je negativna, što ukazuje na to da svako povećanje poreskog opterećenja negativno utiče na zaposlenost u formalnom sektoru². Dakle, svako povećanje poreskog opterećenja utiče na odluku poslodavca da li da angažuju zaposlene ili ne, što za posljedicu ima i izmjешtanje dijela privredne aktivnosti u tzv. »sivu zonu«.

Iako ne postoji zvanična statistika, neformalna zaposlenost u Crnoj Gori je evidentna i to u značajnom obimu na šta ukazuju brojna istraživanja. U istraživanju UNDP-a iz 2016. godine³ se navodi da je udio potpuno ili djelimično neformalno zaposlenih u Crnoj Gori, posljednjih desetak godina stabilan, i iznosi jednu trećinu ukupno zaposlenih (33%). Neformalni rad prisutan je u dva oblika:

- kod pojedinaca koji nisu u mogućnosti da nađu formalno zaposlenje i pribjega-

¹ Stopa aktivnosti predstavlja procenat aktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu starom 15 i više godina. Aktivno stanovništvo (radnu snagu) čine sva zaposlena i nezaposlena lica stara 15 i više godina.

² UNDP (2016), "Neformalni rad - od izazova do rješenja"

³ UNDP (2016), "Neformalni rad - od izazova do rješenja"

vaju privremenom i povremenom neformalnom radu da bi ostvarili dohodak, te

- kod privrednih subjekata i preduzetnika koji izbjegavaju plaćanje (dijela) obaveza prema državi i poštovanje propisane regulative.

Sve prethodno navedeno ukazuje na činjenicu da i dalje visoka opterećenost troškovima rada u Crnoj Gori za posljedicu ima nisku stopu formalne zaposlenosti, visoku nezaposlenost, te značajan obim sive ekonomije na tržištu rada.

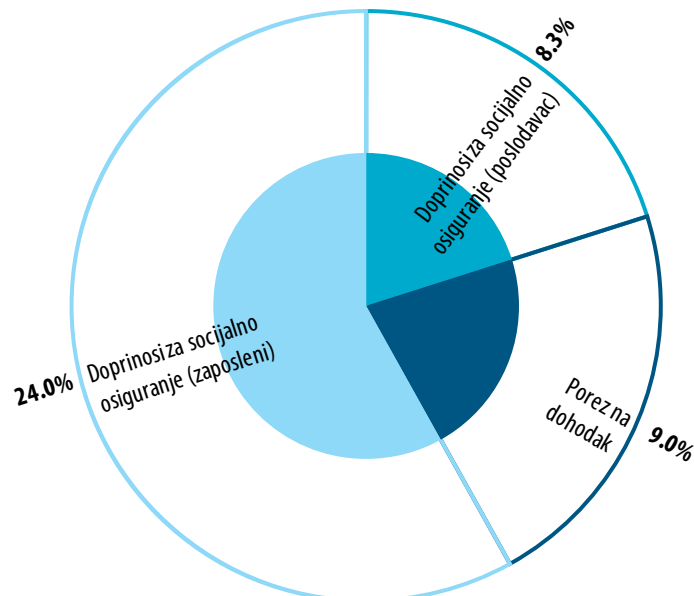
Barijeru formalnom zapošljavanju u našoj zemlji, pored visokih troškova rada, nelojalne konkurencije i neformalne zaposlenosti, predstavlja nedovoljna fleksibilnost tržišta rada. Takođe, visok nivo zakonske zaštite zaposlenih negativno utiče na trendove na tržištu rada.

Svjesni smo da se fundamentalna prava zaposlenih moraju poštovati, ali poslodavci očekuju da i njihov interes bude zaštićen, kako bi mogli adekvatno upravljati procesima u poslovanju, a sve u cilju ostvarivanja veće produktivnosti i profita. Pored interesa zaposlenih i poslodavaca, moramo voditi računa i o nezaposlenima, čiji je interes postojanje konkurentnog tržišta rada

4.2.2. TROŠKOVI RADA

Poresko opterećenje zarada jedan je od osnovnih indikatora prilikom mjerenja i sagledavanja troškova rada, naročito iz razloga jer utiče i na poslodavca i na zaposlenog. Kroz poreski sistem, država direktno utiče na cijenu rada i kapitala, a na ovaj način stimulise ili destimulise ekonomski rast, investicije i zapošljavanje.

Grafik 6: Troškovi rada

Privrednici u Crnoj Gori, kao najveće opterećenje u obavljanju poslovne djelatnosti, najčešće navode poreze i doprinose koje plaćaju državi po osnovu zapošljavanja radnika. Opterećenje troškova rada u Crnoj Gori trenutno iznosi 41,3%, a sastoji se iz

poreza na dohodak fizičkih lica⁴ (9%) i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje koje dijele poslodavac (8,30%) i zaposleni (24%)⁵.

U Crnoj Gori, porez na lični dohodak iznosi 9%, što je najniže poresko opterećenje na dohodak u regionu. Poreska stopa je proporcionalna, a osnovicu za obračun poreza predstavlja bruto zarada zaposlenog. Na lična primanja koja su iznad iznosa prosječne mjesečne bruto zarade stopa poreza na dohodak iznosi 11%. Ovaj »krizni porez« biće ukinut 31.12.2019. godine.

Tabela 26: Pregled doprinosa na zaradu

Vrsta troška	Doprinos na teret zaposlenog	Doprinos na teret poslodavca
Doprinos za Fond PIO	15%	5,5%
Doprinos za zdravst. osiguranje	8,5%	2,3%
Doprinos za osiguranje od nezaposl.	0,5%	0,5%

Iako ne predstavljaju poreze u pravom smislu riječi, doprinosi za socijalno osiguranje jesu vrsta obaveznih plaćanja koja opterećuju cijenu rada. U Crnoj Gori, doprinosi za obavezno socijalno osiguranje čine 32,3% ukupnog poreskog opterećenja zarada i mogu se kategorisati na one koje plaća zaposleni, odnosno poslodavac.

Poresko opterećenje, odnosno poreske stope koje se primjenjuju prilikom obračuna poreza na dohodak i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje, razlikuje se među zemljama regiona.

Poreski sistem Republike Hrvatske prepoznaje dvije poreske stope prilikom obračuna poreza na lični dohodak. Stopa poreza od 24% primjenjuje se na iznose do 30.000 HRK (4.051 eura), dok se zarade preko ovog iznosa oporezuju stopom od 36%. Obavezni doprinosi za socijalno osiguranje koji se obračunavaju iz plate (na teret zaposlenog) i na platu (na teret poslodavca) iznose zbirno 36,5%.

Tabela 27: Porez na dohodak i doprinosi za obavezno socijalno osiguranje (u procentima)

Zemlja	Porez na dohodak	Doprinosi		Ukupno doprinosi
		Zaposleni	Poslodavac	
Crna Gore	9	24	8,3	32,3
Srbija	10	19,90	17,15	37,05
Bosna i Hercegovina	10	31	10,50	41,50
Republika Srpska	10	33	0	33
Hrvatska	24 / 36	20	16,50	36,5
Sjeverna Makedonija	10/18	27	0	27
Albanija	0 / 13 / 23	11,20	16,70	27,9
Bugarska	10	13,78	19,02	32,8
Rumunija	10	35	2,25	37,25

⁴ Shodno Zakonu o porezu na dohodak fizičkih lica ("Sl. list RCG", br. 065/01, 012/02, 037/04, 029/05, 078/06, 004/07, Sl. list CG", br. 086/09, 073/10, 040/11, 014/12, 006/13, 062/13, 060/14, 079/15, 083/16)

⁵ Posljednjim izmjenama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje ("Sl. list CG", br. 013/07, 079/08, 086/09, 078/10, 040/11, 014/12, 062/13, 008/15, 022/17, 042/19) ovo opterećenje je smanjeno za 2%.

Porez na lični dohodak u Srbiji iznosi 10%, dok su obavezni doprinosi za socijalno osiguranje smanjeni na 37,05% nakon ukidanja doprinosa za nezaposlenost na teret poslodavca.

U Bosni i Hercegovini lični dohodak se oporezuje stopom od 10%, a na ime obaveznih doprinosa isplaćuje se 41,50% dohotka. Ista stopa poreza na dohodak primjenjuje se i u Republici Srpskoj dok su obavezni doprinosi koji se isplaćuju znatno niži na nivou od 33%.

U Albaniji se, prilikom obračuna poreza na lični dohodak, iznos do 30.000 ALL (246 eura) oporezuje po stopi od 0%, na iznose 30.001-150.000 ALL (246-1.230 eura) primjenjuje se poreska stopa od 13%, a za iznose preko 150,001 ALL (1.230 eura) stopa od 23%. Doprinosi za obavezno socijalno osiguranje iznose 27,9%.

Sjeverna Makedonija primjenjuje progresivnu stopu oprezivanja dohotka i to na dohotke do 90.000 MKD (1.461,50 eura) primjenjuje se stopa od 10%, a na dohotke preko ovog iznosa stopa od 18%.

Tabela 28: Neoporezivi dio zarade

Vrsta troška	Doprinos na teret zaposlenog u nacionalnoj valuti	Doprinos na teret poslodavca u eurima
Hrvatska	3.800 HRK	514
Srbija	15.300 RSD	130
Bosna i Hercegovina	300 KM	153
Republika Srpska	500 KM	255
Sjeverna Makedonija	8.000 MKD	130
Albanija		246

Pored smanjenja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje, jedna od fiskalnih mjera koja se predlaže kao komplementarna u smanjivanju troškova rada je uvođenje tzv. neoporezivog dijela zarade, odnosno umanjivanja poreske osnovice za određeni iznos. Zagovornici uvođenja ovakve mjere polaze od stanovišta da ne treba oporezivati dohodak koji služi za pokrivanje egzistencijalnog minimuma. Srbija, BiH, Republika Srpska, Albanija i Hrvatska neke su od zemalja koje ovakvu mjeru primjenjuju u praksi prilikom obračuna poreza na dohodak, a visina i faktori neoporezivog dijela dohotka regulisane su poreskim zakonima.

Neoporezivi dio dohotka je najveći u Hrvatskoj i iznosi 514 eura, zatim slijedi Republika Srpska gdje neoporezivi dio iznosi 255 eura, u Bosni i Hercegovini 153 eura, a u Srbiji i Sjevernoj Makedoniji 130 eura. U ovim zemljama bruto zarada umanjena za neoporezivi dio dohotka predmet je oporezivanja po važećoj stopi poreza na dohodak, dok se doprinosi obračunavaju na ukupan iznos bruto zarade.

Zbog različitih načina obračuna neto i bruto plata u pojedinim zemljama, kao i razlika u poreskim sistemima, bitno je koristiti istu osnovu za poređenje. U ovu svrhu, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD) koristi takozvani »poreski klin« (tax wedge) na zarade kao najmjerodavnije sredstvo za uporedne analize. Poreski klin na zarade predstavlja procenat udjela svih poreza i doprinosa u ukupnim troškovima rada, odnosno razlika između bruto troška rada za poslodavca i neto zarade koju prima zaposleni.

OECD redovno mjeri i objavljuje podatke o poreskom opterećenju troškova rada ze-

Tabela 29: Poresko opterećenje troškova rada, OECD (u procentima)

Zemlja	Poresko opterećenje	Porez na dohodak	Doprinosi (zaposleni)	Doprinosi (poslodavac)
Belgija	52,7	20,3	11,0	21,3
Njemačka	49,5	16,0	17,3	16,2
Italija	47,9	16,7	7,2	24,0
OECD prosjek	36,1	13,5	8,2	14,4
Švajcarska	22,2	10,5	5,9	5,9
Meksiko	19,7	7,9	1,2	10,5
Novi Zeland	18,4	18,4	0	0
Čile	7,0	0	7,0	0

Izvor: OECD, Economic Outlook Volume 2018 issue 2.

malja članica. Prosjek za 2018. godinu je iznosio 36,1%, što znači da je od 100 eura potrošenog na zaposlenog 36 eura dobijala država, a 74 eura zadržavao zaposleni. Iako se ovaj pokazatelj blago povećao u slučaju dvije trećine zemalja članica, zabilježeni pad OECD prosjeka od 0,16% u odnosu na 2017. godinu, duguje se značajnom smanjenju poreskog opterećenja u 4 zemlje: Estoniji (-2,54%), SAD-u (-2,19%), Mađarskoj (-1,11%) i Belgiji (1,09%), pri čemu se ove promjene objašnjavaju poreskim reformama u Estoniji i SAD-u, kao i smanjenju doprinosa za obavezno socijalno osiguranje na teret poslodavaca u Mađarskoj i Belgiji. Među državama koje se izdvajaju sa najmanjim poreskim opterećenjem troškova rada, u 2018. godini su Čile sa 7,0%, Novi Zeland sa 18,4, Meksiko sa 19,7% i Švajcarska sa 22,2%. Većina drugih članica imaju poresko opterećenje troškova rada iznad 30%, a najveće je u Belgiji u kojoj iznosi 52,7%.

4.2.3. MINIMALNA ZARADA

Jedan od faktora koji takođe utiče na troškove rada jeste i iznos minimalne zarade. Nacionalna minimalna zarada je u Crnoj Gori po prvi put uvedena Zakonom o radu

Tabela 30: Minimalna zarada u Crnoj Gori 2009 - 2019

	Minimalna zarada u eurima	Prosječna neto zarada u eurima	Minimalna/prosječna zarada racio
2009.	139	463	30,0
2010.	144	479	30,0
2011.	145	484	30,0
2012.	146	487	30,0
2013.	193	479	40,3
2014.	193	477	40,5
2015.	193	480	40,2
2016.	193	499	38,7
2017.	193	510	37,8
2018.	193	511	37,8
2019.	222	513*	43,3

Izvor: MONSTAT, kalkulacije autora; *prosječna zarada januar - jun 2019.

iz 2008. godine, a primjenjuje se od 2009. kada je utvrđena na nivou od 30% prosječne zarade. Sporazumom Vlade, sindikata i poslodavaca od 2013. godine minimalna zarada je utvrđena u nominalnom iznosu od neto 193 eura, što predstavlja 40% prosječne zarade u Crnoj Gori. Od 1. jula 2019. godine minimalna zarada u Crnoj Gori povećana je na 222 eura, i na nivou je od 43,3% prosječne zarade u našoj zemlji.

Po visini minimalne zarade Crna Gora je na drugom mjestu u regionu, odmah nakon Srbije. Naime, u Srbiji minimalna zarada iznosi 231 euro što predstavlja 49% od prosječne zarade u ovoj zemlji. Nešto nižu minimalnu cijenu rada imaju Albanija 211 eura i Bosna i Hercegovina 208 eura. Najniža minimalna zarada u regionu je u Sjevernoj Makedoniji i iznosi 196 eura.

Tabela 31: Minimalna zarada u zemljama regiona

Zemlja	Minimalna zarada u eurima (neto)
Srbija	231
Crna Gora	222
Albanija	211
Sjeverna Makedonija	196
Bosna i Hercegovina	208

Od 28 članica Evropske unije njih 22 na nacionalnom nivou imaju regulisanu minimalnu zaradu. Iznosi minimalne zarade značajno se razlikuju i variraju od najniže u Bugarskoj od 286 eura do najveće u Luksemburgu od 2.071 euro.

Četiri članice EU imaju minimalnu zaradu manju od 500 eura, a pored Bugarske to su Letonija 430 eura, Rumunija 446 eura i Mađarska 464 eura.

Deset zemalja iz EU imaju minimalnu zaradu koja se kreće u rasponu od 500 do 1.000 eura, a to su Hrvatska, Češka, Slovačka, Poljska, Estonija, Litvanija, Portugalija, Grčka, Malta i Slovenija. U ovoj grupi zemalja najniža minimalna zarada je u Hrvatskoj 506 eura, dok je najveća u Sloveniji 887 eura.

Minimalnu zaradu preko 1.000 eura ima osam članica Evropske unije, i to Španija, Francuska, Velika Britanija, Njemačka, Belgija, Holandija, Irska i Luksemburg. U ovoj grupi zemalja najnižu minimalnu zaradu ima Španija 1.050 eura.

Podaci EUROSTAT-a pokazuju da je najveći prosječni godišnji rast minimalne zarade imala Rumunija od 12%, zatim Litvanija 9,1%, te Bugarska 8,8%. Pad minimalne zarade na godišnjem nivou zabilježen je samo u slučaju Grčke od 1,3%.

Tabela 32: Minimalna zarada u zemljama Evropske unije

	Minimalna zarada u eurima (bruto), jul 2009.	Minimalna zarada u eurima (bruto), jul 2019.	Prosječna godišnja stopa rasta (%)
Bugarska	123	286	8,8
Letonija	256	430	5,3
Rumunija	143	446	12,0
Mađarska	263	464	5,8
Hrvatska	387	506	2,9
Češka	309	519	5,3
Slovačka	296	520	5,8
Poljska	287	523	6,2
Estonija	278	540	6,9
Litvanija	232	555	9,1
Portugalija	525	700	2,9
Grčka	863	758	-1,3
Malta	635	762	1,8
Slovenija	589	887	4,2
Španija	728	1.050	2,7
Francuska	1.338	1.521	1,3
Velika Britanija	1.113	1.525	3,2
Njemačka	-	1.557	-
Belgija	1.388	1.594	1,4
Holandija	1.399	1.636	1,6
Irska	1.462	1.656	1,3
Luksemburg	1.683	2.071	2,1

Izvor: EUROSTAT

5

PROMOCIJA
PRIVREDE

5.1. KUPUJMO DOMAĆE

Vlada Crne Gore je marta 2018. godine usvojila »Program promocije domaćih proizvoda i usluga: »Dobro iz Crne Gore«, koji ima za cilj afirmaciju domaće privrede i unapređenje pozicioniranosti crnogorskih proizvoda na tržištu što doprinosi razvoju domaće proizvodnje, novim investicijama, otvaranju novih radnih mjesta, smanjenju uvoza, ekonomskom i društvenom razvoju Crne Gore. Realizuje se zajedničkim aktivnostima Ministarstva ekonomije, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Privredne komore Crne Gore saglasno potpisanom Sporazumu o saradnji.

Program je fokusiran na institucionalnu kampanju koja promovise potencijale Crne Gore, domaće proizvode i proizvođače, kroz tri povezane komponente implementacije:

- promocija kupovine domaćih proizvoda,
- institucionalna podrška za unapređenje poslovanja,
- kontinuirana edukacija proizvođača.

Posebnim obilježavanjem proizvoda u objektima trgovačkih lanaca sa pozivom »Kupujmo domaće« poboljšana je pozicija i vidljivost domaćih proizvoda na crnogorskom tržištu. To je potvrdilo istraživanje IPSOS-a prema kojem potrošači kupuju proizvode domaćeg porijekla prevashodno zbog povjerenja u domaće proizvode i njihovog pouzdanog kvaliteta. Posebno je ohrabrujući podatak da 16% potrošača procjenjuje da će u narednih 12 mjeseci češće kupovati proizvode domaćeg porijekla, dok većina postojećih kupaca domaćih proizvoda očekuje da će im ostati vjerna i u narednih 12 mjeseci.

Pozitivne trendove iz istraživanja stavova i ponašanja potrošača potvrđuje i iskustvo trgovinskih lanaca, gdje je došlo do rasta prometa domaćih proizvoda u većini proizvodnih kategorija. U crnogorskim marketima plasira se više od 3.000 proizvoda crnogorskog porijekla i taj broj konstantno raste. Rast prometa zabilježen je kod prodaje mlijeka i mliječnih proizvoda, vode i bezalkoholnih pića, mesa i mesnih pređevina, voća i povrća.

Takođe, predstavnici trgovinskih lanaca su istakli da će i dalje biti veoma aktivni u promovisanju domaćih proizvoda i dodatno označavati proizvode na policama marketa. Pred domaćim proizvođačima je postavljen zadatak da odgovore zahtjevima tržišta, prilagode se kvantitetom i kvalitetom ponude, tehničkim rješenjima i estetskim kriterijumima, jer je to jedini način da osiguraju sebi poziciju na domaćem tržištu i otvore perspektivu za izvoz.

5.2. DOMAĆI UKUSI

»Kupujmo domaće« je u ovoj godini osnaženo kroz promovisanja saradnje proizvođača, distributera i turističke privrede u realizaciji projekta pod nazivom »Domaći ukusi«. Potpisan je Sporazum o saradnji između Ministarstva održivog razvoja i turizma, Nacionalne turističke organizacije, Investiciono-razvojnog fonda i Privredne komore Crne Gore, kojim su definisani ciljevi, aktivnosti i sredstva usmjerena na povezivanje turizma i poljoprivrede. Usvojen je zaštitni znak – logotip i slogan koji glasi »Dobro. Bolje. Domaće.« koji prati realizaciju projekta »Domaći ukusi«.

Danas, više nego ikada, svjedoci smo sve rigoroznijih zahtjeva potrošača/turista kada je u pitanju njihov izbor hrane i poljoprivrednih proizvoda. To je u vezi i sa njihovim opredjeljenjem da biraju prehrambene proizvode koji posjeduju kvalitet povezan sa tradicijom, vještinama i znanjem koje se prenosi kroz generacije. U tom kontekstu, turizam je značajno tržište za domaće proizvode, koje još uvijek nije dovoljno valorizovano.

U cilju obogaćivanja turističke ponude kroz razvoj novih proizvoda koji se baziraju na tradicionalnoj hrani i piću razvijene su turističke gastronomske rute kao što su Vinski putevi, Putevi sira, Putevi meda, Etno gastronomske staze i dr. kojim se promovišu domaći ukusi i tradicionalni načini proizvodnje.

Pored povećanja zastupljenosti domaćih proizvoda u hotelima i restoranima, potencijal postoji i u razvoju seoskog turizma, etno sela i katuna.

Kroz razvoj i sinergiju poljoprivredne i turističke djelatnosti stvaraju se materijalno-ekonomske pretpostavke za brži privredni razvoj i podizanje kvaliteta života. Negativni bilansi u prometu sa inostranstvom naglašavaju potrebu sagledavanja učešća sektora poljoprivrede kroz turističku ponudu, kao i konkretne aktivnosti na povezivanju ponude i tražnje, kao što su obezbjeđivanje kvaliteta, kvantiteta i kontinuiteta ponude, bolja povezanost s poljoprivrednim proizvođačima, kreiranje zajedničkih projekata za proizvodnju domaće hrane. Poljoprivredni proizvodi i proizvodi agroindustrije u turističkoj ponudi, u svijetu globalizacije, svijetu brendova i inovativnosti, sve više dobijaju na značaju. Hrana postaje moćno obilježje i instrument brendiranja, jedan od ključnih faktora turističke ponude, sve vrijedniji i profitabilniji dio ukupne baštine i tradicionalnih vrijednosti.

5.3. DOBRO IZ CRNE GORE

»Dobro iz Crne Gore« je kolektivni žig registrovan u Zavodu za intelektualnu svojinu Crne Gore i Međunarodnoj organizaciji za zaštitu prava intelektualne svojine u Ženevi, kojim se označavaju proizvodi visokog i osobenog – crnogorskog kvaliteta. Do sada je pravo na korišćenje žiga steklo 119 proizvoda 25 crnogorskih kompanija kojima je to pravo, tokom desetogodišnjeg perioda u realizaciji ovog projekta, pred-

---

Crna Gora raspolaže sa proizvodima po kojima može biti prepoznatljiva u svijetu, a obnavljanjem proizvodnje nekih davno zaboravljenih tradicionalnih proizvoda, otvara se mogućnost za stvaranje novih brendova. Među tim proizvodima su i zaštićeni proizvodi: »Njeguški pršut« (geografska oznaka), »Pljevaljski sir« (oznaka porijekla), »Crnogorski goveđi pršut« (oznaka porijekla), »Crnogorska stelja« (oznaka porijekla), »Crnogorski pršut« (geografska oznaka), »Durmitorski skorup« (oznaka porijekla) i »Kolašinski lisnati sir« (oznaka porijekla). U toku je zaštita kraft piva, kao i tri vina zaštićena saglasno Zakonu o vinu, a tu su i plavska borovnica, krnovski krompir, kolašinski krompir, barsko zlato (maslinovo ulje), nikšičko pivo, barska žutica, planinski med, crnogorska jagnjetina.

Kao tradicionalni specijaliteti prepoznatljivi su: skorup u mješini, sir u ulju, kajmak, patišpanj, jardum, kačamak, cicvara, priganice, sušene ukljeve, paprika u jardumu, raštan, popara, podgorički popeci, jagnjetina u mlijeku, krap, zatop, bokeljski brodet, palačinke od žućenice, pita od žućenice, rolat sa žućenicom, krivošijska krtola, đuveč, pilav, gruševina...

stavljalo potencijalno korisno sredstvo za poboljšanje poslovnih rezultata. Promocija projekta, koju Komora vrši u kontinuitetu, istovremeno je i promocija proizvoda koji su označeni ovim nacionalnim kolektivnim žigom, kao i kompanija koje ih proizvode.

Brendiranje kvalitetnih crnogorskih proizvoda sastavni je dio nacionalnog brendiranja i pouzdani garant kvaliteta za potrošače. Svi nosioci kolektivnog žiga »Dobro iz Crne Gore« posjeduju ekuzivnost, prije svega, zbog posebnih svojstava, odnosno karakteristika koje proizilaze iz načina proizvodnje i prerade, sastojaka, kao i područja iz kojeg dolaze.

5.4. SAJMOVI

U cilju promocije domaće privrede Komora je u 2019. godini organizovala učešće privrednika na više sajmova:

- Međunarodni sajam privrede, Mostar,
- Međunarodni poljoprivredni sajam, Novi Sad,
- Međunarodni sajam preduzetništva, Celje,
- Agrokos, Priština,
- Klik Expo, Tirana.

Učešćem na sajmovima crnogorski privrednici su bili u prilici da ostvare nove poslovne kontakte i obezbjede kvalitetnije pozicioniranje domaćih brendova na inostranom tržištu. Na sajmovima u Mostaru, Novom Sadu, Celju, Prištini i Tirani crnogorski privrednici su izlagali na zajedničkom štandu, koji je organizovala Privredna komora u partnerstvu sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvom ekonomije i Investiciono-razvojnim fondom.

Crna Gora je bila zemlja partner na 52. Međunarodnom sajmu preduzetništva u Celju, što je bio i povod da Komora u saradnji sa Vladom Crne Gore, odnosno Ministarstvom ekonomije, Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvom turizma i održivog razvoja, Ministarstvom kulture, Nacionalnom turističkom organizacijom i Investiciono-razvojnim fondom, organizuje manifestaciju-projekat »Dani Crne Gore u Sloveniji«.

Ova Projekat je, kao ključne aktivnosti, obuhvatio:

- Učešće Crne Gore na 52. Međunarodnom sajmu preduzetništva u Celju,
- Organizaciju Poslovnog foruma Crna Gora – Slovenija u Ljubljani,
- Prijem u Narodnoj galeriji Slovenije¹, te
- Kulturne događaje.

Četrdeset crnogorskih izlagača iz oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije, turizma, energetike, metaloprerade, saobraćaja i drugih djelatnosti, kao i institucija N.J.E. Ambasador Crne Gore u Sloveniji dr Vujica Lazović i predsjednik Privredne komore Crne Gore Vlastimir Golubović priredili su prijem za predstavnike političkog života Slovenije, diplomatskog kora, te slovenačke privrednike, sportske, kulturne i javne radnike, te predstavnike udruženja crnogorskih iseljenika.

je, predstavili su proizvode i usluge na zajedničkom izložbenom prostoru površine 525m².

U cilju što kvalitetnije prezentacije crnogorske kompanije su uz pomoć resornih ministarstava, a shodno privrednoj djelatnosti kojoj pripadaju, imale svoj dan na štandu i predstavile se posjetiocima i drugim izlagačima. U tom smislu prezentacija Crne Gore na sajmu u Celju se sastojala od Dana turizma, Dana investicija, B2B foruma i Dana poljoprivrede i preduzetništva.

5.5. POSLOVNI FORUMI

U 2019. godini Privredna komora je organizovala dvanaest poslovnih foruma sa privrednicima iz Turske, Bugarske, Kine, Slovenije, Azerbejdžana, Sjeverne Makedonije, Hrvatske, Bjelorusije i Albanije. Pored toga, Komora je u ovoj godini organizovala učešće crnogorskih privrednika na jedanaest multilateralnih susreta u zemlji i inostranstvu. Ovi susreti su bili prilika da se potencijalnim partnerima predstave crnogorski potencijali, te da se kroz B2B razgovore unaprijede postojeći i uspostave novi poslovni aranžmani.

5.6. KONFERENCIJE

Privredna komora je tokom 2019. godine samostalno, i u saradnji sa drugim institucijama i međunarodnim organizacijama, organizovala brojne konferencije, od kojih izdajamo:

- Konferencija o ekonomiji Montenegro 2019: »Sinergija – ključ uspjeha regiona«,
- Druga zajednička Konferencija Forumu privrednih komora, gradova i univerziteta Jadransko jonske regije,
- Zeleni Dani 2019 - Ostvarivanje potencijala za zeleni rast,
- Konferencija / forum o transportnoj povezanosti,
- Prodigy - Promocija regionalne saradnje u kontekstu digitalne ekonomije.

KONFERENCIJA O EKONOMIJI MONTENEGRO 2019

Oktoobra tekuće godine Privredna komora Crne Gore organizovala je IX Konferenciju o ekonomiji »Sinergija – ključ uspjeha regiona«. U radu jednog od najznačajnijih ekonomskih skupova na prostoru jugoistočne Evrope, učestvovalo je preko 600 pred-

stavnika vlada, međunarodne i poslovne zajednice, naučne i stručne javnosti.

Konferenciju su otvorili predsjednik Vlade Duško Marković i predsjednik Privredne komore Crne Gore Vlastimir Golubović, nakon čega se obratio specijalni gost zamjenik generalnog sekretara OECD Ulrik Vestergaard Knudsen.

U svečanom dijelu, predstavnicima 15 gradova i opština sa povoljnim poslovnim okruženjem uručeni su BFC SEE sertifikati. Među njima je i Bijelo Polje, prva, na ovaj način, sertifikovana opština u našoj zemlji.

Tokom sedam panela Konferencije kompetetni govornici, poznavaoi evropskih i regionalnih prilika, dali su viđenje stanja i perspektiva u oblastima od značaja za ekonomije zemalja Zapadnog Balkana.

Prvog dana razgovarano je na teme: »Zelena ekonomija i održivi razvoj«, »Energetika na Balkanu – stanje i budućnost«, »Turizam kao zajednički proizvod regiona« i »Globalni izazovi vodnog stresa u 21. vijeku«.

Drugi dan Konferencije obilježile su panel diskusije o saobraćajnoj infrastrukturi – pokazatelju (ne)razvijenosti regiona, obrazovanju, zapošljavanju i demografskim trendovima, te digitalizaciji i inovacijama kao razvojnoj šansi.

ZAKLJUČCI KONFERENCIJE O EKONOMIJI 2019

- Budući da region Zapadnog Balkana obuhvata male ekonomije, on mora tražiti svoje mjesto na globalnoj ekonomskoj sceni na osnovu sinergetskih efekata i artikulirati zajednički poslovni profil i ponudu koja će biti u skladu s principima ekonomije obima i ekonomije obuhvata;
  - Region Zapadnog Balkana obiluje značajnim prirodnim resursima koje mora zaštititi i koristiti na održivi način, kako bi se smanjila neizvjesnost u pogledu njegove buduće ekonomske, socijalne i političke sudbine;
  - Stabilnost, efikasnost i energetska nezavisnost predstavljaju osnovne imperative elektroenergetskih sistema zemalja Zapadnog Balkana;
  - Iako parametri turističkog razvoja pokazuju rastuće trendove, zajednička turistička promocija regiona ogroman je potencijal njegovog budućeg rasta. Za to su potrebne kvalitetne zajedničke saobraćajne, sadržajne, promotivne i druge inicijative;
  - Zapadni Balkan nije izložen velikim rizicima vodnog stresa. To je njegova prirodna komparativna prednost, koju treba očuvati i unaprijediti. Postoji evidentna potreba da se pokriju nove potrebe za vodom, kao posljedica izgradnje novih stambenih, turističkih i drugih kapaciteta;
  - Iako u regionu Zapadnog Balkana postoje vrijedne infrastrukturne inicijative, transportni troškovi su izuzetno veliki, a izgubljeno vrijeme na graničnim prelazima neopravdano dugo;
  - Obrazovanje je javno dobro i često žrtva urušenih društvenih vrijednosti. »Brain drain« je i dalje ozbiljan problem regiona Zapadnog Balkana, za koji još uvijek ne postoje adekvatna rješenja;
  - Digitalizacija i digitalna transformacija nijesu isto. Digitalizacija je prvi korak ka digitalnoj transformaciji, koja pored tehničko tehnoloških promjena, podrazumijeva i socio kulturne. Ključni faktor za digitalnu transformaciju je čovjek.
-

PREPORUKE KONFERENCIJE O EKONOMIJI 2019

- Političko povjerenje koje međusobno grade zemlje Zapadnog Balkana potrebno je pretvoriti u realne ekonomske koristi na osnovu sinergetskih efekata u različitim oblastima ekonomskog i društvenog života. Dakle, potrebno je djelovati: zajedno (u smislu obuhvata), integralno (u smislu sektorskih politika) i bez odlaganja (ne u smislu vremena koje je pred nama, već u smislu vremena kojeg smo propustili).
  - Koncept Zelene ekonomije nudi rješenje za formulisanje novih razvojnih modela zemalja našeg regiona: resursna efikasnost, niskokarbonski razvoj i socijalna inkluzija. Cirkularna ekonomija sublimira ideje koje bi trebalo da primjenjujemo u svakodnevnom životu, na svim nivoima.
  - Uložiti značajne napore i strateški planirati napuštanje konvencionalnih i povećanje učešća obnovljivih izvora energije, što se javlja kao nužan preduslov integracije Zapadnog Balkana, posebno imajući u vidu da je EU jedan od najranjivijih regiona svijeta po pitanju uvozne zavisnosti električne energije.
  - Tržišni način snadbijevanja električnom energijom podrazumijeva interkonekciju proizvođača i potrošača električne energije na principima berzanskog poslovanja i na platformama na kojima se dnevno prilagođavaju tražnja i ponuda električne energije. Ovakav način poslovanja potencira profilaciju novih institucija, poslovnih praksi i eksperata.
  - Zbog svega toga više nije cilj obrazovati više inženjera, ekonomista i menadžera, već stvoriti takve stručnjake koji u jednoj osobi objedinjavaju ova tri profila.
  - Privatno-javno partnerstvo osnov je sinergije u turizmu na nacionalnom nivou, ali promocija nacionalnih turističkih potencijala trebalo bi da ima i regionalnu promociju, što nije veliki izazov u uslovima digitalnog marketinga.
  - Potrebno je uložiti veće napore na harmonizaciji, tj. integralnom upravljanju vodama, kako u nacionalnim okvirima, tako i u smislu međugraničnih inicijativa.
  - Potrebna je infrastrukturna podrška EU i međunarodnih finansijskih institucija unapređenju uspostavljenim tokovima roba i usluga u regionu.
  - Prokreativne demografske politike, snažnije uključivanje u Evropski prostor visokog obrazovanja i podsticaji novim znanjima i kompetencijama ka većem zapošljavanju u našem regionu važna su preporuka zemljama Zapadnog Balkana.
  - Biznis sektor osjeća i predlaže digitalnu koaliciju u Crnoj Gori. Dobri primjeri dolaze iz Srbije i Slovenije.
-

6

POSLOVANJE
PRIVREDNIH
SUBJEKATA
SHODNO
FINANSIJSKIM
BILANSIMA

Prema podacima MONSTAT-a, u Crnoj Gori je u 2018. broj aktivnih poslovnih subjekata bio 33.812 što u odnosu na 2017. godinu, kad ih je bilo 30.286 predstavlja povećanje od 11,6%. Najveći broj poslovnih subjekata obavlja djelatnost u Podgorici 12.556 odnosno 37,1% od ukupnog broja, Budvi 4.541 ili 13,4% i Baru 3.092 poslovna subjekta ili 14,1% ukupnog broja.

Tabela 33: Pregled broja privrednih subjekata koji su predali finansijske iskaze broj zaposlenih i zarada

	Broj privrednih subjekata		Broj zaposlenih		Bruto zarade	
	2017.	2018.	2017.	2018.	2017.	2018.
Podgorica	7,000	7,866	55,482	62,495	452,238,580	479,250,517
Danilovgrad	263	348	1,953	2,159	10,684,809	11,867,953
Nikšić	1,276	1,372	8,821	8,985	67,066,973	57,728,458
Cetinje	350	385	1,236	1,483	6,065,593	7,331,174
Centralna regija	8,889	9,971	67,492	75,122	536,055,955	556,178,102
% centralna regija	49.5	45.3	61.5	60.0	68.0	66.0
Andrijevica	57	56	192	225	796,823	1,008,439
Berane	392	368	1,780	1,773	8,290,175	7,864,135
Bijelo Polje	773	730	4,173	3,987	19,267,579	17,713,139
Gusinje	-	1	-	1	-	3,820
Kolašin	149	156	607	607	2,927,973	2,899,871
Mojkovac	96	91	481	482	3,115,779	3,339,573
Plav	88	98	268	277	1,182,757	1,265,339
Petnjica	-	2	-	5	-	24,507
Rožaje	356	388	1,056	1,150	4,716,560	5,127,883
Plužine	28	27	108	108	554,581	533,664
Savnik	26	25	86	89	392,504	385,669
Žabljak	71	78	131	292	496,176	1,236,297
Pljevlja	434	485	2,957	3,136	22,665,033	22,385,120
Sjeverna regija	2,470	2,505	11,839	12,132	64,405,940	63,787,456
% sjeverna regija	13.8	11.4	10.8	9.7	8.2	7.6
Bar	1,588	2,014	6,395	7,650	34,496,744	38,812,343
Budva	1,865	3,196	9,313	12,132	62,286,347	76,571,413
H.Novi	1,342	1,606	6,111	6,963	35,947,488	40,846,172
Kotor	746	932	3,776	4,544	22,846,091	23,768,135
Tivat	786	1,166	3,211	4,331	24,300,807	31,859,641
Ulcinj	264	599	1,592	2,197	8,049,476	10,844,175
Južna regija	6,591	9,513	30,398	37,817	187,926,953	222,701,879
% južna regija	36.7	43.3	27.7	30.3	23.8	26.4
UKUPNO	17,950	21,989	109,729	125,071	788,388,848	842,667,437

Izvor: Poreska uprava Crne Gore

Finasijske iskaze za 2018. godinu predalo je 21.989 privrednih subjekata ili 22,5% više u odnosu na 2017. godinu, među kojima je 35,8% iz Podgorice, 14,5% iz Budve, 9,2% iz Bara, 7,3% iz Herceg Novog, 6,2% iz Nikšića i 5,3% iz Tivta. Navedeni broj privrednih

subjekata zapošljavao je 125.071 radnika, od čega:

- 12.190 privrednih subjekata ili 55,4% su imali jednog zaposlenog i ukupno generisali prihod od 532,2 mil. eura odnosno 6,0% ukupnog prihoda,
- 6.802 privredna subjekta ili 30,9% imali su od dva do pet zaposlenih koji su ostvarili prihod od 981,1 mil. eura ili 11,2% ukupnog prihoda, i
- 2.997 privrednih subjekata ili 13,6% zapošljavao je više od pet radnika koji su generisali prihod od 7.300,9 mil. eura ili 82,8% ukupnog prihoda.

Najveći broj privrednih subjekata posluje u centralnoj regiji 45,3%, u južnoj 43,3% i na sjeveru 11,4%. U odnosu na 2017. godinu najveći rast broja privrednih subjekata zabilježen je na jugu 44,3%, posebno u Ulcinju 126,9%, Budvi 71,4% i Tivtu 48,3%, zatim u centralnom dijelu zemlje 12,2%, i to najviše u Danilovgradu 32,3%.

Broj zaposlenih u 2018. godini najviše je porastao u južnoj regiji 24,4%, te je ovaj region zapošljavao 30,3% ukupno zaposlenih. Centralna regija ima najveći broj zaposlenih 60,0%, i bilježi rast od 11,3%, dok u sjevernim opštinama radi 9,7% ukupno zaposlenih odnosno 2,5% više u odnosu na 2017. godinu. Posmatrajući po opštinama, najveći rast broja zaposlenih zabilježen je u Žabljaku 122,9%, Ulcinju 38,0%, Tivtu 34,9%, Budvi 30,3%, Kotoru 20,3%, a pad u Bijelom Polju 4,5% i Beranama 0,4%.

Privredni subjekti su u 2018. godini iskazali ukupan prihod od 8.814,2 mil. eura ili 6,9% više u odnosu na 2017. godinu. Najveći prihodi ostvareni su u centralnoj regiji 72,9%, i bilježe rast od 6,8%. Južna regija učestvuje sa 20,6% u ukupnim prihodima što je 10,1% više u odnosu na 2017. godinu, dok sjeverna regija, sa učešćem od 6,5% u ukupnim prihodima, bilježi pad od 0,2%. Posmatrajući po opštinama, najveći rast ostvarenih prihoda u 2018. u odnosu na prethodnu godinu zabilježen je u Andrijevici 155,6%, Žabljaku 117,7%, Herceg Novom 23,6%, dok je najveće smanjenje prihoda zabilježeno u Plavu 15,6%, Beranama 6,4%, Bijelom Polju 4,7%.

Ostvarena dobit je iznosila 639,7 mil. eura što je za 15,8% više u odnosu na 2017. godinu, a gubitak -347,2 mil. eura takođe je veći za 2,9%.

Bruto ostvarena vrijednost isplaćenih ličnih dohodaka u 2018. godini iznosila je 842,7 mil. eura, što predstavlja povećanje od 6,9% u odnosu na prethodnu godinu.

Posmatrano po sektorima, najveći broj privrednih subjekata u 2018. godini poslovao je u sektoru:

- trgovine 6.120 privrednih subjekata ili 27,8% ukupnog broj, koji zapošljava 27,3% ukupno zaposlenih i ostvaruju 41,9% ukupnog prihoda;
- stručne, naučne i tehničke djelatnosti 3.379 privrednih subjekata ili 15,4% ukupnog broja, koji zapošljavaju 6,8% ukupno zaposlenih i generišu 4,2% ukupnog prihoda;
- usluga smještaja i ishrane 2.589 privrednih subjekata ili 11,8% ukupnog broja, koji zapošljavaju 11,3% ukupno zaposlenih i ostvaruju 5,4% ukupnog prihoda;
- građevinarstva 2.246 privrednih subjekata ili 10,2% ukupnog broja, zapošljavaju 9,1% ukupno zaposlenih i generišu 11,9% ukupnog prihoda;
- prerađivačke industrije 1.661 privrednih subjekata ili 7,6% ukupnog broja, zapošljavaju 7,5% ukupno zaposlenih i ostvaruju 8,2% ukupnog prihoda;
- saobraćaja i skladištenja 1.143 privrednih subjekata ili 5,2% ukupnog broja, zapošljavaju 9,2% ukupno zaposlenih i ostvaruju 8,6% ukupnog prihoda.
- administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti 1.188 privrednih subjekata ili 5,4% ukupnog broja, zapošljavaju 9,6% zaposlenih i ostvaruju 2,9% ukupnog prihoda.

Detaljni podaci o broju privrednih subjekata, ostvarenim prihodima, zaradama, broju zaposlenih po opštinama i sektorima dati su u prilogima 4 i 5.

Tabela 34: Pregled ostvarenih prihoda, dobiti/gubitaka

	Prihodi		Dobit		Gubitak	
	2017.	2018.	2017.	2018.	2017.	2018.
Podgorica	4,881,775,845	5,223,830,398	306,776,895	354,506,865	-129,625,207	-139,680,869
Danilovgrad	157,383,246	173,948,214	9,273,222	13,888,556	-1,147,186	-1,373,228
Nikšić	864,233,476	900,482,814	42,176,199	79,498,230	-10,327,795	-13,715,518
Cetinje	113,396,755	125,868,195	2,603,769	2,943,208	-2,300,171	-3,586,681
Centralna regija	6,016,789,322	6,424,129,621	360,830,085	450,836,859	-143,400,359	-158,356,296
% centralna regija	73.0	72.9	65.3	70.5	42.5	45.6
Andrijevica	6,896,831	10,731,592	348,698	837,740	-295,521	-216,690
Berane	60,146,480	56,282,669	2,884,023	2,445,329	-2,587,383	-2,094,158
Bijelo Polje	276,224,422	263,323,041	10,654,629	6,172,914	-2,108,817	-2,359,490
Gusinje	-	15,120	-	0	-	0
Kolašin	17,859,861	21,096,062	1,745,941	2,147,206	-11,516,456	-1,420,033
Mojkovac	22,336,078	22,258,383	1,146,648	1,307,879	-257,644	-641,777
Plav	10,335,915	8,724,533	182,836	258,277	-1,404,132	-251,518
Petnjica	-	81,194	-	1,533	-	0
Rožaje	43,889,497	50,320,208	2,345,441	3,136,203	-1,349,295	-2,148,888
Plužine	2,246,385	2,189,801	66,692	74,598	-29,349	-15,489
Savnik	3,263,683	3,411,210	574,947	209,587	-360,397	-403,883
Žabljak	3,236,557	7,044,622	155,058	475,086	-174,277	-397,402
Pljevlja	129,978,689	129,667,289	16,896,794	11,795,470	-6,247,238	-6,968,989
Sjeverna regija	576,414,398	575,145,724	37,001,707	28,861,822	-26,330,509	-16,723,296
% sjeverna regija	7.0	6.5	6.7	4.5	7.8	4.8
Bar	298,114,637	330,772,031	22,429,729	23,936,222	-37,779,064	-42,540,136
Budva	470,302,288	516,687,996	57,548,000	67,084,257	-66,849,342	-59,647,613
H.Novi	256,524,018	317,045,975	25,207,913	22,265,479	-23,164,195	-21,120,241
Kotor	261,935,103	267,949,157	22,130,945	18,961,262	-10,057,838	-14,665,541
Tivat	265,110,207	280,342,122	21,639,847	20,880,884	-29,702,777	-30,450,116
Ulcinj	96,847,806	102,112,032	5,530,855	6,863,931	0	-3,650,285
Južna regija	1,648,834,059	1,814,909,313	154,487,289	159,992,035	-167,553,216	-172,073,932
% južna regija	20.0	20.6	28.0	25.0	49.7	49.6
UKUPNO	8,242,037,779	8,814,184,658	552,319,081	639,690,716	-337,284,084	-347,153,524

Izvor: Poreska uprava Crne Gore

Tabela 35: Struktura privrednih subjekata po sektorima

Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.09%
Vađenje ruda i kamena	0.26%
Prerađivačka industrija	7.55%
Snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom	0.34%
Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama	0.41%
Građevinarstvo	11.12%
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravke motornih vozila	27.83%
Saobraćaj i skladištenje	5.20%
Usluge smještaja i ishrane	11.77%
Informisanje i komunikacije	4.00%
Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	0.75%
Poslovanje nekretninama	4.08%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	15.37%
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	5.40%
Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	0.03%
Obrazovanje	0.32%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0.15%
Umjetnost, zabava i rekreacija	1.46%
Ostale uslužne djelatnosti	2.84%

7

KONSTATACIJE I PREPORUKE

Crnogorsku ekonomiju u 2019. godini karakteriše rast bruto domaćeg proizvoda, podstaknut rastom aktivnosti u građevinarstvu, trgovini, turizmu i većini vidova saobraćaja, zatim rast zaposlenosti i zarada, veći priliv neto stranih direktnih investicija, smanjenje deficita platnog bilansa, ali i povećanje neravnoteže u robnom prometu sa inostranstvom.

Rezultati ostvareni u ovoj godini, ograničenja koja još uvijek opterećuju privredu, te prepoznate mogućnosti osnova su za definisanje sljedećih konstatacija i preporuka:

- Povećati konkurentnost privrede sistemskim mjerama, kako kroz eliminisanje administrativnih barijera, tako i uklanjanjem aktuelnih ograničenja poslovanju (nelikvidnost, pristup finansiranju, poslovanje u neformalnom sektoru...).
- Nastaviti aktivnosti usmjerene na stvaranje atraktivnog i predvidivog investicionog ambijenta, koji će doprinijeti daljem rastu ulaganja, posebno u sektore proizvodnih djelatnosti.
- Potrebno je kontinuirano raditi na povećanju fleksibilnosti tržišta rad čime bi se postigla veća efikasnost u zadovoljenju potreba poslodavaca za odgovarajućim kadrovima.
- Visoki troškovi rada opterećuju poslovanje privrednih subjekata te je iste potrebno smanjiti, prevashodno u dijelu doprinosa na zarade, što će doprinijeti većoj zaposlenosti, smanjenju sive ekonomije i otvaranju novih radnih mjesta.
- Identifikovati i otkloniti nedostatke koji otežavaju implementaciju sistema elektronske fiskalizacije u prometu proizvoda i usluga, čime bi se smanjio nivo neformalnog poslovanja.
- Nastaviti aktivnosti u pravcu daljeg unapređenja politike javnih nabavki, kroz uvođenje potpune elektronske komunikacije i povećanje transparentnosti.
- U cilju povećanja proizvodnje i otvaranja novih radnih mjesta potrebno je osloboditi privredne subjekte obaveze plaćanja poreza na dobit u slučaju reinvestiraju iste u proširenje proizvodnih kapaciteta i unapređenje tehnološkog procesa.
- Prepoznajući značaj integrisanja tehnologije u svim oblastima poslovanja, potrebno je podsticati digitalizaciju i digitalnu transformaciju privrede kroz saradnju državnih institucija, poslovnih asocijacija, naučne zajednice i obrazovnog sistema.
- Potrebno je nastaviti aktivnosti usmjerene na reformu obrazovanja, sa akcentom na dualno obrazovanje, kako bi se obezbijedio odgovarajući kadar za razvoj privrede.
- U cilju jačanja sektora MMSP potrebno je nastaviti aktivnosti u dijelu obezbjeđivanja alternativnih izvora finansiranja, implementiranja podsticajnih mjera za inovacije, kao i pružanja podrške u usvajanju ekoloških praksi.
- Intenzivniji plasman domaćih proizvoda je veoma važan za ublažavanje robnog deficita. Posebnu pažnju treba posvetiti izvozu gotovih proizvoda, a ne sirovina i poluproizvoda. Potrebno je intenzivirati aktivnosti na brendiranju domaćih proizvoda, usluga i uopšte ponude, kako bi se unaprijedila prepoznatljivost.
- Unapređenje saobraćajne infrastrukture i regionalno povezivanje u funkciji je razvoja turizma i ukupne privrede.
- Potrebno je preduzeti mjere i aktivnosti za uključivanje neformalnog sektora u legalne tokove koje za rezultat treba da imaju proširenje poreske osnovice, stabilne javne finansije i smanjenje poreskog opterećenja privrede.

PREPORUKE PO SEKTORIMA

POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

- Izmijeniti Zakon o akcizama na način da se odvoje voćne rakije od etil alkohola, te smanji akcizna stopa za ovu vrstu proizvoda. Takođe, povraćaj dijela plaćene akcize na gasna ulja za pravna lica koja se bave proizvodnjom prehrambenih proizvoda ne treba vezivati za ostvareni promet, već za stvarni utrošak energenta. Zbog uvođenja plinskih instalacija u pogone neophodno je dopuniti Zakon kako bi se omogućio povrat akcize.
- Kroz izmjenu Zakona o porezu na dodatu vrijednost potrebno je uvesti jedinstvenu nižu stopu PDV-a za određeni broj proizvoda namijenjenih ishrani (jaja, riba, voće i povrće, mesne prerađevine).
- Nastaviti sa realizacijom nacionalne kampanje kupovine domaćih proizvoda sa ciljem jačanja svijesti domaćih potrošača i turista o korisnosti kupovine domaćih proizvoda, i stvaranja ambijenta za bolje pozicioniranje crnogorskih proizvoda.
- U cilju smanjenja nelegalne trgovine potrebno je pojačati rad inspeksijskih službi na granici i u unutrašnjem prometu.
- Razmotriti mogućnost uvođenja subvencija za mljekarski sektor kroz Agrobudžet u cilju jačanja konkurentnosti ovog sektora.
- Neophodno je raditi na udruživanju proizvođača što će im omogućiti zajedničke nastupe na tržištu, te ojačati konkurentnost.
- Razmotriti mogućnost pružanja finansijske podrške za modernizaciju i povećanje proizvodnje privrednim subjektima iz pekarske, konditorske, te industrije proizvodnje kafe i flaširanja vode.
- Razvijati svijest proizvođača o prednostima proizvodnje organskih proizvoda, proizvoda sa oznakom porijekla, geografskom oznakom, uzgoja ranog voća i povrća, kao i proizvodnje u zaštićenom prostoru - plastenicima, jer su to specifični proizvodi, višeg nivoa kvaliteta i vrijednosti, primamljiviji za krajnjeg kupca odnosno tržište.
- U cilju boljeg korišćenja bespovratnih sredstava EU nastaviti sa kontinuiranim edukacijama proizvođača za korišćenje ovih fondova.

ŠUMARSTVO I DRVOPRERADA

- Potrebno je propisati nove uslove i kriterijume za davanje šuma na korišćenje kojim treba definisati početne cijene i odrediti »maksimalnu zapreminu« sirovine koja se može koristiti u odnosu na broj zaposlenih radnika.
- Realizovati sertifikaciju šuma po FSC standardima, koji potvrđuju da su proizvodi šumarstva proizvedeni odgovornim gazdovanjem šumama, i dokazuje da nije bilo nekontrolisane eksploatacije šuma.

ENERGETIKA I RUDARSTVO

- U cilju sigurnog snadbijevanja električnom energijom preduzimati aktivnosti na modernizaciji postojeće i izgradnji nove infrastrukture za distribuciju energije.
- Potrebno je nastaviti aktivnosti u pravcu ulaganja u obnovljive izvore energije.
- Nastaviti sa realizacijom projekata na unapređenju energetske efikasnosti, prije svega u sektorima industrije i saobraćaja, te u javnom sektoru i domaćinstvima.

METALURGIJA I METALOPRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

- U metalskoj industriji fokus treba staviti na proizvode sa dodatnom vrijednošću, modernizovanje postojećih kapaciteta, razvoj novih prerađivačkih kapaciteta.
- U cilju prevazilaženja problema koji se odnosi na nedostatak kvalifikovane radne snage potrebno je nastaviti aktivnosti u dijelu praktičnog i dualnog obrazovanja.
- Budući da implementacija standarda u oblasti zaštite životne sredine predstavlja izazov za kompanije iz ovog sektora potrebno je obezbijediti bespovratno finansijsku i stručnu pomoć iz EU fondova.

UNUTRAŠNJA TRGOVINA

- Potrebno je podnijeti inicijativu Centralnoj banci Crne Gore da se informacije o firmama u blokadi objavljuju na dnevnom nivou umjesto mjesečno što je dosadašnja praksa.
- Pojačati inspeksijske kontrole u cilju eliminisanja nelegalne trgovine.
- Staviti van snage Pravilnik o listi proizvoda, načinu isticanja i vrsti objekata u kojima se ističu obavještenja o robi na Brajevom pismu.
- Uspostaviti jednoobraznu primjenu propisa od strane inspeksijskih organa.

SPOLJNA TRGOVINA

- Potrebno je u vladinim politikama dati prioritet izvozu robe, te izraditi cjelovitu strategiju rasta izvoza.
- Nadležni državni organi treba da kreiraju poslovni ambijent koji bi bio stimulativan za kompanije koje su izvozno orjentisane.
- Podsticaj izvoza potrebno je realizovati kroz informisanje izvoznika, savjetodavne usluge, istraživanje i pomoć izvoznicima, edukacije i promotivne aktivnosti.

POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI

- Obezbijediti potpunu primjenu pojednostavljenih postupaka, odnosno omogućiti da se kod »kućnog carinjenja« carinska deklaracija može podnijeti u bilo koje vrijeme i da se odobrenje izdaje na firmu, a ne za robe ili za dio roba. Takođe, potrebno je omogućiti da zastupnici pred carinskim organom mogu biti nosioci pojednostavljenog postupka za svoje klijente gdje bi preuzeli punu odgovornost;
- Uspostaviti sistem zajedničkog obavljanja kontrole (inspeksijskih i carinskih organa), kako bi se skratilo potrebno vrijeme carinjenja, te ubrzao postupak;
- Uložiti dodatni napor na uspostavljanju sistema za bespapirno poslovanje, te razmotriti mogućnost da se samo za pošiljke koje analiza rizika usmjeri na crveni ili

žuti kanal fizički prilaže i prateća dokumentacija uz carinsku deklaraciju, dok bi se za pošiljke na zelenom kanalu dostavljala samo carinska deklaracija u elektronskom obliku, uz obavezu podnosioca da čuva svu prateću dokumentaciju i da je po potrebi dostavi na uvid;

- Ujednačiti tumačenje propisa od strane carinskih službenika kako bi se otklonile nejasnoće, te kako bi privrednici bili u mogućnosti da realno planiraju svoje poslovanje;
- Potrebno je kontinuirano raditi na unapređenju sistema analize rizika svih relevantnih državnih organa kako bi lakše identifikovali pošiljke visokog rizika, čime će se smanjiti broj fizičkih pregleda i povećati efikasnost.

TURIZAM I UGOSTITELJSTVO

- Potrebno je nastaviti aktivnosti na diverzifikaciji ponude, povezati primorje i zaleđe, produžiti sezonu, čime bi i sjever dobio dodatan razvojni impuls.
- U cilju unapređenja smještajnih kapaciteta i kvaliteta turističke ponude potrebno je podsticati investiranje u izgradnju hotela visoke kategorije, te stvarati uslove za unapređenje postojećih smještajnih kapaciteta.
- Nastaviti aktivnosti na realizaciji projekta »Domaći ukusi« u cilju povećanja učesća sektora poljoprivrede u turističkoj ponudi kroz aktivnosti na uvezivanju ponude i tražnje, te kreiranja zajedničkih projekata za obezbjeđivanje kvaliteta, kvantiteta i kontinuiteta ponude domaćih proizvoda.
- Nastaviti aktivnosti na formiranju zajedničkih turističkih proizvoda sa susjedima koji će obogatiti turističku ponudu, te doprinijeti promociji regiona.
- Potrebno je da lokalne turističke organizacije preuzmu destinacijski menadžment odnosno upravljanje i planiranje razvoja destinacije i time doprinesu većem kvalitetu turističke ponude.
- Jedan od najvećih izazova u pripremi turističke sezone svakako je obezbjeđivanje stručne radne snage. Stoga je potrebno sagledati mogućnost uvođenja privremene prijave rada sezonskog radnika, te urediti ambijent i mehanizme u kojim će poslodavci imati dodatni interes da zaposle domaće radnike.
- Potrebno je promovisati mogućnosti sezonskog zapošljavanja, te u skladu sa pozitivnim iskustvom regiona, omogućiti jednostavnije zapošljavanje studenata, koji bi sa studentskim radnim legitimacijama, uz definisanu satnicu, radili kod poslodavca koji bi na njihovu zaradu obračunavao samo porez.
- Sagledati mogućnost pojednostavljenja procedura oko registracije privatnog smještaja (za izdavaoce do 20 kreveta), koji čine preko 70% smještajnih kapaciteta.
- U potpunosti implementirati propise koji će suzbiti buku na otvorenom u blizini smještajnih kapaciteta.
- U pravcu bolje dostupnosti destinacije, potrebno je nastaviti aktivnosti na unapređenju saobraćajne i aerodromske infrastrukture.
- Veća orijentacija prema praktičnom radu i pojačana primjena dualnog sistema obrazovanja, treba da budu među prioritarnim aktivnostima na planu unapređenja stručnog kadra u turizmu.
- Uvesti jedinstvene niže stope PDV-a u svim turističkim objektima za ugostiteljske usluge, bez obzira na kategoriju objekta, čime bi se izbjegao sadašnji povlašćeni položaj koji imaju hoteli visoke kategorije i podstakao razvoj turizma.
- Primijeniti sniženu stopu PDV-a na ski karte, budući da skijališta predstavljaju in-

frastrukturu koja zahtijeva isti tretman kao i usluge javnog prevoza putnika.

- U cilju produženja zimske sezone, razmotriti mogućnost da se zimski raspust produži na februar mjesec.
- U toku odvijanja zimske sezone, omogućiti:
  - nesmetano napajanje električnom energijom zimskih centara;
  - kontinuitet održavanja i čišćenja putne infrastrukture;
  - javni prevoz od grada do skijališta sa preciznim redom vožnje.

SAOBRAĆAJ

- Nastaviti sa poboljšanjem kvaliteta saobraćajne infrastrukture i saobraćajnih usluga u svim vidovima saobraćaja.
- Otpočeti sa realizacijom Programa obnove voznog parka ekološki naprednijim vozilima.
- Intenzivirati aktivnosti u cilju izgradnje Jadransko-jonskog auto puta, zbog strateškog značaja koji bi imao u privrednom razvoju Crne Gore.
- Nastaviti sa suzbijanjem nelojalne konkurencije i sive ekonomije kroz pojačan inspeksijski nadzor i aktiviranje ostalih službi poput carine i policije.
- Obezbijediti finansijske i ekonomske olakšice za kombinovani transport, kako bi se povećalo učešće ove vrste transporta i naglasile komparativne prednosti.
- Stvoriti uslove za realizaciju koncesionih aranžmana i razvoja privrednih društava koja se bave kombinovanim transportom.
- Nastaviti sa razvojem nautičkog turizma, kroz izgradnju i modernizaciju mreže marina sa pratećim sadržajima.
- Nastaviti aktivnosti na modernizaciji crnogorskih aerodroma, kroz poboljšanje nivoa kvaliteta usluga i usklađivanje sa međunarodnim standardima kvaliteta.

INFORMACIONO KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE

- Oformiti stručno tijelo pri Vladi Crne Gore čiji bi zadatak bio da koordinira digitalnom transformacijom.
- U cilju daljeg unapređenja IT sektora potrebno je kreirati programe za osposobljavanje menadžera/marketing specijalista koji će imati dovoljno znanja i vještina za prodaju/ reklamiranje ICT proizvoda i usluga.
- Intenzivirati aktivnosti na suzbijanju nelegalnog poslovanja u ovoj oblasti - stimulaturna politika, posebno u oblasti poreza, olakšice prilikom otvaranja novih kompanija, u cilju uvođenja većeg broja kompanija u legalne tokove, te suzbijanja nelojalne konkurencije.
- Podrška projektima digitalne transformacije (finansijska, edukativna...).
- Raditi na podizanju svijesti menadžmenta kompanija u smislu ulaganja u ICT kao investicije, a ne kao troška.
- Promovisati transfer znanja i tehnologija.
- Za potrebe daljeg napretka u ICT sektoru neophodno je kreirati registre informatičkih rješenja, uz opis funkcionalnosti, tehnologije izrade.
- Kontinuirano raditi na kreiranju i unaprjeđenju eServisa u smjeru G2C. G2B.

(e-zdravlje, e-participacija..).

- Informisati privredu i obezbijediti podršku prilikom apliciranja na projektne pozive.

BANKARSTVO I USLUGE OSIGURANJA

- Povećati kreditiranje privrede posebno imajući u vidu činjenicu da 65% aktive banaka čine krediti, od čega se na privredu odnosi 34% kredita ili 22% aktive (podaci na kraju oktobra tekuće godine).
- Kamatne stope još uvijek su visoke te je potrebno ići u pravcu njihovog smanjenja.
- Smanjiti kamatne stope na kredite koji se daju za refinansiranje duga, jer su relativno visoke (5,54%) što dovodi u pitanje isplativost refinansiranja.
- Povećati pasivne kamatne stope na depozite privrede u bankama koje iznose 0,27%, što je upola manje od kamate koja se plaća na depozite fizičkih lica.
- Razmotriti mogućnost uvođenja novih kreditnih instrumenta za privredu, posebno u dijelu zaštite od valutnih i drugih rizika kod izvoza, finansiranje start-up kompanija, podrške transferu tehnologija i inovacijama (pametna specijalizacija, cirkularna ekonomija).
- Otvoriti posebne kreditne linije za finansiranje izvoza crnogorske privrede kako bi se smanjio disbalans koji postoji u spoljnoj trgovini.

GRAĐEVINARSTVO

- Razmotriti mogućnost i načine za podsticanje supstitucije uvoza građevinskog materijala revitalizacijom postojećih objekata i opreme i nabavkom nove, čime bi se omogućila valorizacija raspoloživih resursa (drvena masa, mineralni resursi).
- Pojačati inspeksijski nadzor u cilju smanjenja sive ekonomije u ovom sektoru.
- U cilju smanjenja broja nezaposlenih, te manjeg angažovanja sezonske radne snage, potrebno je kroz uvođenje novih školskih programa i sistem dualnog obrazovanja, osposobljavati i animirati mlade za rad u građevinskoj djelatnosti.
- U cilju zaštite domaćih proizvođača građevinskih materijala potrebno je veće angažovanje domaćih resursa u realizaciji infrastrukturnih projekata.
- Raditi na animiranju domaćih i inostranih kompanija da strateške projekte realizuju kroz privatno-javno partnerstvo.

KOMUNALNE USLUGE

- U cilju smanjenja gubitaka na vodovodnim mrežama neophodno je raditi na modernizaciji i poboljšanju postojeće i izgradnji nove vodne infrastrukture.
- Potrebno je raditi na podizanju ekološke svijesti građana u dijelu adekvatnog sortiranja otpada i suzbijanja stvaranja divljih deponija.
- Intezivirati aktivnosti usmjerene na smanjenje broja nelegalnih priključaka na vodovodnu mrežu.
- Imajući u vidu da je donijeta odluka o osnivanju Eko fonda, neophodno je preduzeti dalje korake ka obezbjeđivanju pune operativnosti ove institucije, a samim tim i raspoloživosti fondova za zaštitu životne sredine.

MALA I SREDNJA PREDUZEĆA

- Potrebno je nastaviti aktivnosti u pravcu olakšavanja pristupa finansijama za MMSP i korišćenju novih instrumenata.
- Unaprijediti nefinansijsku podršku MMSP, razvijati savjetodavne usluge i obuke u cilju podizanja potrebnih znanja i vještina.
- Nastaviti sa aktivnostima na razvoju klastera (posebno u sektorima metalopre-
rade, tekstilne i drvene industrije) kako bi se doprinijelo jačanju konkurentnosti
MMSP.
- Unaprijediti poslovni ambijent putem formiranja biznis zona, tehnoloških parko-
va, poslovnih inkubatora i sl.

OBRAZOVANJE

- Nastaviti implementaciju i promociju dualnog sistema obrazovanja kod učenika
i privrednika.
- Nastaviti modularizaciju stručnog obrazovanja.
- Uraditi nove obrazovne programe u skladu sa potrebama tržišta rada.
- Osavremeniti proces učenja i na što bolji način iskoristiti mogućnosti koje pruža-
ju nove digitalne tehnologije.

TRŽIŠTE RADA

- Neophodno je u kontinuitetu raditi na smanjenju opterećenja po osnovu rada na
način koji bi bio prihodno neutralan (proširenje poreske baze), čime bi se moglo
uticati na povećanje plata zaposlenih sa jedne i oslobađanje sredstava poslodav-
cima za potencijalna nova zapošljavanja i investicije sa druge strane.
- Eliminirati nelojalnu konkurenciju u slučaju neformalnog rada - neprijavlivanja
radnika, nezakonitog obračunavanja zarada i neizmirenja pripadajućih poreza i
doprinosa. S tim u vezi, potrebno je sprovesti intezivne aktivnosti u borbi protiv
sive ekonomije što će doprinijeti stvaranju fer uslova poslovanja, proširenju po-
reske osnovice, te povećanju poreskih prihoda.
- Pored visine poreza i doprinosa, na obim sive ekonomije utiču kaznena politi-
ka i efikasnost inspekcijских službi. Veliki broj poslodavaca smatra da su koristi
od neformalnog zapošljavanja veće od rizika, bilo da se radi o kaznenoj mjeri ili
vjerovatnoći da će uopšte biti kažnjeni. S tim u vezi, potrebno je jačati kapacite-
te nadležnih inspekcijских organa i insistirati na većoj transparentnosti njihovog
rada, čime bi se dodatno destimulisalo neformalno poslovanje.
- Pored represivnih mjera u sprovođenju poreske politike, potrebno je raditi i na
unapređivanju »poreskog morala« i spremnosti obveznika da dobrovoljno izmi-
ruju poreske obaveze. S obzirom da ovo u velikoj mjeri zavisi od dostupnosti i
kvaliteta dobara koje država pruža, unapređenje efikasnosti javnog sektora va-
žno je za ostvarivanje ovog cilja.

8

PRILOZI

Prilog 1: **Realne stope rasta (u procentima)**

	Projekcije		
	2018.	2019.	2020.
Ekonomije svijeta	3,6	3,0	3,4
Napredne ekonomije	2,3	1,7	1,7
USA	2,9	2,4	2,1
Eurozona	1,9	1,2	1,4
Njemačka	1,5	0,5	1,2
Francuska	1,7	1,2	1,3
Italija	0,9	0,0	0,5
Španija	2,6	2,2	1,8
Japan	0,8	0,9	0,5
Velika Britanija	1,4	1,2	1,4
Kanada	1,9	1,5	1,8
Ostale napredne ekonomije	2,6	1,6	2,0
Ekonomije u ekspanziji i razvoju	4,5	3,9	4,6
Zajednica nezavisnih država	2,3	1,1	1,9
Rusija	6,4	5,9	6,0
Ekonomije u ekspanziji i razvoju (Azija)	6,6	6,1	5,8
Kina	6,8	6,1	7,0
Indija	5,2	4,8	4,9
ASEAN-5	3,1	1,8	2,5
Ekonomije u ekspanziji i razvoju (Evropa)	2,8	0,2	3,0
Turska	5,1	4,0	3,1
Poljska	4,1	4,0	3,5
Rumunija	4,9	4,6	3,3
Mađarska	3,1	3,7	3,2
Bugarska	4,3	3,5	4,0
Srbija	2,6	3,0	2,7
Hrvatska	2,7	3,2	3,4
Makedonija	3,6	2,8	2,6
Bosna i Hercegovina	4,9	3,0	2,5
Crna Gora	1,0	0,2	1,8
Latinska Amerika i Karibi	1,1	0,9	2,0
Brazil	2,0	0,4	1,3
Meksiko	1,6	0,5	2,7
Bliski Istok, Sjeverna Afrika, Afganistan i Pakistan	2,4	0,2	2,2
Saudijska Arabija	3,2	3,2	3,6
Podsaharska Afrika	1,9	2,3	2,5
Nigerija	0,8	0,7	1,1
Južna Afrika	2,2	1,5	1,6
Evropska Unija	3,6	3,0	3,4

Izvor: IMF, World Economic Outlook, oktobar 2019

Prilog 2: **Robna razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (u milionima eura)**

	I-IX 2018.		I-IX 2019.	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
Ukupno CG	1.890,4	291,2	1.949,6	300,5
Ukupno poljoprivreda	410,6	34,7	439,6	32,7
Ukupno 24 glave carinske tarife	410,0	31,0	439,0	30,1
Učešće poljoprivrede %	21,7	11,9	22,6	10,9
Žive životinje	18,2	0,1	20,3	0,1
Meso i klanični proizvodi	59,9	5,0	64,6	6,1
- goveđe	13,9	0,0	15,1	0,0
- svinjsko	32,5	0,0	34,5	0,2
- ovčije ili kozje	0,7	0,0	0,7	0,0
- živinsko	11,0	0,0	12,5	0,0
- sušeno meso	1,5	5,0	1,5	5,9
Ribe	11,1	0,0	11,9	0,1
Mlijeko, jaja, med	36,2	0,2	38,1	0,1
Proizvodi životinjskog porijekla	0,3	0,0	0,5	0,0
Drveće i cvijće	4,1	0,1	5,5	0,2
Povrće	15,6	3,3	18,7	1,4
Voće	24,2	3,3	25,0	3,2
Kafa, čaj, začini	8,2	0,0	9,0	0,1
Žitarice	6,8	0,0	5,9	0,0
Proizvodi mlinske industrije	12,7	0,0	15,0	0,0
Uljano sjemenje	2,9	0,4	2,5	0,3
Šelak, gume	0,1	0,0	0,1	0,0
Materijali za pletarstvo	0,0	0,0	0,0	0,0
Masnoće	12,5	0,1	9,1	0,2
Prerađevine	22,4	2,4	22,3	2,9
-mesne	17,9	2,4	16,9	2,9
-riblje	4,4	0,0	5,4	0,0
Šećer i proizvodi	7,0	0,0	6,9	0,1
Kakao i proizvodi	15,0	1,4	16,2	1,2
Proizvodi na bazi žitarica	31,6	0,4	33,7	0,5
Proizvodi od voća i povrća	14,2	0,1	15,4	0,1
Razni proizvodi za ishranu	33,2	0,3	38,0	0,2
Pića, alkoholi i sirće	52,7	12,2	54,9	10,4
- voda	25,9	0,3	25,7	0,3
-gazirani sokovi	6,7	0,0	7,4	0,0
- pivo	7,3	3,3	8,2	2,8
- vino	6,0	7,5	6,3	6,4
- rakije, viski i ostalo	6,9	1,2	7,3	0,9
Stočna hrana	14,1	0,3	14,6	1,3
Duvan i proizv. duvana	7,0	1,5	10,7	1,6
Ostalo	0,6	3,7	0,6	2,6

Izvor: MONSTAT

Prilog 3: Pregled aktivnih poslovnih subjekata po opštinama u 2018. godini

<i>R.br.</i>	<i>Opština</i>	<i>Broj poslovnih subjekata</i>	<i>% učešća</i>
1.	Andrijevica	75	0,2
2.	Berane	547	1,7
3.	Petnjica	27	0,1
4.	Bijelo Polje	1.172	3,5
5.	Bar	3092	9,2
6.	Budva	4.541	13,4
7.	Cetinje	747	2,2
8.	Danilovgrad	581	1,7
9.	Herceg Novi	2.467	7,3
10.	Kolašin	230	0,7
11.	Kotor	1.368	4,0
12.	Mojkovac	159	0,5
13.	Nikšić	1.990	5,9
14.	Podgorica	12.556	37,1
15.	Plav	113	0,3
16.	Gusinje	30	0,1
17.	Pljevlja	617	1,8
18.	Plužine	34	0,1
19.	Rožaje	609	1,8
20.	Šavnik	39	0,1
21.	Tivat	1.573	4,7
22.	Ulcinj	1.101	3,3
23.	Žabljak	144	0,4
	Ukupno	33.812	100,00

Izvor: MONSTAT

Prilog 4: Pregled broja privrednih subjekata, zaposlenih, prihoda, zarada, ostvarenih dobitaka i gubitaka po opštinama

Izvor: Finansijski iskazi za 2018. godinu dobijeni od Poreske uprave Crne Gore

Pregled broja privrednih subjekata po opštinama

	Broj subjekata	0-1 zap.	2-5 zap.	6-50 zap.	51-100 zap.	101-150 zap.	151-200 zap.	201-250 zap.	preko 250 zap.
Podgorica	7,866	4,227	2,387	1,079	70	40	20	6	37
Danilovgrad	348	178	106	53	9	2	0	0	0
Nikšić	1,372	669	471	207	14	2	4	2	3
Cetinje	385	218	111	53	3	0	0	0	0
Centralna regija	9,971	5292	3075	1392	96	44	24	8	40
% centralna regija	45.3%	43.4%	45.2%	52.0%	60.0%	72.1%	66.7%	80.0%	74.1%
Andrijevica	56	30	16	10	0	0	0	0	0
Berane	368	201	119	39	7	2	0	0	0
Bijelo Polje	730	398	225	99	4	1	1	0	2
Gusinje	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Kolašin	156	70	65	20	1	0	0	0	0
Mojkovac	91	39	38	13	0	0	1	0	0
Plav	98	55	34	8	1	0	0	0	0
Petnjica	2	1	1	0	0	0	0	0	0
Rožaje	388	239	107	40	2	0	0	0	0
Plužine	27	12	11	4	0	0	0	0	0
Šavnik	25	15	8	2	0	0	0	0	0
Zabljak	78	39	28	11	0	0	0	0	0
Pljevlja	485	240	176	60	4	2	2	0	1
Sjeverna regija	2,505	1,340	828	306	19	5	4	0	3
% sjeverna regija	11.4%	11.0%	12.2%	11.4%	11.9%	8.2%	11.1%	0.0%	5.6%
Bar	2,014	1,123	657	219	9	2	1	0	3
Budva	3,196	2,133	792	251	8	3	1	2	6
H.Novi	1,606	897	504	187	13	4	0	0	1
Kotor	932	442	353	125	7	1	4	0	0
Tivat	1,166	685	338	133	6	1	2	0	1
Ulcinj	599	278	255	63	2	1	0	0	0
Južna regija	9,513	5,558	2,899	978	45	12	8	2	11
% južna regija	43.3%	45.6%	42.6%	36.5%	28.1%	19.7%	22.2%	20.0%	20.4%
UKUPNO	21.989	12,190	6,802	2,676	160	61	36	10	54

Pregled broja zaposlenih po opštinama i veličini privrednih subjekata

	Broj zaoslenih	0-1 zap.	2-5 zap.	6-50 zap.	51-100 zap.	101-150 zap.	151-200 zap.	201-250 zap.	preko 250 zap.
Podgorica	62,495	4,081	6,808	15,031	4,965	4,881	3,427	1,261	22,041
Danilovgrad	2,159	175	313	770	653	248	0	0	0
Nikšić	8,985	663	1,364	2,898	917	222	637	442	1,842
Cetinje	1,483	218	324	743	198	0	0	0	0
Centralna regija	75,122	5,137	8,809	19,442	6,733	5,351	4,064	1,703	23,883
% centralna regija	60.1	43.5	45.1	53.7	60.4	72.0	66.1	78.8	77.9
Andrijevića	225	30	46	149	0	0	0	0	0
Berane	1,773	200	338	485	463	287	0	0	0
Bijelo Polje	3,987	389	641	1,268	284	127	152	0	1,126
Gusinje	1	1		0	0	0	0	0	0
Kolašin	607	67	208	258	74	0	0	0	0
Mojkovac	482	39	105	158	0	0	180	0	0
Plav	277	52	92	73	60	0	0	0	0
Petnjica	5	1	4	0	0	0	0	0	0
Rožaje	1,150	229	293	485	143	0	0	0	0
Plužine	108	11	35	62	0	0	0	0	0
Šavnik	89	15	23	51	0	0	0	0	0
Zabljak	292	37	87	168	0	0	0	0	0
Pljevlja	3,136	215	508	789	230	270	378	0	746
Sjeverna regija	12,132	1,286	2,380	3,946	1,254	684	710	0	1,872
% sjeverna regija	9.7	10.9	12.2	10.9	11.2	9.2	11.6	0.0	6.1
Bar	7,650	1,091	1,905	2,712	579	281	159	0	923
Budva	12,132	2,027	2,286	3,306	478	248	345	457	2,985
H.Novi	6,963	890	1,443	2,340	1,036	523	0	0	731
Kotor	4,544	426	1,029	1,813	467	109	700	0	0
Tivat	4,331	669	946	1,729	456	106	168	0	257
Ulcinj	2,197	274	734	911	146	132	0	0	0
Južna regija	37,817	5,377	8,343	12,811	3,162	1,399	1,372	457	4,896
% južna regija	30.2	45.6	42.7	35.4	28.4	18.8	22.3	21.2	16.0
UKUPNO	125,071	11,800	19,532	36,199	11,149	7,434	6,146	2,160	30,651
% u ukup. broju zaposlenih	100.0	9.4	15.6	29.0	8.9	5.9	4.9	1.7	24.6

Pregled ostvarenih prihoda po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Ukupni prihodi</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Podgorica	5,223,830,398	323,386,089	482,579,733	1,575,906,328	405,719,205	558,662,126	426,485,036	61,223,197	1,389,868,684
Danilovgrad	173,948,214	17,330,219	11,403,506	73,517,024	67,402,420	4,295,045	0	0	0
Nikšić	900,482,814	23,911,744	77,632,201	243,764,127	131,937,866	8,564,170	43,620,397	41,459,108	329,593,201
Cetinje	125,868,195	8,722,678	25,585,506	74,529,147	17,030,864	0	0	0	0
Centralna regija	6,424,129,621	373,350,730	597,200,946	1,967,716,626	622,090,355	571,521,341	470,105,433	102,682,305	1,719,461,885
% centralna regija	72.9	70.2	60.9	67.3	73.0	76.3	82.7	82.8	82.4
Andrijevića	10,731,592	1,558,282	2,785,668	6,387,642	0	0	0	0	0
Berane	56,282,669	4,094,513	11,437,731	24,843,330	13,456,046	2,451,049	0	0	0
Bijelo Polje	263,323,041	9,619,453	21,164,209	78,696,318	9,643,609	6,301,516	12,323,180	0	125,574,756
Gusinje	15,120			0	0	0	0	0	0
Kolašin	21,096,062	2,632,073	7,091,011	8,800,403	2,572,575	0	0	0	0
Mojkovac	22,258,383	1,839,288	4,220,485	10,311,276	0	0	5,887,334	0	0
Plav	8,724,533	1,374,817	4,314,412	2,589,223	446,081	0	0	0	0
Petnjica	81,194	19,525	61,669	0	0	0	0	0	0
Rožaje	50,320,208	6,840,679	8,855,644	22,034,843	12,589,042	0	0	0	0
Plužine	2,189,801	105,531	1,096,458	987,812	0	0	0	0	0
Šavnik	3,411,210	156,644	2,041,521	1,213,045	0	0	0	0	0
Zabljak	7,044,622	1,132,544	1,693,598	4,218,480	0	0	0	0	0
Pljevlja	129,667,289	4,400,670	16,589,224	30,007,159	9,080,598	20,465,681	5,900,961	0	43,222,996
Sjeverna regija	575,145,724	33,774,019	81,351,630	190,089,531	47,787,951	29,218,246	24,111,475	0	168,797,752
% sjeverna regija	6.5	6.3	8.3	6.5	5.6	3.9	4.2	0.0	8.1
Bar	330,772,031	22,266,676	69,199,092	140,398,857	35,721,279	36,445,831	4,891,776	0	21,848,520
Budva	516,687,996	37,641,991	95,873,039	188,307,349	23,611,702	7,525,557	6,789,793	21,303,113	135,635,452
H.Novi	317,045,975	24,428,639	31,613,343	118,246,565	51,951,518	79,594,247	0	0	11,211,663
Kotor	267,949,157	8,973,555	28,542,324	140,278,430	19,747,633	15,098,302	55,308,913	0	0
Tivat	280,342,122	24,938,374	44,968,749	128,045,435	43,497,031	2,590,674	7,043,536	0	29,258,323
Ulcinj	102,112,032	6,784,787	32,361,918	48,990,508	7,263,702	6,711,117	0	0	0
Južna regija	1,814,909,313	125,034,022	302,558,465	764,267,144	181,792,865	147,965,728	74,034,018	21,303,113	197,953,958
% južna regija	20.6	23.5	30.8	26.2	21.3	19.8	13.0	17.2	9.5
UKUPNO	8,814,184,658	532,158,771	981,111,041	2,922,073,301	851,671,171	748,705,315	568,250,926	123,985,418	2,086,213,595
% u ukup. prihodu	100.0	6.0	11.1	33.2	9.7	8.5	6.4	1.4	23.7

Pregled bruto zarada po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Bruto zarade</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Podgorica	479,250,517	20,823,239	33,315,923	96,850,108	40,712,095	41,442,393	36,641,123	13,870,490	195,595,146
Danilovgrad	11,867,953	890,756	1,087,517	4,338,584	4,474,413	1,076,683	0	0	0
Nikšić	57,728,458	2,503,413	5,549,591	14,868,283	11,142,835	2,706,734	3,459,693	-2,834,097	20,332,006
Cetinje	7,331,174	642,080	1,129,030	3,969,213	1,590,851	0	0	0	0
Centralna regija	556,178,102	24,859,488	41,082,061	120,026,188	57,920,194	45,225,810	40,100,816	11,036,393	215,927,152
% centralna regija	66.0	52.8	49.2	58.5	62.1	72.3	70.3	71.2	77.5
Andrijevica	1,008,439	115,752	176,283	716,404	0	0	0	0	0
Berane	7,864,135	632,092	1,280,893	2,115,292	2,034,287	1,801,571	0	0	0
Bijelo Polje	17,713,139	1,390,049	2,197,704	5,176,621	1,524,523	451,529	886,821	0	6,085,892
Gusinje	3,820	3,820	0	0	0	0	0	0	0
Kolašin	2,899,871	202,094	1,064,379	1,333,564	299,834	0	0	0	0
Mojkovac	3,339,573	217,485	490,886	673,255	0	0	1,957,947	0	0
Plav	1,265,339	178,004	372,394	328,180	386,761	0	0	0	0
Petnjica	24,507	3,890	20,617	0	0	0	0	0	0
Rožaje	5,127,883	774,825	984,090	2,450,121	918,847	0	0	0	0
Plužine	533,664	36,747	112,034	384,883	0	0	0	0	0
Šavnik	385,669	40,441	113,432	231,796	0	0	0	0	0
Zabljak	1,236,297	134,612	349,243	752,442	0	0	0	0	0
Pljevlja	22,385,120	584,176	1,475,369	3,642,649	1,294,134	3,387,855	2,654,770	0	9,346,166
Sjeverna regija	63,787,456	4,313,987	8,637,324	17,805,207	6,458,386	5,640,955	5,499,538	0	15,432,058
% sjeverna regija	7.6	9.2	10.3	8.7	6.9	9.0	9.6	0.0	5.5
Bar	38,812,343	2,640,017	6,087,830	13,496,576	4,233,707	1,270,853	1,563,932	0	9,519,428
Budva	76,571,413	9,100,162	9,140,759	17,600,534	4,628,238	1,437,030	2,629,107	4,471,881	27,563,666
H.Novi	40,846,172	1,839,706	6,306,706	13,550,436	6,741,601	6,551,852	0	0	5,855,871
Kotor	23,768,135	1,473,259	4,175,224	9,169,744	3,921,467	692,932	4,335,509	0	0
Tivat	31,859,641	1,977,400	5,693,340	9,911,665	6,158,520	1,066,721	2,901,577	0	4,150,418
Ulcinj	10,844,175	897,253	2,448,346	3,580,052	3,243,470	675,054	0	0	0
Južna regija	222,701,879	17,927,797	33,852,205	67,309,007	28,927,003	11,694,442	11,430,125	4,471,881	47,089,383
% južna r.	26.4	38.1	40.5	32.8	31.0	18.7	20.0	28.8	17
UKUPNO	842,667,437	47,101,272	83,571,590	205,140,402	93,305,583	62,561,207	57,030,479	15,508,274	278,448,593
% u ukup.br. zap.	100.0	5.6	9.9	24.3	11.1	7.4	6.8	1.8	33.0

Pregled ostvarene dobiti po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Ukupna dobit</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Broj firmi - dobit</i>
Podgorica	354,506,865	43,228,713	46,560,567	104,934,679	27,428,208	34,474,475	37,248,947	5,917,085	54,714,182	3,523
Danilovgrad	13,888,556	1,006,178	1,477,768	4,286,041	6,145,994	972,575	0	0	0	147
Nikšić	79,498,230	1,415,079	4,950,549	20,044,694	3,976,692	37,346	1,059,860	3,910,409	44,103,601	618
Cetinje	2,943,208	298,903	1,060,106	1,475,828	108,371	0	0	0	0	178
Centralna regija	450,836,859	45,948,873	54,048,990	130,741,242	37,659,265	35,484,396	38,308,807	9,827,494	98,817,783	4,466
% centralna reg.	70.5	64.3	61.4	65.8	67.5	81.8	87.8	67.5	79.5	54.7
Andrijevica	837,740	136,037	154,005	547,698	0	0	0	0	0	28
Berane	2,445,329	257,812	503,218	1,072,742	611,557	0	0	0	0	162
Bijelo Polje	6,172,914	592,602	811,987	2,253,615	208,894	338,389	216,388	0	1,751,039	365
Gusinje	0			0	0	0	0	0	0	162
Kolašin	2,147,206	372,770	669,837	474,592	630,007	0	0	0	0	365
Mojkovac	1,307,879	109,018	496,001	339,775	0	0	363,085	0	0	65
Plav	258,277	13,744	225,853	18,680	0	0	0	0	0	47
Petnjica	1,533	1,533	0	0	0	0	0	0	0	20
Rožaje	3,136,203	733,627	701,156	1,534,789	166,631	0	0	0	0	146
Plužine	74,598	8,680	62,453	3,465	0	0	0	0	0	13
Šavnik	209,587	2,392	186,117	21,078	0	0	0	0	0	8
Zabljak	475,086	93,896	129,018	252,172	0	0	0	0	0	26
Pljevlja	11,795,470	285,577	769,748	1,334,502	1,268,302	1,552,513	0	0	6,584,828	151
Sjeverna regija	28,861,822	2,607,688	4,709,393	7,853,108	2,885,391	1,890,902	579,473	0	8,335,867	1,031
% sjeverna reg.	4.5	3.7	5.4	4.0	5.2	4.4	1.3	0.0	6.7	12.6
Bar	23,936,222	2,304,385	4,143,860	12,852,836	3,146,450	1,210,362	178,930	0	99,399	541
Budva	67,084,257	11,757,627	12,671,889	17,804,649	2,021,325	943,864	159,836	4,737,536	16,987,531	657
H.Novi	22,265,479	3,312,828	3,819,956	6,524,626	5,545,480	3,004,434	0	0	58,155	546
Kotor	18,961,262	1,083,577	2,913,403	7,752,998	2,324,800	457,915	4,428,569	0	0	308
Tivat	20,880,884	3,723,360	3,261,033	11,790,594	2,100,294	5,603	0	0	0	354
Ulcinj	6,863,931	679,876	2,455,849	3,247,606	74,843	405,757	0	0	0	264
Južna regija	159,992,035	22,861,653	29,265,990	59,973,309	15,213,192	6,027,935	4,767,335	4,737,536	17,145,085	2,670
% južna regija	25.0	32.0	33.2	30.2	27.3	13.9	10.9	32.5	13.8	32.7
UKUPNO	639,690,716	71,418,214	88,024,373	198,567,659	55,757,848	43,403,233	43,655,615	14,565,030	124,298,735	8,167
% u ukup.dobiti	100.0	11.2	13.8	31.0	8.7	6.8	6.8	2.3	19.4	-

Pregled ostvarenih gubitaka po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Ukupni gubitak</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Broj firmi - gubitak</i>
Podgorica	-139,680,869	-50,487,855	-33,101,345	-32,977,084	-10,760,781	-4,482,248	-688,953	0	-7,182,603	2,818
Danilovgrad	-1,373,228	-498,550	-416,947	-457,731	0	0	0	0	0	93
Nikšić	-13,715,518	-3,867,601	-1,271,860	-4,078,395	-224,816	0	0	0	-4,272,846	379
Cetinje	-3,586,681	-456,051	-1,234,138	-1,319,467	-577,025	0	0	0	0	123
Centralna regija	-158,356,296	-55,310,057	-36,024,290	-38,832,677	-11,562,622	-4,482,248	-688,953	0	-11,455,449	3,413
% centralna reg.	46.2	49.8	50.9	48.4	70.2	79.2	6.4	0.0	23.8	43.5
Andrijevica	-216,690	-77,192	-20,759	-118,739	0	0	0	0	0	25
Berane	-2,094,158	-426,614	-370,417	-153,372	-163,365	-980,390	0	0	0	154
Bijelo Polje	-2,359,490	-1,115,415	-1,022,780	-221,295	0	0	0	0	0	249
Gusinje	0			0	0	0	0	0	0	69
Kolašin	-1,420,033	-417,628	-119,245	-883,160	0	0	0	0	0	249
Mojkovac	-641,777	-157,797	-70,641	-413,339	0	0	0	0	0	69
Plav	-251,518	-78,377	-61,715	-111,426	0	0	0	0	0	24
Petnjica	0	0	0	0	0	0	0	0	0	34
Rožaje	2,148,888	-1,212,455	-407,734	-515,960	-12,739	0	0	0	0	158
Plužine	-15,489	-8,680	-5,509	-1,429	0	0	0	0	0	6
Šavnik	-403,883	-28,735	-10,628	-364,520	0	0	0	0	0	13
Zabljak	-397,402	-147,337	-140,198	-109,867	0	0	0	0	0	29
Pljevlja	-6,968,989	-414,447	-741,414	-1,156,094	-195,933	-195,886	-4,265,215	0	0	206
Sjeverna regija	-12,620,541	-4,084,677	-2,971,040	-4,049,201	-372,037	-1,176,276	-4,265,215	0	0	967
% sjeverna reg.	3.7	3.7	4.2	5.0	2.3	20.8	39.7	0.0	0.0	12.3
Bar	-42,540,136	-7,436,523	-3,646,249	-6,022,345	-2,667,143	0	0	0	-22,767,876	845
Budva	-59,647,613	-27,971,932	-13,205,904	-12,181,926	-560,137	0	0	0	-5,727,714	1,069
H.Novi	-21,120,241	-4,692,966	-3,724,650	-12,652,496	-50,129	0	0	0	0	764
Kotor	-14,665,541	-4,853,978	-472,391	-4,260,443	-157,159	0	-671,570	0	0	386
Tivat	-30,450,116	-5,680,863	-8,869,499	-1,692,014	-966,923	0	-5,116,057	0	-8,124,760	410
Ulcinj	-3,650,285	-1,024,227	-1,877,859	-622,895	-125,304	0	0	0	0	0
Južna regija	-172,073,932	-51,660,489	-31,796,552	-37,432,119	-4,526,795	0	-5,787,627	0	-36,620,350	3,474
% južna regija	50.2	46.5	44.9	46.6	27.5	0.0	53.9	0.0	76.2	44.2
UKUPNO	-343,050,769	-111,055,223	-70,791,882	-80,313,997	-16,461,454	-5,658,524	-10,741,795	0	-48,075,799	7,854
% u ukup.dobiti	100.0	32.4	20.6	23.4	4.8	1.6	3.1	0.0	14.0	-

Prilog 5: Pregled podataka o broju privrednih subjekata, prihodima, zaradama, zaposlenima po sektorima djelatnosti i jedinicama lokalne samouprave

Izvor: Finansijski iskazi za 2018. godinu dobijeni od Poreske uprave Crne Gore

Pregled podataka o privrednim subjektima u Crnoj Gori po sektorima

	Broj priv. subj.	0-1 zap.	2-5 zap.	6-50 zap.	51-100 zap.	101-250 zap.	preko 250 zap.	Prihodi	Prihodi - učešće %	Bruto ispl. zarade	Broj zap.	Zap. - učešće %
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	240	149	56	34	0	0	1	70,444,453	0.8%	12,543,637	1,385	1.1%
Vađenje ruda i kamena	58	28	17	8	1	3	1	100,642,030	1.1%	17,247,302	1,433	1.1%
Prerađivačka industrija	1.661	825	517	293	14	11	1	722,320,160	8.2%	47,349,801	9,520	7.5%
Snabd. el. energijom gasom i parom	75	52	10	11	0	0	2	410,484,261	4.7%	38,690,299	2,586	2.1%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	91	41	17	14	7	10	2	86,308,896	1.0%	29,918,167	3,203	2.6%
Građevinarstvo	2,446	1,454	641	315	23	12	1	1,049,109,609	11.9%	60,684,242	11,326	9.1%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	6,120	3,142	2,172	735	33	25	13	3,695,494,782	41.9%	183,898,087	34,141	27.3%
Saobraćaj i skladištenje	1,143	529	401	178	19	7	9	759,301,275	8.6%	93,337,574	11,452	9.2%
Usluge smještaja i ishrane	2,589	1,056	1,062	435	28	5	3	476,486,221	5.4%	76,605,135	14,136	11.3%
Informisanje i komunikacije	880	625	144	96	7	6	2	365,960,228	4.2%	51,492,253	4,441	3.6%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	166	74	49	26	3	9	5	239,210,091	2.7%	69,466,950	3,738	3.0%
Poslovanje nekretninama	898	723	142	33	0	0	0	51,488,996	0.6%	11,757,020	1,471	1.2%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	3379	2199	889	278	11	2	0	373,939,151	4.2%	55,643,656	8,503	6.8%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	1188	692	340	127	8	10	11	253,000,826	2.9%	61,160,576	12,006	9.6%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	6	2	2	2	0	0	0	1,852,646	0.0%	784,023	52	0.0%
Obrazovanje	70	43	20	7	0	0	0	4,779,257	0.1%	1,191,935	187	0.1%
Zdravstvena i socijalna zaštita	33	13	14	4	0	1	1	18,182,136	0.2%	6973143	981	0.8%
Umjetnost, zabava i rekreacija	321	193	75	43	2	5	3	109,800,969	1.2%	17,203,169	2,909	2.3%
Ostale uslužne djelatnosti	625	350	235	37	3	0	0	25,378,671	0.3%	6720468	1,601	1.3%
UKUPNO	21.989	12,190	6,803	2,676	159	106	55	8,814,184,658	100%	842,667,437	125,071	100%

Podgorica

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	60	44	11	4	0	1	0	38,522,601	0.7%	9,498,625	758	1.2%
Vađenje ruda i kamena	20	9	10	1	0	0	0	9,764,012	0.2%	1,217,395	60	0.1%
Prerađivačka industrija	523	251	171	94	3	4		306,935,305	5.9%	18,985,379	2,868	4.6%
Snabd. el. energijom gasom i parom	37	26	5	5	0	0	1	101,336,334	1.9%	21,605,088	1,468	2.3%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	24	16	5	1		1	1	18,882,714	0.4%	6,763,775	689	1.1%
Građevinarstvo	809	449	205	138	10	7	0	556,360,458	10.7%	27,248,565	4,798	7.7%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	2,356	1,137	831	336	23	18	11	2,695,791,784	51.6%	125,045,689	20,505	32.8%
Saobraćaj i skladištenje	342	152	118	52	8	6	6	351,297,456	6.7%	54,407,837	6,420	10.3%
Usluge smještaja i ishrane	647	284	253	98	9	3	0	102,389,131	2.0%	15,327,311	3,406	5.5%
Informisanje i komunikacije	455	312	67	64	4	6	2	344,239,027	6.6%	46,232,488	3,301	5.3%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	111	38	34	22	3	9	5	236,388,332	4.5%	68,801,258	3,639	5.8%
Poslovanje nekretninama	238	195	35	8	0	0	0	27,022,719	0.5%	3,553,196	366	0.6%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	1,431	890	381	152	6	2	0	250,819,288	4.8%	33,891,351	4,263	6.8%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	376	182	120	59	1	5	9	118,040,764	2.3%	34,673,298	7,485	12.0%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	3	1	2		0	0	0	1,770,375	0.0%	759,278	46	0.1%
Obrazovanje	32	18	10	4	0	0	0	1,841,292	0.0%	445,709	89	0.1%
Zdravstvena i socijalna zaštita	15	4	8	3	0	0	0	1,977,219	0.0%	226,391	74	0.1%
Umjetnost, zabava i rekreacija	117	67	26	16	2	5	1	51,390,139	1.0%	7,745,335	1,563	2.5%
Ostale uslužne djelatnosti	270	153	96	20	1	0	0	9,061,448	0.2%	2,822,549	697	1.1%
UKUPNO	7,866	4,228	2,388	1,077	70	67	36	5,223,830,398	100%	479,250,517	62,495	100%

Danilovgrad

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	11	10	1	0	0	0	0	325,788	0.2%	95,953	14	0.7%
Vađenje ruda i kamena	1	1	0	0	0	0	0	-3,860	0.0%	3,457	1	0.0%
Prerađivačka industrija	58	26	16	13	2	1	0	35,534,538	20.4%	2,858,203	566	22.4%
Snabd. el. energijom gasom i parom	1	0	0	1	0	0	0	544,759	0.3%	453,918	21	1.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	1	0	0	0	1	0	0	1,403,112	0.8%	730,542	69	3.4%
Građevinarstvo	51	27	11	9	4	0	0	59,212,352	34.0%	2,679,457	431	21.0%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	109	53	37	17	2	0	0	58,894,902	33.9%	2,634,804	529	25.8%
Saobraćaj i skladištenje	26	11	12	2	0	1	0	11,364,515	6.5%	1,393,215	234	11.4%
Usluge smještaja i ishrane	31	16	13	2	0	0	0	1,559,056	0.9%	221,573	76	3.7%
Informisanje i komunikacije	6	3	1	2	0	0	0	299,076	0.2%	120,028	21	1.0%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	27	14	9	4	0	0	0	3,632,957	2.1%	508,048	116	5.6%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	12	7	4	1	0	0	0	940,843	0.5%	81,202	51	2.5%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	678	1	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	2	2	0	0	0	0	0	9,545	0.0%	3,480	2	0.1%
Ostale uslužne djelatnosti	11	7	2	2	0	0	0	230,631	0.1%	83,395	27	1.3%
UKUPNO	348	178	106	53	9	2	0	173,948,214	100%	11,867,953	2,159	100%

Nikšić

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	37	18	10	9	0	0	0	11,370,915	1.26%	799,368	150	1.67%
Vađenje ruda i kamena	16	9	3	3	0	1	0	7,625,054	0.85%	2,381,209	182	2.03%
Prerađivačka industrija	173	79	49	38	3	3	1	154,374,301	17.14%	4,924,830	1909	21.25%
Snabd. el. energijom gasom i parom	1	0	0	0	0	0	1	303,855,914	33.74%	15,953,778	990	11.02%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	12	4	5	3	0	0	0	9,511,305	1.06%	314,679	48	0.53%
Građevinarstvo	141	64	50	23	2	2	0	68,370,326	7.59%	5,282,031	1010	11.24%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	477	242	171	60	3	1	0	157,660,672	17.51%	9,789,660	2089	23.25%
Saobraćaj i skladištenje	132	64	40	27	1	0	0	140,733,987	15.63%	8,325,665	589	6.56%
Usluge smještaja i ishrane	119	40	61	16	2	0	0	16,005,019	1.78%	2,251,461	459	5.11%
Informisanje i komunikacije	28	22	2	3	1	0	0	1,885,466	0.21%	882,050	118	1.31%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	6	3	3	0	0	0	0	169,650	0.02%	25,092	9	0.10%
Poslovanje nekretninama	10	10	0	0	0	0	0	960,001	0.11%	21,640	9	0.10%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	124	60	45	18	1	0	0	13,676,727	1.52%	2,226,121	391	4.35%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	44	26	10	5	1	1	1	11,172,166	1.24%	4,208,769	919	10.23%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.00%	0	0	0.00%
Obrazovanje	3	2	1	0	0	0	0	101,734	0.01%	8,489	4	0.04%
Zdravstvena i socijalna zaštita	2	1	1	0	0	0	0	6,319	0.00%	9,966	3	0.03%
Umjetnost, zabava i rekreacija	17	9	7	1	0	0	0	1,662,241	0.18%	156,370	49	0.55%
Ostale uslužne djelatnosti	30	16	13	1	0	0	0	1,341,017	0.15%	167,280	57	0.63%
UKUPNO	1,372	669	471	207	14	8	3	900,482,814	100%	57,728,458	8,985	100%

Cetinje

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3	1	1	1	0	0	0	120,371	0.1%	30,011	11	0.7%
Vađenje ruda i kamena	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	3244	1	0.1%
Prerađivačka industrija	65	34	12	18	1	0	0	31,379,855	24.9%	1,547,040	351	23.7%
Snabd. el. energijom gasom i parom	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	2	0	0	0	2	0	0	3,156,648	2.5%	1,378,436	142	9.6%
Građevinarstvo	24	15	7	2	0	0	0	7,592,310	6.0%	204,199	63	4.3%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	158	93	50	15	0	0	0	63,639,148	50.6%	2,384,784	484	32.6%
Saobraćaj i skladištenje	33	17	10	6	0	0	0	13,215,770	10.5%	509,247	146	9.8%
Usluge smještaja i ishrane	33	14	16	3	0	0	0	2,303,193	1.8%	260,910	88	5.9%
Informisanje i komunikacije	11	10	0	1	0	0	0	299,041	0.2%	147,836	24	1.6%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	1	1	0	0	0	0	0	60	0.0%	53	1	0.1%
Poslovanje nekretninama	7	7	0	0	0	0	0	25,669	0.0%	20,706	7	0.5%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	20	9	8	3	0	0	0	1,490,529	1.2%	373,448	66	4.5%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	15	10	4	1	0	0	0	1,647,747	1.3%	153,717	33	2.2%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	6	2	1	3	0	0	0	975,410	0.8%	302,061	57	3.8%
Ostale uslužne djelatnosti	6	4	2	0	0	0	0	22,444	0.0%	15,482	9	0.6%
UKUPNO	385	218	111	53	3	0	0	125,868,195	100.0%	7,331,174	1483	100.0%

Andrijevića

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4	2	1	1	0	0	0	477,272	4.5%	105,997	14	6.2%
Vađenje ruda i kamena	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Prerađivačka industrija	14	7	4	3	0	0	0	4,495,589	41.9%	322,855	91	40.4%
Snabd. el. energijom gasom i parom	6	4	0	2	0	0	0	879,408	8.2%	82,308	16	7.1%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	2	0	0	2	0	0	0	521,182	4.9%	278,229	37	16.5%
Građevinarstvo	2	2	0	0	0	0	0	555,134	5.2%	7,071	2	0.9%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	19	10	8	1				3,523,578	32.8%	162,489	43	19.1%
Saobraćaj i skladištenje	1	0	1	0	0	0	0	129,317	1.2%	6,914	2	0.9%
Usluge smještaja i ishrane	4	3	1	0	0	0	0	13,927	0.1%	18,534	5	2.2%
Informisanje i komunikacije	1	0	0	1	0	0	0	77,261	0.7%	0	10	4.4%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	1	1	0	0	0	0	0	9,084	0.1%	354	1	0.4%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	1	1	0	0	0	0	0	32,471	0.3%	12,660	1	0.4%
Ostale uslužne djelatnosti	1	0	1	0	0	0	0	17,369	0.2%	11,028	3	1.3%
UKUPNO	56	30	16	10	0	0	0	10,731,592	100.0%	1,008,439	225	100%

Berane

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4	1	2	1	0	0	0	253,211	0.5%	61,744	16	0.9%
Vađenje ruda i kamena	1	0	0	0	0	1	0	1,366,448	2.4%	934,940	142	8.0%
Prerađivačka industrija	28	14	8	4	2	0	0	9,093,967	16.2%	786,725	201	11.3%
Snabd. el. energijom gasom i parom	2	0	1	1	0	0	0	419,747	0.8%	33,869	8	0.5%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	3	1	2	0	0	0	0	329,668	0.6%	60,385	9	0.5%
Građevinarstvo	32	17	12	2	1	0	0	2,728,522	4.9%	242,920	130	7.3%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	102	59	32	11	0	0	0	10,449,125	18.6%	1,021,414	277	15.6%
Saobraćaj i skladištenje	13	11	1	1	0	0	0	305,811	0.5%	130,689	31	1.8%
Usluge smještaja i ishrane	71	40	24	6	1	0	0	6,189,343	11.0%	1,082,554	251	14.2%
Informisanje i komunikacije	21	12	8	0	1	0	0	3,621,285	6.4%	614,213	126	7.1%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	4	2	0	2	0	0	0	512,078	0.9%	57,697	15	0.9%
Poslovanje nekretninama	12	9	2	1	0	0	0	295,556	0.5%	85,480	25	1.4%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	42	23	15	3	1	0	0	9,520,439	16.9%	513,017	143	8.1%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	21	6	9	5	0	1	0	9,305,022	16.5%	1,475,538	278	15.7%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	1	1	0	0	0	0	0	4,202	0.0%	1,504	1	0.1%
Obrazovanje	2	1	1	0	0	0	0	9,840	0.0%	9,243	5	0.3%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	4	2	1	1	0	0	0	236,689	0.4%	42,399	15	0.9%
Ostale uslužne djelatnosti	5	2	1	1	1	0	0	1,641,716	2.9%	709,804	100	5.6%
UKUPNO	368	201	119	39	7	2	0	56,282,669	100%	7,864,135	1,773	100%

Bijelo Polje

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	9	7	2	0	0	0	0	840,211	0.3%	59,149	20	0.5%
Vađenje ruda i kamena	1	0	0	1	0	0	0	1,008,627	0.4%	29,886	10	0.3%
Prerađivačka industrija	58	30	19	8	1	0	0	8,318,432	3.2%	1,031,629	250	6.3%
Snabd. el. energijom gasom i parom	4	3	1	0	0	0	0	572,202	0.2%	66,614	21	0.5%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	4	3	1	0	0	0	0	104,987	0.0%	41,282	8	0.2%
Građevinarstvo	47	27	13	7	0	0	0	9,454,034	3.6%	650,350	149	3.7%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	215	108	76	29	0	1	1	93,990,424	35.7%	5,605,027	1,283	32.2%
Saobraćaj i skladištenje	27	15	9	2	0	0	1	76,656,672	29.1%	3,724,828	686	17.2%
Usluge smještaja i ishrane	117	62	36	19	0	0	0	21,341,151	8.1%	1,818,813	451	11.3%
Informisanje i komunikacije	33	19	9	5	0	0	0	2,999,276	1.1%	286,020	88	2.2%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	14	10	4		0	0	0	588,553	0.2%	72,796	19	0.5%
Poslovanje nekretninama	21	17	2	2	0	0	0	1,113,065	0.4%	161,432	37	0.9%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	109	59	36	13	1	0	0	14,267,977	5.4%	1,270,477	374	9.4%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	43	24	11	5	2	1	0	25,457,562	9.7%	2,457,745	481	12.1%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	3,974	1	0.0%
Obrazovanje	5	1	4	0	0	0	0	855,874	0.3%	66,161	23	0.6%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	12	9	1	2	0	0	0	133,177	0.1%	81,001	24	0.6%
Ostale uslužne djelatnosti	10	3	4	3	0	0	0	5,620,817	2.1%	285,955	62	1.6%
UKUPNO	730	398	228	96	4	2	2	263,323,041	100%	17,713,139	3,987	100%

Kolašin

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8	1	5	2	0	0	0	2,096,295	9.9%	230,965	62	10.2%
Vađenje ruda i kamena	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Prerađivačka industrija	19	8	4	6	1	0	0	7,304,518	34.6%	602,765	169	27.8%
Snabd. el. energijom gasom i parom	7	6	1	0	0	0	0	-39,081	-0.2%	27,774	8	1.3%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	5	2	1	2	0	0	0	814,554	3.9%	373,381	53	8.7%
Građevinarstvo	13	11	2	0	0	0	0	519,734	2.5%	63,122	16	2.6%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	33	13	16	4	0	0	0	5,265,657	25.0%	436,969	95	15.7%
Saobraćaj i skladištenje	7	6	1	0	0	0	0	235,984	1.1%	36,314	9	1.5%
Usluge smještaja i ishrane	36	10	22	4	0	0	0	2,800,425	13.3%	708,975	114	18.8%
Informisanje i komunikacije	1	0	1	0	0	0	0	16,641	0.1%	10,037	2	0.3%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	3	3	0	0	0	0	0	0	0.0%	8,885	3	0.5%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	11	3	8	0	0	0	0	573,258	2.7%	91,422	29	4.8%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	8	5	2	1	0	0	0	614,298	2.9%	46,063	20	3.3%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	2	1	0	1	0	0	0	874,188	4.1%	256,103	21	3.5%
Ostale uslužne djelatnosti	3	1	2	0	0	0	0	19,591	0.1%	7,096	6	1.0%
UKUPNO	156	70	65	20	1	0	0	21,096,062	100.0%	2,899,871	607	100.0%

Mojkovac

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1	0	0	1	0	0	0	299,058	1.3%	29,321	8	1.7%
Vađenje ruda i kamena	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Prerađivačka industrija	17	6	7	3	0	1	0	10,581,591	47.5%	2,286,193	249	51.7%
Snabd. el. energijom gasom i parom	1	1	0	0	0	0	0	288,315	1.3%	6,986	1	0.2%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Građevinarstvo	7	4	3	0	0	0	0	739,777	3.3%	25,428	10	2.1%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	39	18	15	6	0	0	0	8,482,877	38.1%	696,319	143	29.7%
Saobraćaj i skladištenje	9	3	5	1	0	0	0	502,002	2.3%	108,183	26	5.4%
Usluge smještaja i ishrane	9	3	5	1	0	0	0	428,665	1.9%	79,848	28	5.8%
Informisanje i komunikacije	2	1	1	0	0	0	0	60,266	0.3%	14,300	3	0.6%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	2	1	0	1	0	0	0	203,357	0.9%	42,808	8	1.7%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	3	2	1	0	0	0	0	197,381	0.9%	19,251	4	0.8%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	1	0	1	0	0	0	0	475,094	2.1%	30,936	2	0.4%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Ostale uslužne djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
UKUPNO	91	39	38	13	0	1	0	22,258,383	100%	3,339,573	482	100%

Plav

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3	3	0	0	0	0	0	1,969	0.0%	8,318	3	1.1%
Vađenje ruda i kamena	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	3,820	1	0.4%
Prerađivačka industrija	9	6	2	1	0	0	0	854,630	9.8%	82,985	22	7.9%
Snabd. el. energijom gasom i parom	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	2	0	0	1	1	0	0	607,539	7.0%	458,685	70	25.3%
Građevinarstvo	11	9	2	0	0	0	0	960,487	11.0%	61,280	18	6.5%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	37	18	15	4	0	0	0	5,143,128	59.0%	382,829	91	32.9%
Saobraćaj i skladištenje	12	7	4		0	0	0	453,193	5.2%	81,589	21	7.6%
Usluge smještaja i ishrane	16	8	7	1	0	0	0	361,695	4.1%	110,575	36	13.0%
Informisanje i komunikacije	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	4	1	3	0	0	0	0	160,576	1.8%	59,575	11	4.0%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	1	1	0	0	0	0	0	8,009	0.1%	3,480	1	0.4%
Ostale uslužne djelatnosti	2	1	1	1	0	0	0	173,307	2.0%	12,203	3	1.1%
UKUPNO	98	55	34	8	1	0	0	8,724,533	100.0%	1,265,339	277	100.0%

Rožaje

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	15	9	3	3	0	0	0	3,276,217	6.5%	464,279	71	6.2%
Vađenje ruda i kamena	2	0	1	1	0	0	0	2,742,942	5.5%	76,643	19	1.7%
Prerađivačka industrija	135	85	37	13	0	0	0	8,530,927	17.0%	1,106,533	327	28.4%
Snabd. el. energijom gasom i parom	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	3	1		1		0	0	1,153,164	2.3%	916,937	120	10.4%
Građevinarstvo	28	16	11	1	1	0	0	2,372,715	4.7%	254,498	65	5.7%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	108	76	22	9	1	0	0	24,249,758	48.2%	1,171,096	279	24.3%
Saobraćaj i skladištenje	42	20	19	3	0	0	0	5,908,287	11.7%	333,197	101	8.8%
Usluge smještaja i ishrane	19	9	9	1	0	0	0	312,541	0.6%	110,398	43	3.7%
Informisanje i komunikacije	3	2	1		0	0	0	11,800	0.0%	12,855	4	0.3%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	23	15	3	5	0	0	0	1,263,752	2.5%	360,588	68	5.9%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	2	1	0	1	0	0	0	180,898	0.4%	45,681	14	1.2%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	1	1	0	0	0	0	0	10,618	0.0%	4,182	1	0.1%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	3	1		2		0	0	194,073	0.4%	254,633	34	3.0%
Ostale uslužne djelatnosti	4	3	1		0	0	0	112,516	0.2%	16,363	4	0.3%
UKUPNO	388	239	107	40	2	0	0	50,320,208	100.0%	5,127,883	1,150	100.0%

Plužine

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1	0	0	1	0	0	0	346,289	15.8%	66,677	20	18.5%
Vađenje ruda i kamena	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Prerađivačka industrija	1	1	0	0	0	0	0	27,921	1.3%	3,942	1	0.9%
Snabd. el. energijom gasom i parom	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	1	0	0	1	0	0	0	361,057	16.5%	173,054	25	23.2%
Građevinarstvo	1	0	1	0	0	0	0	110,410	5.0%	17,056	5	4.6%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	5	0	5	0	0	0	0	710,225	32.4%	47,670	15	13.9%
Saobraćaj i skladištenje	3	2	1	0	0	0	0	71,888	3.3%	16,341	4	3.7%
Usluge smještaja i ishrane	10	6	3	1	0	0	0	266,357	12.2%	80,084	24	22.2%
Informisanje i komunikacije	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	1	0	0	1	0	0	0	186,307	8.5%	112,741	9	8.3%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	3	2	1	0	0	0	0	109,347	5.0%	16,099	5	4.6%
Ostale uslužne djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
UKUPNO	27	12	11	4	0	0	0	2,189,801	100%	533,664	108	100%

Šavnik

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2	2	0	0	0	0	0	12,146	0.4%	4,428	2	2.3%
Vađenje ruda i kamena	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Prerađivačka industrija	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	1	1.1%
Snabd. el. energijom gasom i parom	1	1	0	0	0	0	0	-3,860	-0.1%	2,316	1	1.1%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	2	0	0	2	0	0	0	1,213,045	35.6%	231,796	51	57.3%
Građevinarstvo	2	1	1	0	0	0	0	1,458,624	42.8%	13,034	3	3.4%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	6	3	3	0	0	0	0	373,323	10.9%	61,531	13	14.6%
Saobraćaj i skladištenje	3	3	0	0	0	0	0	9,373	0.3%	7,912	3	3.4%
Usluge smještaja i ishrane	5	3	2	0	0	0	0	194,659	5.7%	37,128	9	10.1%
Informisanje i komunikacije	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	3	1	2	0	0	0	0	153,900	4.5%	27,524	6	6.7%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Ostale uslužne djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
UKUPNO	25	15	8	2	0	0	0	3,411,210	100%	385,669	89	100%

Žabljak

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2	1	1	0	0	0	0	61,845	0.9%	27,852	5	1.7%
Vađenje ruda i kamena	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Prerađivačka industrija	12	7	4	1	0	0	0	1,176,867	16.7%	87,618	25	8.6%
Snabd. el. energijom gasom i parom	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Građevinarstvo	4	3	0	1	0	0	0	1,092,261	15.5%	61,147	12	4.1%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	15	8	7	0	0	0	0	433,209	6.2%	109,303	27	9.3%
Saobraćaj i skladištenje	1	1	0	0	0	0	0	3,049	0.0%	3,583	1	0.3%
Usluge smještaja i ishrane	27	9	11	7	0	0	0	3,282,161	46.6%	580,993	158	54.1%
Informisanje i komunikacije	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Poslovanje nekretninama	3	2	0	1	0	0	0	355,245	5.0%	245,469	33	11.3%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	5	3	2	0	0	0	0	213,619	3.0%	37,899	8	2.7%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	3	2	1	0	0	0	0	116,689	1.7%	4,518	4	1.4%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	1	1	0	0	0	0	0	258	0.0%	0	1	0.3%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	5	2	2	1	0	0	0	309,419	4.4%	77,915	18	6.2%
Ostale uslužne djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
UKUPNO	78	39	28	11	0	0	0	7,044,622	100%	1,236,297	292	100%

Pljevlja

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	15	7	3	5	0	0	0	1,437,866	1.1%	231,406	47	1.5%
Vađenje ruda i kamena	3		1			1	1	62,373,443	48.1%	11,904,621	893	28.5%
Prerađivačka industrija	77	41	17	17	1	1	0	17,688,023	13.6%	2,877,850	572	18.3%
Snabd. el. energijom gasom i parom	1	0	0	1	0	0	0	402,555	0.3%	234,172	33	1.1%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	3	1	0	0	0	1	1	3,537,797	2.7%	2,159,372	312	10.0%
Građevinarstvo	36	18	12	4	2	0	0	10,572,074	8.2%	884,479	203	6.5%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	202	105	80	17	0	0	0	25,076,830	19.3%	1,654,176	524	16.7%
Saobraćaj i skladištenje	34	14	14	6	0	0	0	3,481,530	2.7%	334,967	106	3.4%
Usluge smještaja i ishrane	61	22	35	4	0	0	0	2,294,735	1.8%	472,845	189	6.0%
Informisanje i komunikacije	6	3	1	2	0	0	0	515,876	0.4%	336,496	44	1.4%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%			0.0%
Poslovanje nekretninama	2	1	0	1	0	0	0	336,348	0.3%	169,537	25	0.8%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	19	12	7	0	0	0	0	512,747	0.4%	121,101	34	1.1%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	8	6	1	1	0	0	0	605,337	0.5%	316,616	47	1.5%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	1	0	1	0	0	0	0	11,102	0.0%	4,868	2	0.1%
Umjetnost, zabava i rekreacija	6	3	1	2	0	0	0	338,292	0.3%	215,744	27	0.9%
Ostale uslužne djelatnosti	11	7	3	0	1	0	0	482,734	0.4%	466,870	73	2.3%
UKUPNO	485	240	176	60	4	3	2	129,667,289	100%	22,385,120	3,131	100%

Bar

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	14	11	2	1	0	0	0	633,209	0.2%	141,502	27	0.4%
Vađenje ruda i kamena	4	3	0	0	1	0	0	14,807,734	4.5%	544,340	95	1.2%
Prerađivačka industrija	124	57	45	22	0	0	0	19,414,431	5.9%	1785555	453	5.9%
Snabd. el. energijom gasom i parom	2	2	0	0	0	0	0	0	0.0%	25323	2	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	8	4	1	1	0	1	1	11,019,458	3.3%	3999531	451	5.9%
Građevinarstvo	211	127	60	23	1	0	0	29,380,757	8.9%	2008402	700	9.2%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	546	287	195	61	0	3	0	136,752,228	41.3%	7662882	1931	25.2%
Saobraćaj i skladištenje	154	65	57	27	3	0	2	68,558,267	20.7%	12491431	1374	18.0%
Usluge smještaja i ishrane	276	107	119	48	2	0	0	22,772,264	6.9%	4183442	1134	14.8%
Informisanje i komunikacije	77	58	15	4	0	0	0	2,687,336	0.8%	563031	178	2.3%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	7	7	0	0	0	0	0	36,714	0.0%	27426	7	0.1%
Poslovanje nekretninama	94	80	14	0	0	0	0	2,193,046	0.7%	240749	108	1.4%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	256	165	72	19	0	0	0	10,470,714	3.2%	1734085	534	7.0%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	124	81	36	6	1	0	0	6,337,013	1.9%	1485055	347	4.5%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	5	3	2	0	0	0	0	393,551	0.1%	31001	10	0.1%
Zdravstvena i socijalna zaštita	3	3	0	0	0	0	0	12,690	0.0%	8247	3	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	34	21	8	5	0	0	0	3,442,269	1.0%	1069417	149	1.9%
Ostale uslužne djelatnosti	75	42	31	2	0	0	0	1,860,350	0.6%	810924	147	1.9%
UKUPNO	2,014	1123	657	219	8	4	3	330,772,031	100%	38,812,343	7650	100%

Budva

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	11	8	2	1	0	0	0	679,167	0.1%	94,256	28	0.1%
Vađenje ruda i kamena	2	2		0	0	0	0	11,093	0.0%	3,775	2	0.0%
Prerađivačka industrija	78	46	26	6	0	0	0	6,587,285	1.3%	928,097	178	1.2%
Snabd. el. energijom gasom i parom	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	1,955	1	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	3	1	0	0	0	2	0	12,684,582	2.5%	4,861,473	423	6.3%
Građevinarstvo	482	336	113	31	2	0	0	77,684,730	15.0%	5,776,588	1,367	7.5%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	639	400	194	43	1	0	1	105,942,948	20.5%	7,642,825	1,766	10.0%
Saobraćaj i skladištenje	94	54	26	13	1	0	0	14,274,632	2.8%	1,915,873	369	2.5%
Usluge smještaja i ishrane	488	221	168	92	2	2	3	164,595,263	31.9%	27,354,121	4,009	35.7%
Informisanje i komunikacije	95	81	8	5	1	0	0	3,882,327	0.8%	1,037,382	214	1.4%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	7	3	3	1	0	0	0	586,993	0.1%	334,222	16	0.4%
Poslovanje nekretninama	213	175	33	5	0	0	0	3,707,232	0.7%	1,705,657	322	2.2%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	723	573	126	24	0	0	0	27,480,616	5.3%	8,174,461	1,093	10.7%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	243	158	61	21	1	1	1	48,729,319	9.4%	9,698,062	1,384	12.7%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	5	4	1	0	0	0	0	195,255	0.0%	43,332	9	0.1%
Zdravstvena i socijalna zaštita	3	3	0	0	0	0	0	4,725	0.0%	6,485	3	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	40	23	9	6	0	0	2	48,445,347	9.4%	6,513,348	813	8.5%
Ostale uslužne djelatnosti	69	44	22	3	0	0	0	1,196,482	0.2%	479,501	135	0.6%
UKUPNO	3,196	2,133	792	251	8	5	7	516,687,996	100%	76,571,413	12,132	100%

Herceg Novi

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8	6	1	1	0	0	0	2,668,557	0.8%	79,046	25	0.4%
Vađenje ruda i kamena	1	0	1	0	0	0	0	267,468	0.1%	53,048	4	0.1%
Prerađivačka industrija	107	56	34	17	0	0	0	28,549,171	9.0%	1,278,966	375	5.4%
Snabd. el. energijom gasom i parom	2	2	0	0	0	0	0	0	0.0%	6,109	2	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	4	2	0	0	0	2	0	7,366,229	2.3%	2,806,397	287	4.1%
Građevinarstvo	206	122	49	34	0	1	0	87,662,616	27.7%	5,575,456	760	10.9%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	352	189	124	38	1	0	0	73,505,774	23.2%	4,531,198	1144	16.4%
Saobraćaj i skladištenje	58	25	18	11	4	0	0	27,577,373	8.7%	4,788,854	570	8.2%
Usluge smještaja i ishrane	238	86	103	45	4	0	0	30,509,661	9.6%	5,666,333	1245	17.9%
Informisanje i komunikacije	88	66	19	3	0	0	0	1,701,254	0.5%	467,186	153	2.2%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	9	7	2	0	0	0	0	581,745	0.2%	56,477	14	0.2%
Poslovanje nekretninama	102	68	24	10	0	0	0	7,843,078	2.5%	3,233,738	259	3.7%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	226	139	70	15	2	0	0	23,378,384	7.4%	2,941,085	659	9.5%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	86	57	19	8	2	0	0	6,149,754	1.9%	1,579,483	369	5.3%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	1	0	1	0	0	0	0	78,069	0.0%	19,267	4	0.1%
Obrazovanje	10	6	2	2	0	0	0	1,356,875	0.4%	573,887	39	0.6%
Zdravstvena i socijalna zaštita	7	2	3	0	0	1	1	15,896,346	5.0%	6,560,276	862	12.4%
Umjetnost, zabava i rekreacija	31	22	7	2	0	0	0	740,134	0.2%	314,789	67	1.0%
Ostale uslužne djelatnosti	70	42	27	1	0	0	0	1,213,487	0.4%	314,577	125	1.8%
UKUPNO	1,606	897	504	187	13	4	1	317,045,975	100%	40,846,172	6,963	100%

Kotor

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	19	12	5	2	0	0	0	6,563,377	2.5%	401,670	81	1.8%
Vađenje ruda i kamena	3	1	1	1	0	0	0	518,682	0.2%	50,138	13	0.3%
Prerađivačka industrija	50	20	19	10	0	1	0	48,467,546	18.1%	4,304,515	468	10.3%
Snabd. el. energijom gasom i parom	2	2	0	0	0	0	0	87,009	0.0%	7,716	2	0.0%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	4	1	1	0	1	1	0	7,809,048	2.9%	2,558,612	240	5.3%
Građevinarstvo	91	67	19	3	1	1	0	21,932,643	8.2%	77,411	426	9.4%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	252	97	115	37	1	2	0	114,561,185	42.8%	7,000,370	1343	29.6%
Saobraćaj i skladištenje	64	21	28	13	2	0	0	30,576,930	11.4%	3,074,984	480	10.6%
Usluge smještaja i ishrane	145	38	70	35	2	0	0	22,449,664	8.4%	3,092,756	803	17.7%
Informisanje i komunikacije	14	10	3	1	0	0	0	604,919	0.2%	192,321	32	0.7%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	3	1	1	1	0	0	0	310,042	0.1%	49,797	11	0.2%
Poslovanje nekretninama	58	42	15	1	0	0	0	1,763,817	0.7%	498,908	93	2.1%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	110	64	36	10	0	0	0	5,929,465	2.2%	1,119,061	262	5.8%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	77	46	23	8	0	0	0	4,707,571	1.8%	911,126	180	4.0%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	2	2	0	0	0	0	0	1,805	0.0%	1,107	2	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	2	0	1	1	0	0	0	273,735	0.1%	156,910	34	0.8%
Umjetnost, zabava i rekreacija	14	10	4	0	0	0	0	223,737	0.1%	42,590	19	0.4%
Ostale uslužne djelatnosti	22	8	12	2	0	0	0	1,167,982	0.4%	228,143	55	1.2%
UKUPNO	932	442	353	125	7	5	0	267,949,157	100.0%	23,768,135	4544	100.0%

Tivat

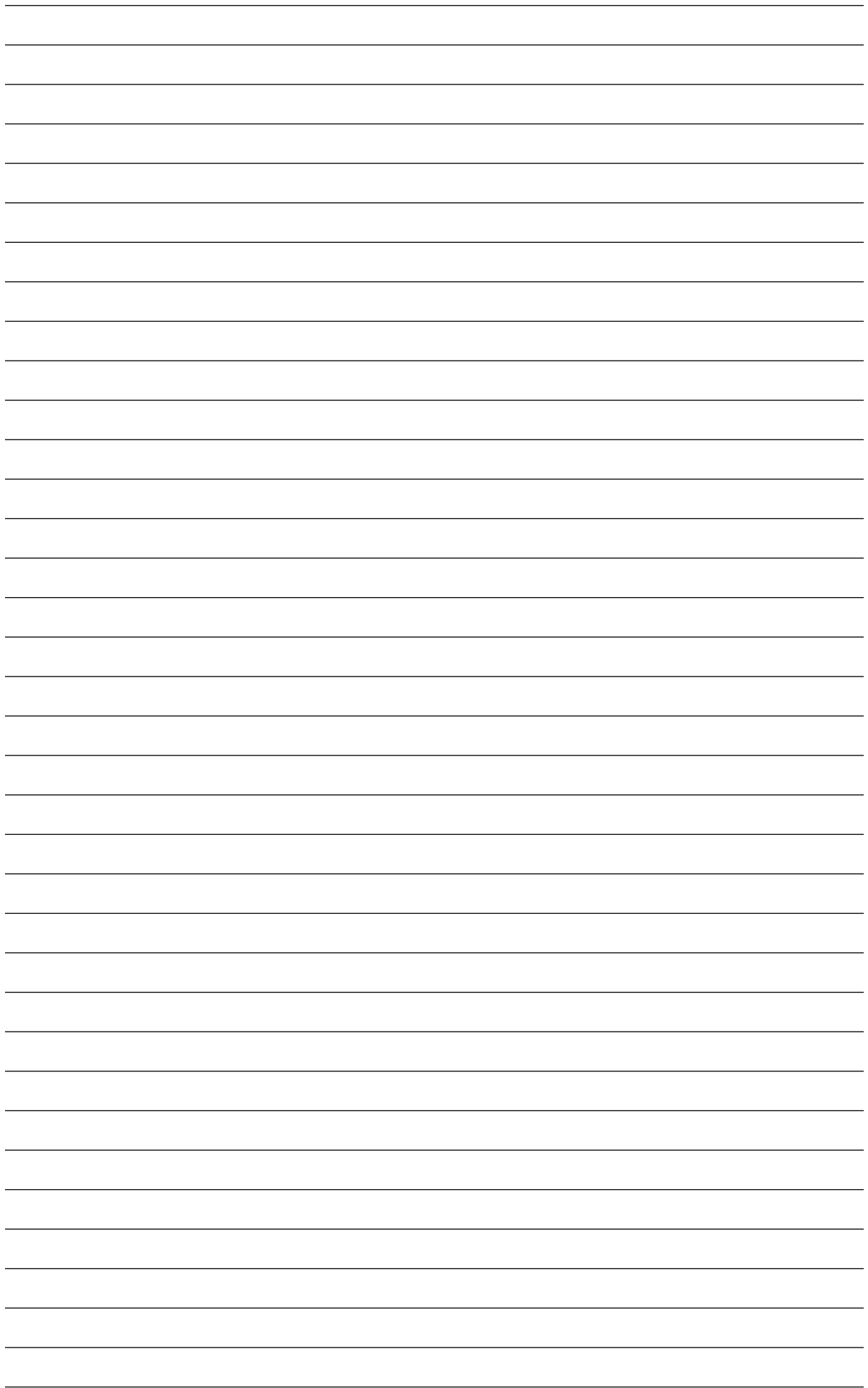
	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8	3	5	0	0	0	0	291,499	0.1%	92,570	16	0.4%
Vađenje ruda i kamena	1	0	0	1	0	0	0	157,875	0.1%	39,196	9	0.2%
Prerađivačka industrija	52	25	18	9	0	0	0	11,284,582	4.0%	898,677	229	5.3%
Snabd. el. energijom gasom i parom	6	4	2	0	0	0	0	2,140,959	0.8%	173,655	10	0.2%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	8	5	1	0	1	1	0	5,832,807	2.1%	1,811,601	169	3.9%
Građevinarstvo	172	93	46	31	1		1	100,753,836	35.9%	8,948,740	967	22.3%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	254	132	94	28	0	0	0	55,563,401	19.8%	2,819,793	730	16.9%
Saobraćaj i skladištenje	67	28	28	11	0	0	0	12,307,923	4.4%	1,467,567	230	5.3%
Usluge smještaja i ishrane	105	38	31	32	4	0	0	57,606,769	20.5%	7,638,191	923	21.3%
Informisanje i komunikacije	28	19	6	3	0	0	0	2,345,974	0.8%	371,949	88	2.0%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	3	1	2	0	0	0	0	35,924	0.0%	26,607	6	0.1%
Poslovanje nekretninama	124	107	15	2	0	0	0	5,021,685	1.8%	1,723,272	158	3.6%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	189	137	43	9	0	0	0	8,641,554	3.1%	1,744,691	330	7.6%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	104	70	29	4	0	1	0	16,872,458	6.0%	3,793,150	348	8.0%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	3	3	0	0	0	0	0	12,155	0.0%	8,146	3	0.1%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	13	9	3	1	0	0	0	448,111	0.2%	59,461	27	0.6%
Ostale uslužne djelatnosti	29	12	15	2	0	0	0	1,024,610	0.4%	242,375	86	2.0%
UKUPNO	1,166	686	338	133	6	2	1	280,342,122	100%	31,859,641	4,329	100%

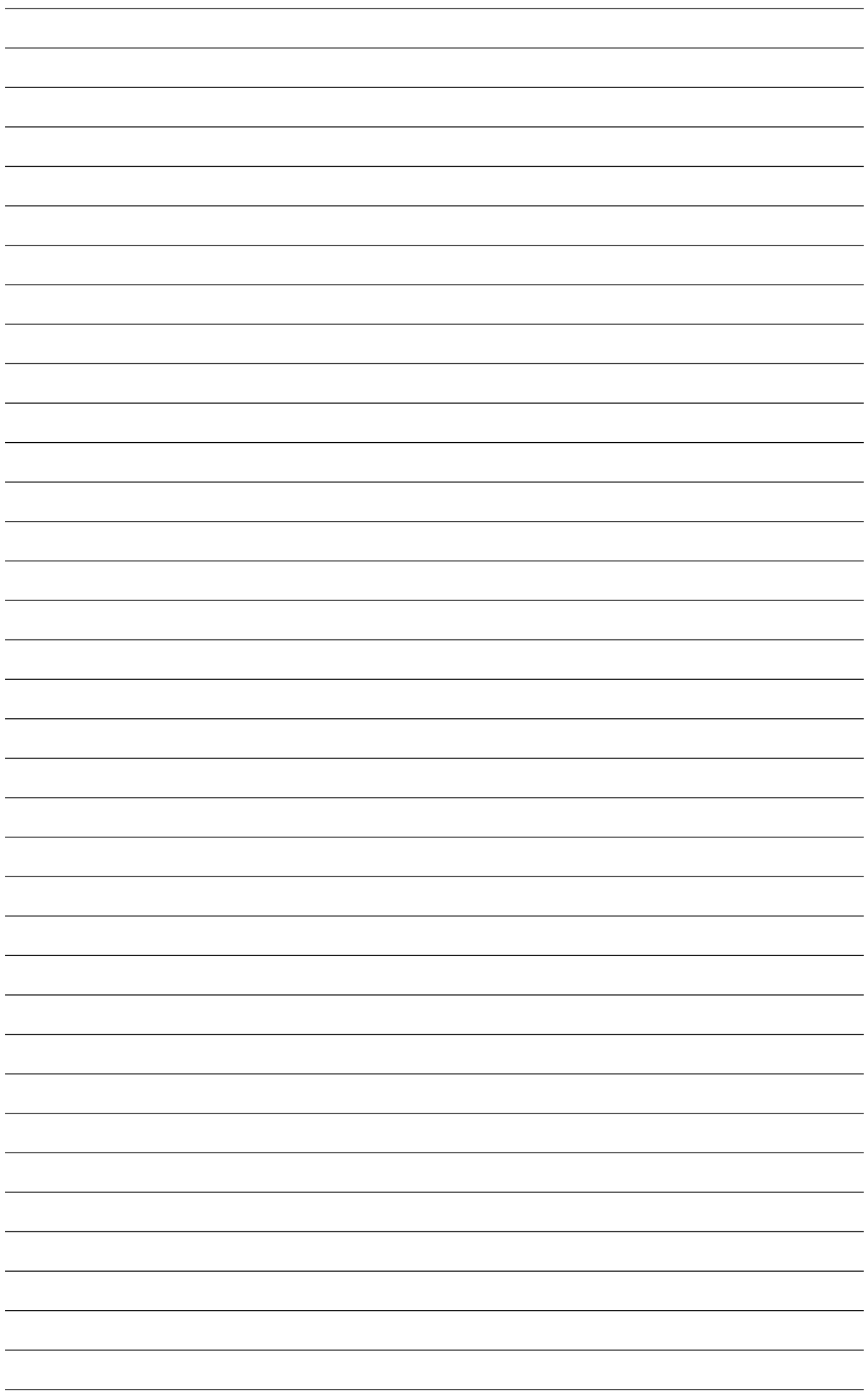

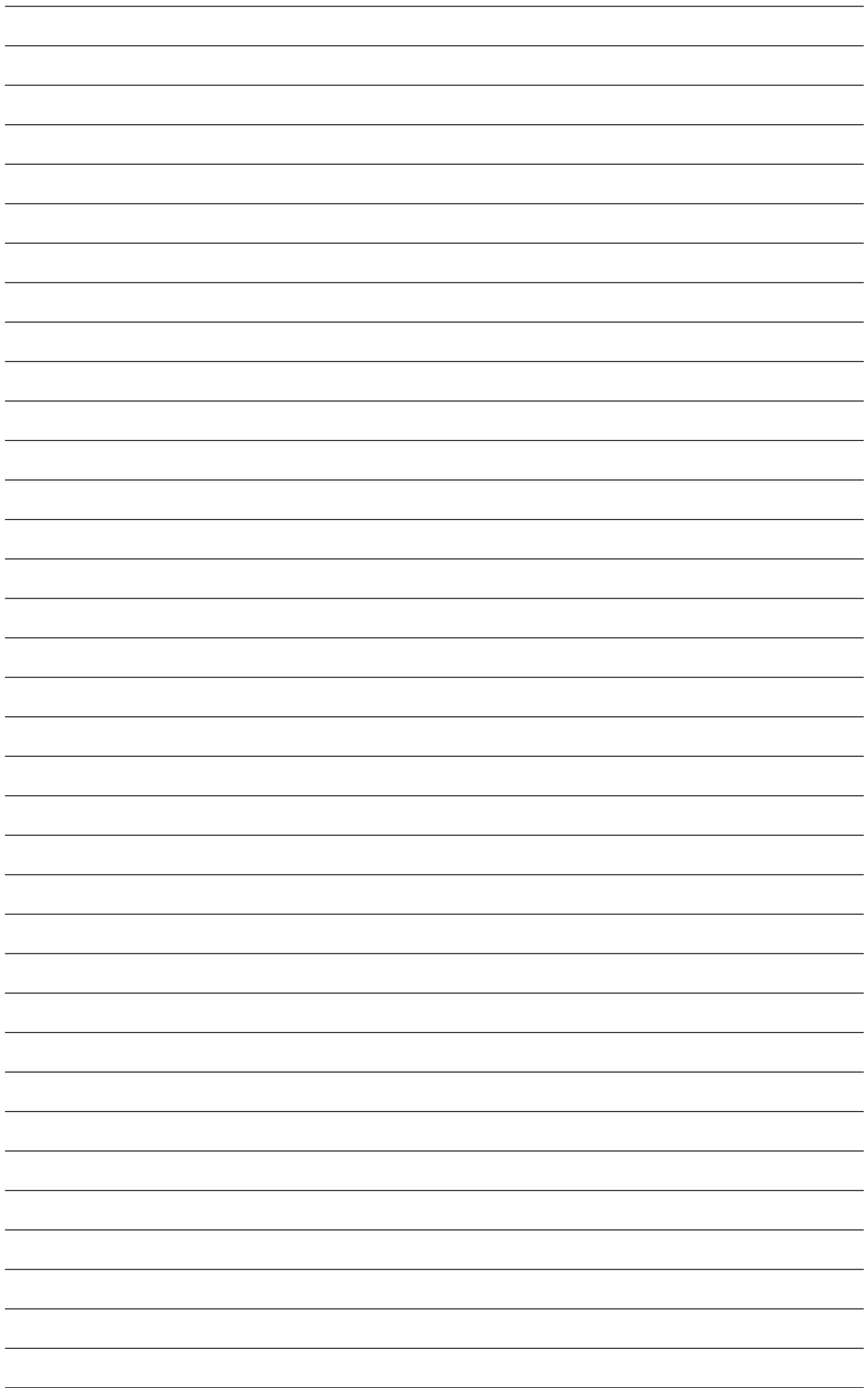

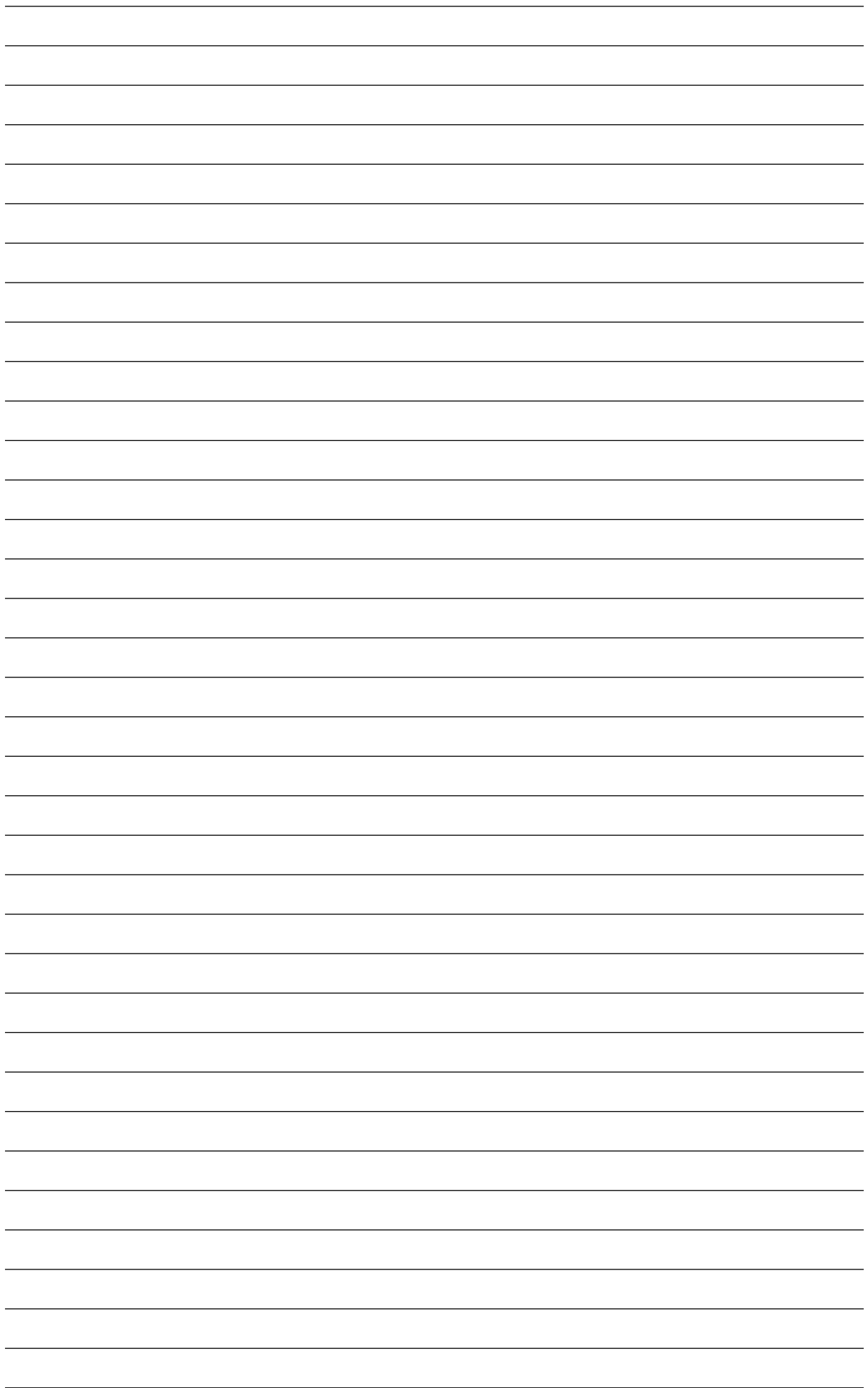
Ulcinj

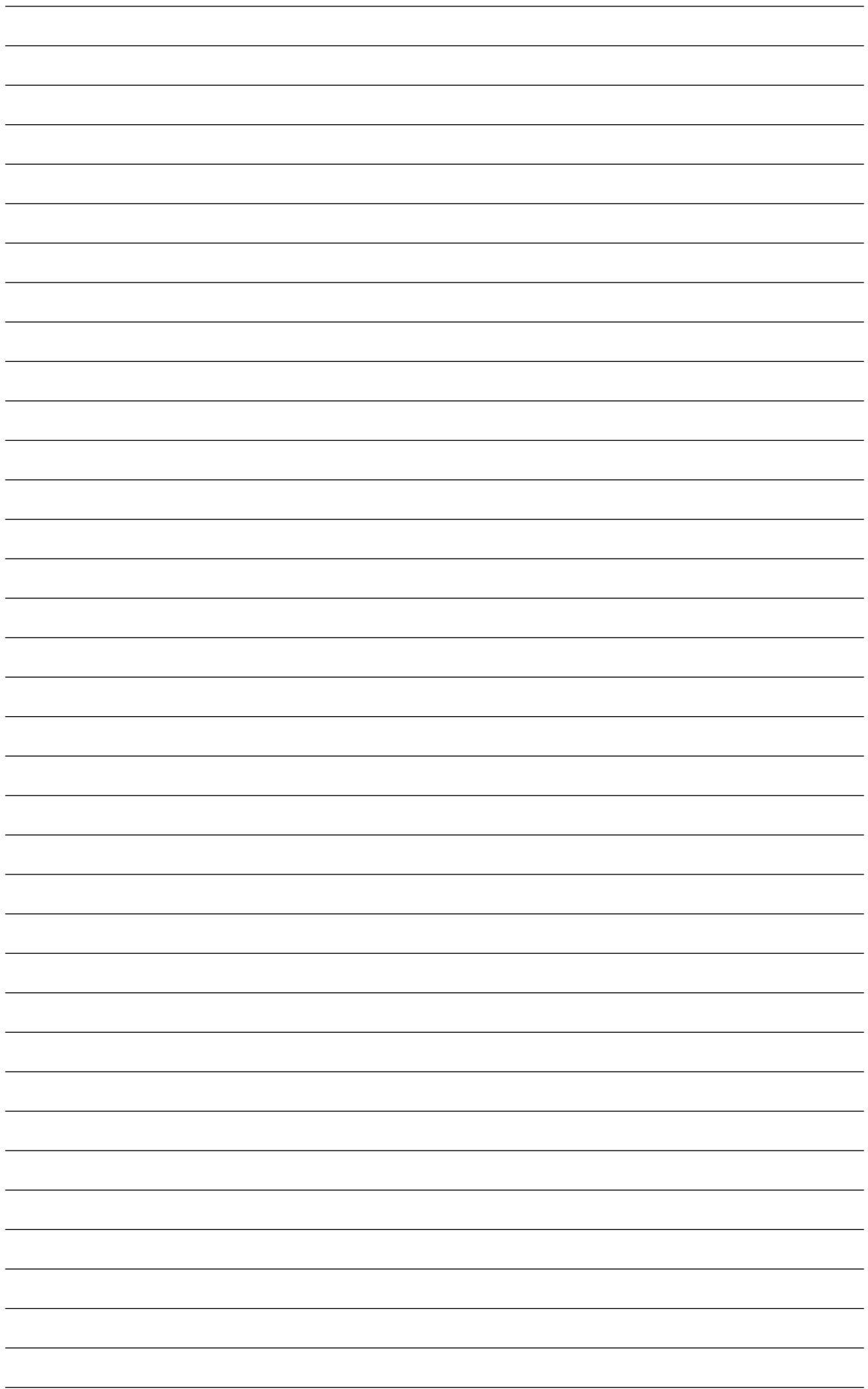
	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zap.</i>	<i>Zap. - učešće %</i>
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	5	3	2	0	0	0	0	166,590	0.2%	20,500	7	0.2%
Vađenje ruda i kamena	1	1	0	0	0	0	0	2,512	0.0%	1,590	1	0.0%
Prerađivačka industrija	60	25	25	10	0	0	0	11,720,681	11.5%	649,444	213	6.0%
Snabd. el. energijom gasom i parom	1	0	1	0	0	0	0	0	0.0%	8,718	2	0.1%
Snabd. vodom, upravljanje otp. vodama	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Građevinarstvo	75	46	23	6	0	0	0	9,534,140	9.3%	582,391	187	5.4%
Trg. na vel. i trg. na malo i popr. mot. vozila	195	93	82	19	0	1	0	55,465,081	54.3%	3,033,369	828	28.0%
Saobraćaj i skladištenje	21	10	9	2	0	0	0	1,637,316	1.6%	178,384	50	1.6%
Usluge smještaja i ishrane	131	36	73	20	2	0	0	18,795,422	18.4%	5,504,470	684	50.8%
Informisanje i komunikacije	11	7	2	2	0	0	0	713,403	0.7%	204,061	35	1.9%
Finansijske djelatn. i djelatnost osiguranja	1	1	0	0	0	0	0	0	0.0%	15,525	1	0.1%
Poslovanje nekretninama	9	6	2	1	0	0	0	648,178	0.6%	45,543	18	0.4%
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	52	27	22	3	0	0	0	1,546,184	1.5%	430,097	110	4.0%
Admin. i pomoćne uslužne djelatnosti	20	12	8	0	0	0	0	1,461,984	1.4%	86,876	33	0.8%
Drž. uprava i odbrana i obavezno soc.osigur.	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Obrazovanje	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Zdravstvena i socijalna zaštita	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0%	0	0	0.0%
Umjetnost, zabava i rekreacija	10	6	4	0	0	0	0	228,371	0.2%	36,284	16	0.3%
Ostale uslužne djelatnosti	7	5	2	0	0	0	0	192,170	0.2%	46,923	12	0.4%
UKUPNO	599	278	255	63	2	1	0	102,112,032	100%	10,844,175	2,197	100%

PRIVREDNA
KOMORA
CRNE GORE

PRIVREDNA KOMORA CRNE GORE
CHAMBER OF ECONOMY OF MONTENEGRO

T +382 20 230 545

F +382 20 230 493

E pkcg@pkcg.org

W www.privrednakomora.me

A Novaka Miloševa 29/II, 81000 Podgorica, Montenegro

OSNOVANA ESTABLISHED 1928

PRIVREDNA KOMORA CRNE GORE
CHAMBER OF ECONOMY OF MONTENEGRO